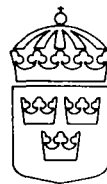

Riksdagens protokoll

1987/88:128

Protokoll
1987/88:128

27 maj 1988

Debatter m. m.

Fredagen den 27 maj

Förlängning av riksmötet	3
Meddelande om avtäckning av riksvapen i plenisalen	3
Studiemedel	8
Lag om förbud mot utförsel av krigsmateriel	42
Svar på frågor	
1987/88:486 av Karin Falkmer (m) om hjälp åt dödsdömda svarta sydafrikaner	66
1987/88:496 av Alf Svensson (c) om åtgärder för att främja fredsinitiativ i Sudan	68
1987/88:512 av Siw Persson (fp) om uppspårande av mögel i inomhusmiljö	69
1987/88:514 av Gullan Lindblad (m) om identifieringen av patienter inom sjukvården	71
1987/88:517 av Karl Erik Olsson (c) om åtgärder mot hälsoskador på grund av mögel	72
1987/88:522 av Margitta Edgren (fp) om arbetssituationen på försäkringskassorna	74
1987/88:535 av Ingbritt Irhammar (c) om rättshjälp i mål om fukt- och mögelskador	75
1987/88:515 av Agne Hansson (c) om en fastighetsrättslig reform	77
1987/88:524 av Kerstin Keen (fp) om grundskollärlinjens inriktningar mot matematik och naturorienterande ämnen ..	79
1987/88:398 av Pär Granstedt (c) om länsstyrelsernas resurser för miljöinsatser	82
1987/88:531 av Berit Oscarsson (s) om kommunalt stöd åt de politiska ungdomsorganisationerna	84
1987/88:520 av Kerstin Ekman (fp) om förbudet mot export av skrot	86
1987/88:523 av Bertil Måbrink (vpk) om viss försäljning av krigsmateriel till Grekland	88
1987/88:513 av Margareta Fogelberg (fp) om bakgrunden till bidrag ur Allmänna arvsfonden åt Föreningen Rädda individen	89

Prot.	1987/88:518 av Göran Ericsson (m) om bakgrunden till bidrag	
1987/88:128	ur Allmänna arvsfonden åt Föreningen Rädda individen	89
	1987/88:527 av Jan Jennehag (vpk) om Föreningen Rädda	
	individen	89

Avgjorda ärenden

Fredagen den 27 maj

Arbetsmarknadsutskottets betänkande

1987/88:13 om regionalpolitiken	4
---------------------------------------	---

Jordbruksutskottets betänkande

1987/88:22 om djurskyddslag, m. m.	4
---	---

Socialförsäkringsutskottets betänkande

1987/88:26 om studiemedel	8
---------------------------------	---

Fredagen den 27 maj

Kl. 09.00

*Förlängning av riks-
mötet*

*Meddelande om av-
täckning av riksvapen
i plenisalen*

1 § Justerades protokollet för den 18 innevarande månad.

2 § Talmannen meddelade att *Anita Modin* (s) i dag återtagit sin plats i riksdagen, varigenom Göran Dahlstrands tjänstgöring som ersättare upphört.

3 § **Förlängning av riksmötet**

Anf. 1 TALMANNEN:

Om intet annat beslutas skall riksmöte avslutas senast den 31 maj.

I 1 kap. 4 § riksdagsordningen stadgas att riksdagen om synnerliga skäl föreligger kan förlänga riksmötet, dock längst t. o. m. den 15 juni.

Vid sammanträde den 26 maj har talmanskonferensen med hänsyn till lämnade upplysningar om den väntade arbetsbelastningen i riksmötets slutskede ansett att synnerliga skäl föreligger att förlänga riksmötet 1987/88 och tillstyrkt att det får pågå längst t. o. m. fredagen den 10 juni.

Kammaren beslöt att riksmötet fick pågå t. o. m. fredagen den 10 juni 1988.

4 § **Meddelande om avtäckning av riksvapen i plenisalen**

Anf. 2 TALMANNEN:

Det riksvapen som kommer att sättas upp i plenisalen avtäckts i början av kammarens arbetsplenium måndagen den 6 juni. I ceremonin medverkar bl. a. Storkyrkans kör.

5 § Föredrogs och hänvisades

Skrivelse

1987/88:177 till utrikesutskottet

6 § Föredrogs och hänvisades
Motionerna
1987/88:N67–N71 till näringsutskottet

7 § Föredrogs men bordlades åter
Utrikesutskottets betänkanden 1987/88:21, 25 och 32

8 § Företogs till avgörande arbetsmarknadsutskottets betänkande 1987/88:13 och jordbruksutskottets betänkande 1987/88:22 (beträffande debatten i dessa ärenden, se prot. 127).

Arbetsmarknadsutskottets betänkande 13

Mom. 1 (regionalpolitikens allmänna inriktning m. m.)

Först biträdades reservation 2 av Karl-Erik Persson – som ställdes mot utskottets hemställan med den ändring däri som föranleddes av bifall till motion A465 av Alf Svensson i motsvarande del – med acklamation.

Härefter biträdades reservation 1 av Elver Jonsson m. fl. med 137 röster mot 18 för reservation 2 av Karl-Erik Persson. 129 ledamöter avstod från att rösta.

Slutligen bifölls utskottets hemställan med 153 röster mot 138 för reservation 1 av Elver Jonsson m. fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

Kerstin Keen (fp) anmälde att hon i huvudvoteringen avsett att rösta nej men markerats ha röstat ja.

Mom. 3 (nya utvecklingsprogram i utsatta regioner)

Utskottets hemställan bifölls med 255 röster mot 36 för reservation 3 av Börje Hörnlund och Kersti Johansson.

Mom. 4 (avskaffande av lagen om byggnadstillstånd m. m.)

Utskottets hemställan bifölls med 229 röster mot 65 för reservation 4 av Alf Wennerfors m. fl.

Mom. 5 (decentralisering av statlig verksamhet m. m.)

Utskottets hemställan – som ställdes mot *dels* reservation 5 av Alf Wennerfors m. fl., *dels* reservation 6 av Börje Hörnlund och Kersti Johansson, *dels* utskottets hemställan med den ändring däri som föranleddes av bifall till motion A476 av Alf Svensson – bifölls med acklamation.

Mom. 7 (de regionalpolitiska stödformerna)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 7 av Alf Wennerfors m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 8 (företagsinriktat stöd)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 8 av Börje Hörnlund och Kersti Johansson – bifölls med acklamation.

Mom. 9 (individiriktade stödåtgärder)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 9 av Börje Hörnlund och Kersti Johansson – bifölls med acklamation.

Prot. 1987/88:128

27 maj 1988

Mom. 10 (tillfälliga stödområden)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 10 av Börje Hörnlund och Kersti Johansson – bifölls med acklamation.

Mom. 11 (inplacering av enskilda kommuner i stödområde)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 11 av Karl-Erik Persson – bifölls med acklamation.

Mom. 14 (lokaliseringsstödet till lokaler för uthyrning)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 12 av Börje Hörnlund och Kersti Johansson – bifölls med acklamation.

Mom. 15 (statliga kreditgarantier)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 13 av Elver Jonsson m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 16 (avskaffande av offertstödet)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 14 av Elver Jonsson och Sigge Godin – bifölls med acklamation.

Mom. 18 (sysselsättningsstödet)

Utskottets hemställan bifölls med 216 röster mot 76 för reservation 16 av Elver Jonsson m. fl.

Mom. 19 (stödförmen nedsättning av socialavgifter)

Utskottets hemställan – som ställdes mot *dels* reservation 17 av Alf Wennerfors m. fl., *dels* reservation 18 av Elver Jonsson och Sigge Godin, *dels* reservation 19 av Börje Hörnlund och Kersti Johansson, *dels* reservation 20 av Karl-Erik Persson, *dels* utskottets hemställan med den ändring däri som föranleddes av bifall till motion A465 av Alf Svensson i motsvarande del – bifölls med acklamation.

Mom. 20 (åtgärder och program för utveckling av landsbygden)

Utskottets hemställan – som ställdes mot *dels* reservation 21 av Alf Wennerfors m. fl., *dels* reservation 22 av Börje Hörnlund och Kersti Johansson – bifölls med acklamation.

Mom. 22 (höjda beloppsgränser för stöd till företag i glesbygd)

Utskottets hemställan bifölls med 217 röster mot 76 för reservation 23 av Elver Jonsson m. fl.

Mom. 23 (möjligheten att lämna servicebidrag m. m.)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 24 av Elver Jonsson m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 25 (äldre arbetslösas företrädesrätt till IKS)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 25 av Börje Hörnlund och Kersti Johansson – bifölls med acklamation.

Mom. 27 (stöd till glesbygdsskolor)

Utskottets hemställan bifölls med 271 röster mot 23 för reservation 26 av Karl-Erik Persson.

Mom. 28 (regionalpolitiskt stöd vid etablering av läkarpraktik).

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 27 av Alf Wennerfors m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 34 (anslag till Regionala utvecklingsinsatser m. m.)

Utskottets hemställan – som ställdes mot *dels* reservation 32 av Börje Hörnlund och Kersti Johansson, *dels* utskottets hemställan med den ändring däri som föranleddes av bifall till motion A465 av Alf Svensson i motsvarande del – bifölls med acklamation.

Mom. 35 (avskaffande av gränsen för projektmedlen)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 33 av Elver Jonsson och Sigge Godin – bifölls med acklamation.

Mom. 48 (anslag till Expertgruppen för forskning om regional utveckling)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 39 av Börje Hörnlund och Kersti Johansson – bifölls med acklamation.

Mom. 51 (utvecklingen i Stockholmsregionen)

Utskottets hemställan – som ställdes mot *dels* reservation 41 av Alf Wennerfors m. fl., *dels* reservation 42 av Börje Hörnlund och Kersti Johansson, *dels* reservation 43 av Karl-Erik Persson – bifölls med acklamation.

Mom. 53 (åtgärdsprogram för Östergötlands län)

Utskottets hemställan bifölls med 275 röster mot 16 för reservation 44 av Karl-Erik Persson. 2 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 54 (åtgärder i sydöstra Sverige)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 46 av Karl-Erik Persson – bifölls med acklamation.

Mom. 58 (alternativ till bilindustriproduktionen i Göteborgsregionen)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 47 av Karl-Erik Persson – bifölls med acklamation.

Mom. 62 (åtgärder för att främja utvecklingen i Värmlands och Örebro län)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 49 av Karl-Erik Persson – bifölls med acklamation.

Utskottets hemställan – som ställdes mot hemställan i reservation 52 av Karl-Erik Persson – bifölls med acklamation.

Motivering

Utskottets motivering – som ställdes mot den i reservation 50 av Alf Wennerfors m. fl. anförda motiveringen – godkändes med acklamation.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

Jordbruksutskottets betänkande 22

Mom. 3 (samråd vid utarbetande av tillämpningsföreskrifter m. m.)

Utskottets hemställan bifölls med 227 röster mot 65 för reservation 1 av Sven Eric Lorentzon m. fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 15 (krav på betesgång)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 2 av Sven Eric Lorentzon m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 17 (avveckling av burhönssystemet m. m.)

Utskottets hemställan – som ställdes mot dels reservation 3 av Sven Eric Lorentzon m. fl., dels reservation 4 av Lars Ernestam och Bengt Rosén – bifölls med acklamation.

Mom. 18 (importförbud för ägg)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 5 av Karl Erik Olsson och Lennart Brunander – bifölls med acklamation.

Mom. 19 (genteknik m. m.)

Utskottets hemställan bifölls med 255 röster mot 37 för reservation 6 av Karl Erik Olsson och Lennart Brunander. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 20 (operativa ingrepp)

Utskottets hemställan bifölls med 216 röster mot 68 för utskottets hemställan med den ändring däri som föranleddes av bifall till motionerna Jo506 av Viola Furubjelke m. fl., Jo509 av Margareta Andrén, Jo510 av Bengt Silfverstrand och Hans Pettersson i Helsingborg samt Jo42 av Lars Ernestam m. fl. i motsvarande del. 7 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 22 (koscherslakt)

Utskottets hemställan bifölls med 251 röster mot 34 för motion 1986/87:Jo534 av Lars Leijonborg och Kerstin Ekman. 7 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 23 och 24 (tillståndsplikt för viss djurhållning; m. m.)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 7 av Sven Eric Lorentzon m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 44 (bekämpning av mul- och klövsjuka)

Utskottets hemställan – som ställdes mot motion 1986/87:Jo532 av Jörn Svensson – bifölls med acklamation.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

9 § Föredrogs

socialförsäkringsutskottets betänkande

1987/88:26 om studiemedel (prop. 1987/88:116 och 1987/88:100 bil. 10).

Studiemedel

Anf. 3 GULLAN LINDBLAD (m):

Herr talman! Riksdagen skall i dag fatta beslut i en mycket viktig fråga, nämligen frågan om ett nytt studiemedelssystem. Frågan är givetvis viktig för de studerande och för blivande studerande, men jag vill påstå att den är ännu viktigare för samhället. Att satsa på studier är att investera för framtiden från samhällets sida sett. Det bör det vara även för den enskilde, men tyvärr är så inte alltid fallet, vilket jag skall be att få återkomma till.

Vi moderater har länge efterlyst ett bättre studiemedelssystem. Men en reform har fördröjts, bl. a. beroende på en utredning som styrdes åt fel håll. Nu vill man utbrista: Äntligen! Jag vill också faktiskt gratulera de studerande till att reformviljan varit större hos oppositionen och att vi fattar beslut om det nya studiemedelssystemet ett valår. Den proposition som utskottet har tagit ställning till är faktiskt i stora drag baserad på den reservation till utredningsbetänkandet som moderaternas och folkpartiets representanter i utredningen avgav.

Det är alltså fråga om ett mycket bättre studiemedelssystem än det som studiemedelskommitténs majoritet ville införa. Systemet innebär i korthet att studiemedlens totalbelopp höjs från 145 % av basbeloppet till 170 % av basbeloppet. Därav är bidragsdelen 50 % av basbeloppet. Återbetalnings-systemet blir inkomstrelaterat med en i princip 4-procentig återbetalning per år. Åktamakeprövningen är äntligen helt borttagen, vilket egentligen är en självklarhet ur jämställdhetssynpunkt.

Vi moderater vill på några punkter gå ett ganska stort steg längre än utskottsmajoriteten. Vi har ju ord om oss att vara mycket sparsamma, men ett bra studiemedelssystem är för oss en högprioriterad fråga. Vi sträcker oss därför ca 200 milj. kr. längre per år än utskottsmajoriteten. Vi har också några morötter att ge till dem som satsar på långvariga studier. Mera därom senare.

Vad skall man då kräva av ett bra studiemedelssystem? Först och främst bör stödet vara generellt. Det är enbart den studerandes intresse och förmåga som skall ligga till grund för utbildningsvalet och möjligheten att få studiemedel. Därför är det bra att regeringen övergav tanken på ett differentierat studiemedelssystem med hänsyn till familjesituation och övriga

sociala förhållanden. Frågan om barns försörjning bör t. ex. lösas inom familjepolitikens ram och inte genom ett barn tillägg. Jag vill i det sammanhanget särskilt framhålla den betydelse som det borgerliga familjepolitiska förslaget har för alla barnfamiljer och inte minst kommer att ha för studerandefamiljerna.

Tyvärr har regeringen inte helt övergett tanken på ett särskilt bostadsbidrag till studerande som saknar barn utan tvärtom åstadkommit ett ganska egendomligt åldersrelaterat förslag. Men det ämnet, herr talman, får bli föremål för en debatt i bostadsutskottet, då det inte behandlas av vårt utskott.

Av ett bra studiemedelssystem bör krävas att den studerande skall ha möjlighet att leva under ekonomiskt drägliga förhållanden, vilket inte varit fallet med det nuvarande systemet.

Studiemedelssystemet skall vidare vara så konstruerat att det stimulerar rekrytering till högre studier oavsett socialgrupp. Det har inte heller varit fallet med det rådande systemet.

Herr talman! Det är min förhoppning att det nya studiemedelssystemet skall innebära väsentliga förbättringar för de studerande – särskilt om de moderata reservationerna vinner riksdagens bifall – och att de unga skall kunna sjunga "den ljusnande framtid är vår" utan bävan och oro i rösten.

Det är viktigt att det nya systemet följs noggrant. Vi anser att skrivningen i propositionen och i utskottsbetänkandet är en viss försäkran härom. Återbetalningen får inte bli alltför betungande, vilket många studerande oroar sig för att den skall bli – utskottet har fått en hel del brev om det. De varnar för en 4-procentig "akademikerskatt". Främsta garantin för en trygg framtid för de studerande är en annan lönepolitik och moderat lågskattepolitik. De moderata förslagen i betänkandet med ett annat inkomstbegrepp och vissa avskrivningsmöjligheter är dessutom ägnade att underlätta återbetalningen.

Därmed övergår jag, herr talman, till att kommentera våra reservationer till betänkandet.

I reservation 3, som vi avgett tillsammans med folkpartiets representanter i utskottet, påpekar vi att det förvisso är många andra faktorer än studiestödets utformning som har betydelse för att människor skall bedriva högre studier. Ser man till den s. k. livslönen finner man att många unga människor har insett att den unge studerande med många års akademiska studier framför sig under relativt knappa förhållanden är förloraren, medan den som satsar på en verkstadsteknisk utbildning eller på annan utbildning, som t. ex. arbetsgivaren eller länsarbetsnämnden svarar för, är vinnaren.

Detta är faktorer som har sin grund i bl. a. hur lönebildningen går till och hur kunskap inom olika områden värdesätts. Den s. k. solidariska lönepolitiken har sannerligen inte gynnat den som har långa studier bakom sig. Dagens något ensidigt positiva syn på teknik och ekonomi gör dessutom att yrken inom vård och omsorg, kultur och utbildning – ofta kvinnoyrken inom den offentliga sektorn – missgynnas lönepolitiskt, medan yrkesutövaren i fråga kanske har lika lång utbildning och lika stora studieskulder som de lönemässigt gynnade.

Vi reserverar oss också att skattesystemets utformning är av vital

betydelse för om unga människor verkligen skall lockas till högre studier. Världens högsta skattetryck missgynnar inte minst dem som har offrat många år på studier. Vi anser att såväl lönebildning som skattepolitik bör utformas så att den enskilde stimuleras till högre studier – till den enskildes men framför allt till samhällets bästa.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservation 3.

I reservation 9 framför vi vår åsikt att inkomstbegreppet bör ändras när det gäller rätten till studiemedel. Vi anser att det är den *taxerade* och inte den sammanräknade inkomsten som skall gälla vid bedömningen av rätten till studiemedel. I reservation 15 framför vi samma krav när det gäller återbetalningen av studiemedel. Barnfamiljer, som ofta väljer att bo i eget hem, liksom nyetablerade egna företagare kommer att drabbas, om underskotts- eller förlustavdrag inte får tillgodoräknas. Det är viktigt att återbetalningsreglerna speglar den verkliga återbetalningsförmågan och inte en nominell inkomst. I reservation 15 anser vi också att även låntagare som är bosatta i Sverige bör kunna få välja det återbetalningssystem som gäller för personer bosatta utomlands, så att den årliga avbetalningen skall utgöra en tjugondel av skulden, dock lägst 15 % av basbeloppet.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationerna 9 och 15.

I reservation 10 deklarerar vi vår uppfattning att prövningen av rätt till studiemedel mot egen inkomst på sikt helt bör upphöra. Därmed understryks att studiemedelssystemet är ett generellt system. Det finns knappast någon risk för att de studerande arbetar för mycket jämsides med studierna, eftersom rätten till studiemedel är anknuten till en viss studietakt. Egentligen skulle vi genast vilja ta bort inkomstprövningen helt, men av samhällsekonomiska skäl får vi göra det etappvis. Vi anser att fribeloppsgränsen bör höjas med 10 procentenheter för vardera halvåret fr. o. m. den 1 januari 1989, och vi anser att regeringen bör lägga fram ett förslag om detta snarast.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservation 10.

I reservation 18 föreslår vi viss avskrivning av studieskulden för alla som uppburit studiemedel en längre tid. Detta är några av de morötter som jag tidigare antydde att vi har och som verkligen skulle vara en stimulans till längre studier. Vi anser att det är motiverat att staten avskriver en viss skuld till dem som har dragit på sig en stor skuldbörda. Rätt till avskrivning av studieskuld bör tillkomma alla som uppburit studiemedel för minst sex terminer eller bedrivit studier på deltid av motsvarande omfattning. Avskrivning bör ske med 6 % av basbeloppet eller med 10 % av lånet för gymnasiala studier och med 6 % av basbeloppet per uppnådda 20 poäng för postgymnasiala studier.

Det är oerhört viktigt att stimulera till ökad forskning, och vi anser därför att skuldavskrivning bör ske med en summa motsvarande ett basbelopp för dem som avlägger doktorsexamen.

Herr talman! Därmed yrkar jag bifall till reservation 18.

I reservation 19 säger vi att beräkningen av årsbeloppet enligt beslut i första instans kan få orimliga konsekvenser i vissa fall. Bestämmelsen om rätt till nedsättning av återbetalningsbeloppet måste över huvud taget tillämpas generöst. I de fall den taxerade inkomsten nedsatts vid prövning i högre

instans anser vi också att en korrigerig av återbetalningsbeloppet bör göras automatiskt.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservation 19.

Enligt propositionen och utskottsmajoritetens förslag skall medelshanteringen skötas av riksgäldskontoret och centrala studiestödsnämnden. Vi anser att centrala studiestödsnämnden, som är en väl fungerande myndighet, behövs för att bl. a. avgöra vilka som är berättigade till studiemedel. Däremot anser vi – liksom en del studerandeorganisationer – att medelshanteringen mycket väl skulle kunna skötas av det allmänna bankväsendet. Vi anser att bankerna bör ges tillfälle att erbjuda sina tjänster för att utröna om de kan ge bättre service och huruvida de är konkurrenskraftiga. Vi anser att en sådan bedömning bör ske omgående, innan det nya studiemedelssystemet träder i kraft.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservation 22.

I reservation 24, som är en följdreservation till tidigare presenterade reservationer, anvisar vi de ytterligare 200 milj. kr. som jag talade om och som går utöver regeringens förslag.

Herr talman! Jag yrkar bifall även till denna reservation.

Slutligen några ord om det särskilda yttrande som vi har avgivit tillsammans med folkpartiet. I en motion av Karl-Göran Biörsmark har yrkats att studiemedel skall kunna utgå även till elever vid Påhlmans handelsinstitut. Vi delar den uppfattningen men konstaterar samtidigt att studiemedel *kan* utgå, om skolan är beredd att ställas under statlig tillsyn. Vi har därför inte nu reserverat oss på den punkten.

Därmed, herr talman, är de moderata reservationerna presenterade, och jag yrkar bifall till dessa och i övrigt bifall till utskottets hemställan.

Jag ser att utbildningsminister Bodström är i kammaren. Jag hoppas att han utvecklar sin syn på de frågor som jag här har tagit upp. Det är många åtgärder utöver studiemedelssystemet som är viktiga för att Sveriges ungdom verkligen skall vara beredd att satsa på högre studier. Jag kommer med intresse att åhöra vad utbildningsministern har att säga på den punkten. Naturligtvis är jag tacksam för att utbildningsministern har gått de moderata och folkpartistiska ledamöterna i utskottet till mötes. Det är ju faktiskt i stora delar vårt förslag som det i dag talas om.

Anf. 4 BARBRO SANDBERG (fp):

Herr talman! Utbildning syftar till att stärka den enskildes kompetens i yrkeslivet och som medborgare. För Sveriges framtida välbefinnande och tillväxt är det en förutsättning att ha välutbildad arbetskraft. Det är därför viktigt att samhället på skilda sätt främjar utbildning. Det kan ske genom att tillhandahålla gratis undervisning, att ge sådana resurser till utbildningen att den håller en hög kvalitet samt att genom ett studiefinansieringssystem ge alla som har förutsättningar att studera möjlighet till det oberoende av deras egna ekonomiska förutsättningar.

I Sverige har utvecklingen för flera yrkeskategorier blivit sådan att det är tveksamt om det, trots fri undervisning och studiemedel, är lönsamt i ekonomisk mening att bedriva högre studier. Lönenivån, löneutvecklingen och marginalskatten är nämligen sådana att den ekonomiska uppoffring som

de studerande gör under studietiden, i form av utebliven alternativ lön och studieskuld, i ett livslöneperspektiv inte blir "lönsam". För vissa för samhället särskilt angelägna yrkeskategorier, militär och polis samt under senare tid vidareutbildning av viss vårdpersonal, har samhället tagit konsekvenserna av detta och ger lön till de studerande under utbildningstiden.

Givetvis är utbildning berikande i annan mening än bara ekonomisk. Men ofrånkomligen vägs de ekonomiska aspekterna in när en person fattar beslut i dessa frågor. Det är på sitt sätt märkligt att det i ett högt utvecklat land som vårt inte skall vara möjligt för den enskilde att förutsätta att kostnaderna för några års studier fullt ut skall kunna återbetalas med framtida inkomster.

En högskolestuderande sade vid ett seminarium att studiemedlen är för låga när man skall leva på dem och för höga när man skall betala tillbaka dem.

Det är detta, herr talman, dagens debatt handlar om. Socialförsäkringsutskottets betänkande nr 26 föreslår ett förbättrat studiestöd, som det skall bli möjligt för de studerande att leva på under utbildningstiden och även ge rimliga återbetalningsvillkor därefter.

Den studiemedelskommitté som tillsattes 1985 hade som målsättning att utforma ett system som det kunde råda så stor enighet om att det i sina huvuddrag kunde ligga fast under överskådlig tid. Nu kunde kommittén inte enas. Folkpartiet reserverade sig tillsammans med moderaterna mot bl. a.

att bostadsbidrag till ensamstående skulle bli en del av studiefinansieringen, totalbeloppets storlek,

prövningen mot egen inkomst,

minimiavgift vid återbetalning,

inkomstbegreppet vid återbetalning samt

ansåg vi att bankerna skall erbjudas ansvar för finansiering och administration.

Folkpartiet kan med tillfredsställelse konstatera att regeringen i den framlagda propositionen avvikit från majoritetens i studiemedelskommittén förslag och gått oss och moderaterna till mötes på den viktigaste punkten, den att totalbeloppet höjts till 170 % av basbeloppet som vi föreslog. Det är bra att det därmed råder bred politisk enighet kring huvuddragen i det framtida studiemedelssystemet, såväl vad gäller utformningen av principerna för tilldelning som återbetalning.

Men enigheten är inte total. I ett antal avseenden har vi reserverat oss i utskottet. När det gäller fribeloppsgränserna anser folkpartiet, att ett alternativ till att helt slopa dessa vore att låta prövningen endast omfatta den tid då studiemedel utgår, dvs. nio månader per år. Under ferierna förväntas de studerande arbeta, att då också gå miste om en del av studiemedlen som faktiskt ej utgår under denna tid är ologiskt. Vi har i reservation 11 föreslagit att CSN får i uppdrag att utreda hur ett sådant system skall kunna utformas och vilka kostnader det skulle medföra.

I reservation nr 16 säger folkpartiet att man bör följa upp återbetalningssystemets eventuella följder. Det är ju på den här punkten som kritiken mot det föreliggande förslaget har varit hårdast. Om t. ex. det valda inkomstbegreppet, sammanräknad inkomst, som folkpartiet har accepterat, skulle visa sig alltför betungande för låntagarna, främst för dem som också varit tvungna

att skuldsätta sig för att få en bostad, måste man kunna förändra reglerna.

I propositionen föreslås att studiemedelssystemet skall läggas utanför statsbudgeten. Det tycker folkpartiet är bra. Under studiemedelskommitténs arbete hade man kontakter med såväl Sparbanksföreningen som Bankföreningen, kontakter som visade att särskilt den förstnämnda var intresserad av att diskutera ett bredare engagemang i hanteringen av systemet. Folkpartiet anser, att man på sikt bör pröva en ordning där bankväsendet kan medverka i såväl finansiering som administration av studiemedlen. Detta skulle vara en fördel för de studerande, som därigenom skulle få tillgång till sådan ekonomisk rådgivning och specialkunskap som CSN inte har eller inte bör skaffa resurser för att ge.

Regeringen bör inbjuda bankerna till konkreta diskussioner för att få veta hur dessa skall kunna medverka i större omfattning än vad som för närvarande är möjligt. En förutsättning för en sådan medverkan är givetvis att staten även fortsättningsvis lämnar lånegaranti.

Herr talman! Till sist ett gammalt folkpartikrav. Vi har under flera år motionerat om att läkare som tar tjänst i glesbygd skall få sina studieskulder delvis avskrivna. Vi anser det angeläget att pröva skilda vägar för att stimulera läkare att ta anställning eller öppna praktik i läkarglesa län. En väg är just den i motion Sf418 föreslagna, nämligen att skriva ned dessa läkares studieskuld. Folkpartiet anser, i motsats till vad som framhålls i propositionen, att en sådan åtgärd varken är orättvis eller principiellt felaktig. Rätt till nedskrivning av studieskulden bör förbehållas de läkare som förbinder sig att upprätthålla tjänsten under en viss minsta tid. Urvalet av län eller delar av län som kan komma i fråga bör göras av socialstyrelsen. Landstingsförbundet och socialstyrelsen har också förordat att denna möjlighet provas.

Med detta, herr talman, yrkar jag bifall till reservationerna 3, 11, 16, 20 och 23.

Anf. 5 RUNE BACKLUND (c):

Herr talman! Det har gått i det närmaste ett kvartssekel sedan riksdagen beslutade införa dagens studiemedelssystem. Beslutet 1964 föregicks av hårda diskussioner som gett eko i form av både avhandlingar och minnesanteckningar från de inblandade personerna. Även den nuvarande utbildningsministern hade ett finger med i spelet – då som representant för de studerande.

I dag skall vi här i riksdagen ta ställning till den största förändringen av studiemedelssystemet sedan det infördes. Även den här gången finns det en intressant förhistoria. Under de senaste fem åren har det varit oppositionen här i riksdagen som har varit pådrivande för att åstadkomma förändringar i det nuvarande systemet och att få till stånd en översyn av studiemedlens storlek. Regeringen och socialdemokraterna i utskottet har varit bromsklossarna. Det är först när socialdemokraterna ställts inför det faktum att det funnits en majoritet för förändringar som de har backat. Så har det varit när det gäller höjt totalbelopp, avskaffande av makeprövningen och tillsättandet av studiemedelsutredningen, vars resultat utgör grunden för den proposition som vi nu behandlar. Förväntningarna på utredningen och på propositionen var stora, men resultatet har blivit magert.

Kommer då dagens beslut att bli lika historiskt som det 1964? Ja, på en punkt fattar riksdagen ett historiskt beslut – om man nu väljer att följa majoritetsförslaget i utskottsbetänkandet. Riksdagen inrättar i så fall en skuldfälla för att antal studerande. Den här skuldfällan slår igen bakom de studerande som skaffar sig en större studieskuld än den ingångslön de får när de påbörjar sitt yrkesverksamma liv efter studierna. För att ta sig ur den här fällan måste man ha löneökningar som växer snabbare än skulduppräkningsen. För många studerande kommer det att ta mycket lång tid innan lönen passerar skulden i storlek. För ett antal kommer det aldrig att ske, och de döms genom systemets konstruktion till en livslång studieskuld, som de först blir kvitt vid pensioneringen. I utredningen var socialdemokraterna t. o. m. beredda att gå ännu längre. Då ville de att den livslånga skulden skulle följa med in i döden, men på den punkten har de insett det orimliga och i stället föreslagit att den åtminstone avskrivs vid pensioneringen.

Herr talman! Från centerpartiets sida kan vi inte medverka till att riksdagen inför ett system som för en del studerande innebär att man genom en skuldfälla får en stor och livslång studieskuld. Vi motsätter oss därför det förslag till nytt studiemedelssystem som finns i betänkandet.

Vad är då orsaken till att det föreslagna systemet ger så orimliga effekter? Jo, skälet är nu som i dagens system studieskuldens storlek. Vi har under flera år debatterat det orimliga i att man vid normala studier ådrar sig en stor studieskuld. Det var bl. a. den debatten som drev fram studiemedelsutredningen.

Med buller och bång gick utbildningsministern och socialdemokraterna ut och presenterade propositionens förslag som ett förslag som kraftigt reducerade skuldbördan. Men så är det ju inte. Reduceringen är marginell i förhållande till dagens situation. Tre års högskolestudier ger med det föreslagna systemet ungefär 100 000 kr. i skuld, fem års studier någonstans mellan 180 000 och 190 000, litet beroende på vilket hasbellopp som gäller och vilka risker som finns för höga resp. låga räntor under de närmaste åren framöver. Min fråga till socialdemokraterna är därför: Menar ni att detta i framtiden skall vara rimliga nivåer för studieskulden?

Vi vet av undersökningar att den sociala snedrekryteringen till den högre utbildningen bl. a. beror på rädslan för att skuldsätta sig. Det visar de undersökningar som utredningen lät bl. a. Allan Svensson göra, som ju har tittat på detta under flera år. Ju mindre studietradition familjen har, desto större blir steget att satsa på en längre och kostsam utbildning.

I den modell till nytt studiestödssystem som vi från centerpartiet föreslår är en av huvudpunkterna just att begränsa studieskuldenas storlek. Vår modell ger också ca 50 % lägre studieskuld än utskottets förslag.

Herr talman! Det som skiljer oss från majoriteten i utskottet är också synen på vilken roll studiemedelssystemet skall spela i framtiden. Vi vet i dag ganska väl vilka större förändringar i samhället som är att vänta under tiden fram till sekelskiftet. Övergången till kunskapssamhället går i allt snabbare takt. Kraven på individen att skaffa sig kunskaper och utbildning blir allt större på arbetsmarknaden, och i samhället i övrigt också. Jag har nyligen läst en intressant bok som arbetsmarknadsdepartementet står bakom, som handlar om 1990-talets arbetsmarknad. En av slutsatserna i den boken är att

fler och fler kommer att behöva en omfattande utbildning för att passa in på den arbetsmarknad som kommer att finnas under 1990-talet.

Dessutom är det på det sättet att det redan 1990 kommer att saknas 1 000 civilingenjörer inom forskningsverksamheten. Detta innebär att om Sverige skall behålla den täthet som vi har varit vana vid att ha som industrination så måste vi verka för att fler och fler satsar på en högre utbildning. De ungdomskullar som skall ut på arbetsmarknaden under 1990-talet är mindre än tidigare – och samtidigt sker alltså en ökad efterfrågan på högutbildad arbetskraft.

För att klara den ekvationen måste en större andel ungdomar än i dag vara beredda att satsa på en längre utbildning. Vi vet att ungdomar från hem med studietradition ser det som mer naturligt att satsa på en lång utbildning än ungdomar som saknar denna studietradition från hemmet. Skall vi kunna öka den totala andelen studerande i varje åldersgrupp måste alltså ökningen till stor del komma från den grupp där studietraditioner saknas. För att det skall lyckas måste vi ha ett studiefinansieringssystem som ger denna rekryterande effekt. På den punkten ger vi inte utskottsmajoritetens förslag godkänt.

Ett huvudmål för ett nytt studiemedelssystem måste enligt centerpartiets uppfattning vara att det verkligen stimulerar till att skaffa sig en längre utbildning. Den modell som vi presenterat går därför i korta drag ut på följande.

- En beskattad studielön på motsvarande 1 basbelopp införs. Den skall kompletteras med återbetalningspliktiga lån, motsvarande 80 % av basbeloppet.
- Genom att studielönen blir beskattad blir det möjligt att ge avdragsrätt för litteraturkostnaderna. För en hel del utbildningar är nämligen litteraturkostnader en stor utgiftspost. De utredningar vi har gjort i studiemedelsutredningen har visat att variationerna mellan olika utbildningar var betydande och att en post som vuxit mycket snabbt i flera studerandebudgetar var kostnader för utländsk litteratur, som blir allt vanligare i utbildningen.
- Dagens barntillägg vill vi skall ersättas av vårdnadsbidrag enligt det gemensamma familjepolitiska förslag som centern, folkpartiet och moderaterna enats om och som också skulle innebära förbättringar för studenternas del. Dagens barntillägg är dessutom återbetalningspliktiga, och vi anser alltså att de bör ersättas med vårdnadsbidrag. Tyvärr finns det nu inte en majoritet för vårdnadsbidrag här i kammaren. I det läget menar vi att barntillägget trots allt måste finnas kvar tills vi kan införa ett vårdnadsbidrag för att fylla ut det tomrum som annars uppstår i de familjers ekonomi där föräldrarna studerar och har kostnader för barnen.
- Vårt system blir i många stycken enklare än både dagens system och det föreslagna systemet. Bl. a. kan vi avstå från fribeloppsreglerna. I och med att en beskattad studielön införs slipper vi det krångel som i dag är kombinerat med de olika fribeloppsreglerna. Det blir som för övriga inkomsttagare, att den studerande lämnar en självdeklaration och i anslutning till den sker en avräkning mot andra större inkomster som man eventuellt har haft vid sidan av studielönen.

Vi kan konstatera att fler och fler anslutit sig till våra tankegångar. Man har kanske inte precis valt att kalla det beskattad studielön, men förslagen från både fackliga organisationer och studerandeorganisationer ställer sig bakom ungefär samma principer som vi fört fram i vårt resonemang, nämligen att samhället måste satsa på ett mer generöst studiestödssystem.

Den vanligaste invändning som vi möter är att vår modell skulle kosta för mycket. Men frågan är i stället om vi verkligen har råd att avstå. Samhällsutvecklingen kräver alltså fler välutbildade människor, och vi måste ha ett studiefinansieringssystem som skapar viljan att skaffa sig en sådan utbildning. Om det skulle vara så att fler och fler ungdomar säger: jag tycker inte det lönar sig för mig att skaffa denna utbildning, så jag skjuter upp min studiestart, jag väljer andra vägar att ta mig ut på arbetsmarknaden – så riskerar vi ju att hamna i den situationen att svensk industri och offentlig verksamhet inte får den arbetskraft som behövs för att samhället skall kunna klara de uppgifter som gäller under 1990-talet. Då kommer Sverige att halka efter, och kostnaderna för detta blir betydligt större än för ett generöst studiestödssystem.

Jag har sedan 1970/71 varje år träffat åtskilliga hundra gymnasieelever. En iakttagelse jag har gjort under de här åren är att det inte längre är lika självklart för dem som går på gymnasieskolan att direkt efter denna satsa på en längre utbildning. Fler och fler antyder att de tänker syssla med andra saker och skjuter upp utbildningen. Bakom detta ligger naturligtvis att man inte ser det som ett givet mål, och framför allt inte som ur individens synvinkel ekonomiskt lönsamt, att satsa på en längre utbildning. Man är också rädd för de studieskulder som kommer in i bilden. Jag tror att denna iakttagelse är något som vi skall ha i minne när vi behandlar studiemedelssystemet. Den slutsats som vi från centerpartiets sida har dragit är att vi måste ha ett system som är generösare än dagens system och som också är generösare än det som föreslås i utskottsbetänkandet.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservation 1.

Anf. 6 MARGÓ INGVARDSSON (vpk):

Herr talman! Utvecklingen och förändringar i samhället medför att de sociala reformer som införts under en period inte alltid uppfyller de krav som gällde vid reformens införande. Ibland behövs det bara mindre justeringar, men ibland krävs det ett helt nytt tänkande.

Vårt nuvarande studiemedelssystem, som infördes för drygt 20 år sedan, var en betydande reform för 60- och 70-talets studenter. Men därefter har bristerna blivit allt påtagligare. Ett flertal utredningar har tillsatts för att arbeta fram ett nytt system, men de har misslyckats.

Inför det uppdrag som 1985 års studiemedelskommitté fick var problemen i det nuvarande studiemedelssystemet klart angivna. Totalbeloppet var för lågt för att studenterna skulle kunna ha en rimlig försörjning under studietiden. Skuldbördan efter studierna blev alltför betungande för en växande grupp. Bidragsdelen, som utgjorde 25 % av totalbeloppet när systemet infördes, har successivt krympt. Den har t. o. m. krympt så pass mycket att den inte längre har någon betydelse för skuldsättningen.

Effekterna av de här bristerna kan bl. a. avläsas i en ökande social snedrekrytering till högre studier.

Prot. 1987/88:128
27 maj 1988

Regeringens förslag till ett nytt studiemedelssystem bygger i stort på studiemedelskommitténs förslag. Regeringen föreslår dock en höjning av totalbeloppet och bidragsdelen, i förhållande till kommitténs förslag.

Studiemedel

Har regeringen med denna ändring åstadkommit ett förslag som innebär att problemen i det nuvarande studiemedelssystemet avskaffas? Vi i vpk anser inte det. Höjningen av totalbeloppet är i och för sig en nödvändig och riktig åtgärd, precis som höjningen av bidragsdelen. Men det avgörande är *hur* utrymmet skapats för de här höjningarna. Sanningen är den att det är studenterna själva som får svara för merparten av kostnaderna genom att tidigare subventioner på återbetalningsidan flyttas över till tilldelningssidan. Det här är alltså till största delen en teknisk manöver från studiemedelskommitténs sida.

Denna omfördelning kommer inte att ge positiva effekter när det gäller den sociala snedrekryteringen. All erfarenhet och även gjorda undersökningar visar att det finns stora skillnader mellan olika socialgruppers inställning till skuldsättning för studier. Inom socialgrupp 3 och bland låginkomsttagare i övrigt har man av förklarliga skäl mycket större betänkligheter när det gäller att låna pengar. När nu lånekostnaden för studieskulden ökar och uppskovsrätten dessutom försvinner, är risken uppenbar att detta ger effekter på urvalet till högre studier – inte bara genom att man avstår från studier, utan också genom att valet av utbildning påverkas. Risken finns alltså att man väljer en kortare utbildning för att hålla studieskulden nere.

En undersökning av studenternas levnadsförhållanden, som presenterades 1988 av Stockholms universitets studentkår, visar att en stor del av studenterna oroar sig för den framtida återbetalningen av studiemedlen. Drygt 64 % av de heltidsstuderande är oroliga, och kvinnorna är mer oroliga än männen. Drygt 70 % av de heltidsstuderande kvinnorna anger att de är oroliga, medan motsvarande siffra för männen är 58 %. Av undersökningen framgår också att de studenter som inte har någon förälder med eftergymnasial utbildning är mera påverkade av detta med skuldsättningen än andra. Skillnaderna i inställning till skuldsättningen är ungefär lika stora mellan de olika sociala grupperna som skillnaderna mellan kvinnor och män. Det finns alltså, tyvärr, klara fakta som visar att hårdare återbetalningsvillkor och ökade lånekostnader ger effekter på den sociala rekryteringen till högre studier. Vidare påverkar dessa faktorer kvinnorna i större utsträckning än männen.

Vi i vpk har därför föreslagit dels att de nuvarande två återbetalningsfria åren skall finnas kvar, dels att årsinkomster under 3,5 basbelopp skall berättiga till avgiftsbefrielse och skuldavskrivning för det aktuella året. Vi har anslutit oss till uppfattningen att återbetalningen skall inkomstrelateras. Men vi anser att det behövs en differentiering av procentsatserna. Om man skall betala 4 % av inkomsten, blir ju skillnaden stor mellan den som har en årslön på mellan 150 000 och 200 000 kr. och den som har en årsinkomst på runt 100 000 kr.

Till socialförsäkringsutskottets betänkande om studiemedel har 24 reser-

vationer fogats. Vi i vpk svarar för hälften av dessa. Jag skall inte här kommentera varje reservation, utan jag skall bara ange våra huvudinvändningar mot studiemedelskommitténs arbete och mot propositionen.

Den första invändningen är att det nu aktuella förslaget inte löser problemen med dagens studiemedelssystem. I och med skärpningarna på återbetalningssidan finns det t. o. m. en risk för att den sociala snedrekryteringen ökar i stället för minskar.

Den andra allvarliga invändningen är att vi nu håller på att införa ett system som inte kommer att fungera som ett instrument när det gäller att förverkliga de utbildningspolitiska målen fram till år 2000.

I studiemedelskommitténs betänkande och även i propositionen beskrivs de samhällsförändringar på olika områden som har haft betydelse för de studerandes villkor alltsedan 60-talet och fram till tillsättandet av studiemedelskommittén 1985. Betänkandet är givetvis bra och lärorikt i sig, men det är inte tillräckligt för att ligga till grund för ett kommande system.

I stort kan man säga att den produkt som i dag ligger på våra bord hade passat väldigt bra i slutet av 70-talet och i början av 80-talet. Det föreslagna systemet bygger nämligen på tidigare förändringar, men det kommer inte att passa för framtiden. Orsaken härtill är att studiemedelskommittén helt har underlåtit att göra en analys av de förändringar som väntas fram till år 2000 och som kommer att få betydelse för samhällets utbildningspolitik.

Man har alltså nog tittat på det som har varit, men man har helt underlåtit att bedöma vad som kommer i framtiden – trots att vissa avgörande förändringar redan nu är kända. Vi vet ju att antalet ungdomar i högskoleåldern drastiskt kommer att minska fram till år 2000. Detta nämnde Rune Backlund i sitt anförande.

Resultatet blir med all sannolikhet att det uppstår konkurrens mellan företagen och näringslivet som helhet å ena sidan samt utbildningsväsendet å andra sidan när det gäller ungdomarna. Forskaren Anders Nilsson har bl. a. visat på detta i en studiemedelsanatologi som Sveriges förenade studentkårer har utgivit. Enligt Anders Nilsson kommer konkurrensen att driva upp ungdomslönerna, vilket i sin tur innebär att ungdomarna blir mindre intresserade av utbildning. Näringslivet kommer ju ändå under alla förhållanden att efterfråga ungdomarna. Den här utvecklingen kommer också att innebära ett ökat utbud av företagsköpt högskoleutbildning. Näringslivet kommer att locka till sig ungdomarna redan i gymnasieskolan med löften om betald högskoleutbildning och bra jobb.

Vilket val kommer då ungdomarna att göra? Väljer de den samhälleliga högskoleutbildningen, finansierad med en stor egen skuldsättning? Eller väljer de ett välbetalt arbete eller den företagsbetalda högskoleutbildningen? Det är nog ganska uppenbart att högskolestudier kombinerade med skuldsättning genom studielån inte framstår som det mest attraktiva valet.

En sådan utveckling kommer inte bara att påverka rekryteringen till högskolan. Den kommer att på sikt minska samhällets inflytande över högskoleutbildningen. Är vi på väg mot en framtid där näringslivet tar hand om högre studier för de ungdomar som anses passa och samhället får svara för den utbildning som näringslivet inte har ett direkt intresse av, dvs.

utbildningar med en humanistisk inriktning, vård och omsorg, utbildningar som i dag domineras av kvinnor?

På vilket sätt kan de samhälleliga verkningarna av minskade ungdomsskolor och övriga förändringar mildras? Ja, studiemedelskommittén har inte ens försökt att formulera några frågeställningar inför framtiden.

Vad är anledningen till att det inte finns någon som helst analys av vilka krav som måste ställas på ett fungerande studiemedelsystem inför kommande förändringar i samhället? Jag har bara tagit upp ett område där förändringarna får konsekvenser, nämligen ungdomsskolornas storlek, men det finns flera förändringar.

Vpk har alltsedan den debatt som föregick 1965 års studiemedelsystem förespråkat införande av studielön. Enligt vår mening är studielön den enda möjligheten att ge alla faktiska förutsättningar att bedriva högskolestudier oavsett social bakgrund och nå upp till de utbildningspolitiska målen.

Genom en studielön uppnås bl. a.:

- En fastställd och garanterad ekonomisk standard under utbildningstiden. Ingen behöver arbeta extra för att försörja sig, och det ger direkta effekter på utbildningens kvalitet.
- Inga skulder efter avslutad utbildning. Det tar bort tveksamheten när det gäller att välja en akademisk utbildning.
- Social trygghet under utbildningstiden. Genom att studenterna får lön på samma sätt som andra medborgare hamnar de också inom det sociala skyddsnät som gäller för alla.
- Ökad löneutjämning. En studielön utan återbetalning innebär att de vanligaste argumenten om stora studieskulder och förlorade inkomstår för akademiker försvinner, varför denna grupp kommer att få det svårare att hävda krav på högre löner än vad arbetet motiverar.
- Möjligheter till återkommande utbildning. Det är viktigt att man efter en tid i arbetslivet får möjlighet att vidareutbilda sig inom eller utom sitt fack.
- Rekrytering till alla utbildningar. Genom att inga utbildningar favoriseras ekonomiskt framför andra blir inte utbildningsvalet styrt av ekonomiska intressen.
- Den företagsanknutna högskoleutbildningen, som på sikt kan hota samhällets inflytande över högskolan, kommer inte att framstå som ett attraktivt alternativ ur ekonomisk synpunkt.

Vpk föreslår i en reservation till betänkandet att frågan om studielön skall utredas. Hittills har nämligen ingen utredning tittat seriöst på den frågan. Vårt förslag avstyrks av utskottsmajoriteten, enbart med hänvisning till att det blir för dyrt.

Det går inte, enligt vpk:s mening, att bara se till den faktiska utgiften varje år för staten. Utgifter för utbildning kan inte bara ses som en kostnad – det är en investering som är både nödvändig och lönsam för samhället. Om man då tittar på hur stor den faktiska kostnaden egentligen är, finner man att studielön för alla, om man räknar med ungefär samma antal studerande som i dag, motsvarar en höjning av arbetsgivaravgiften med 1 %. Det betalar en studielön i dag.

Mot bakgrund av att vpk förordar ett system med studielön och anser att

studiemedelskommitténs utredning har stora brister, kunde vi givetvis ha nöjt oss med att enbart yrka avslag på hela propositionen. Men då hade vi samtidigt avhånt oss möjligheten att ens försöka påverka det liggande förslaget, och det ville vi inte göra. Vpk har som bekant inte ens beretts möjlighet att delta i studiemedelskommitténs arbete, och det är en av förklaringarna till att reservationerna är så många. Jag skall kommentera några av dem, först reservation nr 4.

I det nya studiemedelssystemet, som riksdagen skall anta i dag, har barntillägget avskaffats. Avskaffandet kamoufleras med ideologiska argument. Det är inte förenligt med samhällets familjepolitik att studenter skall låna pengar till sina barns försörjning, sägs det. Kostnaderna för barnen måste klaras på annat sätt. Det är helt riktigt – vi har inga som helst invändningar mot själva principen. Det är bara det att samhällets stöd till barnen ännu inte är avpassat efter den ideologin, och därmed kan barntillägget inte avskaffas utan att det får konsekvenser för studerande med barn och särskilt för ensamstående föräldrar.

Om man anser att det är fel att studerande lånar pengar under studietiden för barnens skull borde man göra om barntillägget från lån till bidrag, som vi föreslår i reservation nr 4. Om det förslaget avslås bör nuvarande system bibehållas, om inte barn skall bli ett ännu påtagligare studiehinder än de är i dag. Det förslaget finns i reservation nr 5.

En tredjedel av studiemedelstagarna, ca 50 000 studerande, genomgår utbildning under högskolenivå. I propositionen föreslås att inga ungdomar i gymnasieskolan under 20 år skall behöva skuldsätta sig för gymnasiestudier. Det är en riktig princip, som bör gälla inte bara ungdomar utan generellt för studier under högskolenivå.

Många av de vuxenstuderande som tvingas finansiera sina studier under högskolenivå med lån har inte haft möjligheter att få en tillräcklig grundutbildning, och dagens samhälle kräver att man åtminstone har gymnasiekompetens för att man inte skall komma i underläge på arbetsmarknaden eller i den demokratiska processen i samhället i övrigt.

Vpk menar att det är rimligt att dessa vuxenstuderande får sina studier finansierade genom det särskilda vuxenstudiestödet. Kostnaden för att överföra dem som i dag finns inom studiemedelssystemet till vuxenstudiesystemet skulle motsvara en höjning av arbetsgivaravgiften med 0,25 %. Om dessa studerande frigörs från studiemedelssystemet skapas ett ganska stort resursutrymme för förbättringar för dem som läser på högskolenivå.

Herr talman! Jag yrkar bifall till samtliga vpk-reservationer i detta betänkande samt till den reservation som vi har gemensamt med folkpartiet.

Anf. 7 LENA ÖHRSVIK (s):

Herr talman! Vi behandlar nu ett förslag från regeringen om ett nytt studiemedelssystem. Det är ett efterlängtat förslag. Studiemedlen har diskuterats under en följd av år och har utretts vid flera tillfällen.

Nuvarande system har funnits sedan 1965. Som brukligt är görs utvärderingar och uppföljningar, ungefärligen efter en tioårsperiod och så skedde även i det här fallet. 1975 tillkallades studiestödsutredningen av statsrådet Zachrisson. Denna utredning kom 1977 med vissa principförslag beträffande

studielön, ett renodlat lånesystem samt en påbyggnad på gällande system. Man konstaterade alltså redan 1977 att studiemedelsbeloppet borde höjas till 150 % av basbeloppet, för att vara följtsamt mot de principer som var vägledande vid beslutet om systemets införande, nämligen principen om bibehållen köpkraft. Prisökningarna på både livsmedel och hyror hade nämligen varit större än den genomsnittliga prisökningen, vilken styr basbeloppet. Nivån borde ha höjts till 200 % av basbeloppet, om studenterna skulle tillerkännas samma standardutveckling som andra grupper. Det sade alltså studiestödsutredningen i sitt principbetänkande 1977.

En överväldigande remissopinion ansåg att en generell höjning av totalbeloppet var motiverad, och man anslöt sig till förslaget om att bygga vidare på då gällande system. Man avvisade alltså både studielönemodellen och studielånemodellen. Med tanke på att regeringen i april 1978 utfärdade tilläggsdirektiv till samtliga kommittéer om att alla reformförslag måste finansieras genom omfördelning eller omprövning inom resp. område blev studiestödsutredningens nya direktiv i augusti 1978 mycket begränsade.

Den centerledda trepartiregeringen anslöt sig då till remissinstansernas bedömning att det vore önskvärt med ett ökat stöd och att man skulle behålla grundvalarna i studiemedelsystemet. Utbildningsminister Wikström anförde i sina direktiv att "generella höjningar på detta område är emellertid så kostnadskrävande att det inom den närmaste överblickbara tiden inte torde finnas utrymme i statsbudgeten för några omfattande sådana åtaganden". Däremot borde man ytterligare pröva möjligheten att låta vissa grupper med större behov få mer – alltså göra en differentiering. Det fanns också, enligt Jan-Erik Wikström, inslag i systemet som försvårade återkommande utbildning, t. ex. den övre åldersgränsen och 16-terminersregeln. Det borde utredningen särskilt uppmärksamma. Men de yngre studerande i gymnasieskolan skulle särskilt prioriteras.

Utredningen arbetade vidare med just gymnasieeleverna, och delvis med de högskolestuderande, men avbröts genom tilläggsdirektiv som ansågs vara mycket viktiga, nämligen direktiv beträffande makeprövningen. Mitt i detta kom sedan nästa omgång allmänna tilläggsdirektiv från de borgerliga regeringarna, där man sade att "utgångspunkten skall vara att alla förslag som kommittéerna lägger fram skall kunna genomföras inom ramen för oförändrade resurser inom de områden som förslagen avser. Det innebär att om kostnadskrävande förslag läggs fram måste samtidigt visas hur förslagen kan finansieras genom besparingar i form av rationaliseringar och omprövning av pågående verksamhet inom utredningsområdet."

Jag vill att kammarens ledamöter skall observera att i denna regering ingick centerpartiet.

I april 1980 lämnades förslag till regeringen beträffande gymnasieelevernas stöd och även beträffande en omedelbar höjning av studiemedlen till 145 % av basbeloppet. Det förslaget skickades inte ens ut på remiss.

Utredningen fortsatte att arbeta och kunde äntligen ge sig i kast med just högskoleelevernas situation. Men då hände någonting. I juni 1981 fick utredningen sin dödsdom. I direktiven anförde regeringen att det samhälls-ekonomiska läget radikalt hade förändrats och att reformer på studiestödsområdet måste göras genom omprioriteringar, dvs. inom ramen för oföränd-

rade totalkostnader vid den tidpunkt reformerna genomförs. "Det ter sig mot denna bakgrund inte meningsfullt att fortsätta arbetet med mera omfattande förslag inom studiestödsutredningen."

Jag tar detta mycket grundligt med anledning av de angrepp som kom just från centerpartiet, att socialdemokraterna har varit bromsklossar de senaste åren då det gällt utvecklingen på studiemedelsområdet.

När utredningen 1981 äntligen hade fått börja arbeta med högskoleeleverna, som bevisligen behövde ett större stöd, lades alltså utredningen ner. Att avskaffa makeprövningen på tilldelningssidan var alltså viktigare än allting annat. Det var den enda åtgärden på studiemedelsområdet som vidtogs. Alla de som inte berördes av makeprövningen fick klara sig bäst de kunde.

1982 började sedan besparingarna även på detta område, genom att man sänkte antalet terminer som berättigade till studiemedel. Dessutom skärptes meritkraven. Det handlade om en indragning på 300 milj. kr. från de studerande. Studenterna skulle också kommit att påverkas av en förändrad basbeloppsberäkning, om inte regeringen i samma veva hade justerat andelen av basbeloppet från 140 till 142 %.

De försök som därefter har gjorts till just omprioriteringar, något som hela tiden har ingått i de olika direktiven, har mötts med protester både från de borgerliga partierna och från studenterna själva. Så småningom kunde riksdagen besluta om en höjning till 145 % av basbeloppet från den 1 januari 1984. Dessutom skulle en förutsättningslös utredning ske. Det är alltså resultatet av den utredningsomgången som nu kan omsättas i praktisk verklighet.

Som jag sade inledningsvis är det ett efterlängtat förslag och en bra reform för landets studenter. Innan jag går in på själva förslaget tänkte jag något beröra de mål som regeringen har satt upp för ett nytt studiemedelssystem.

Samtliga studiestöd bör fortsättningsvis i första hand betraktas som instrument för att förverkliga samhällets utbildningspolitiska mål. Det är viktigt som ett led i att öka rekryteringen, hävda det fria utbildningsvalet och samhällets utbildningsutbud, vilket Margó Ingvardsson var inne på. Hon nämnde Anders Nilssons forskning. Jag har träffat Anders Nilsson och diskuterat med honom. Jag tycker att man skall ta upp det han dessutom sade, att studiemedelssystemet inte har någon särskild betydelse i det här sammanhanget, utan att det krävs andra åtgärder, t. ex. ett annat utbildningsutbud och mer decentraliserad utbildning.

Studiemedelssystemet skall alltså vara ett av instrumenten för att förverkliga de utbildningspolitiska målen. Därutöver, sägs det i propositionen, bör studiemedelssystemet vara generellt, och det tycker jag är mycket värdefullt. Utskottet understryker att man mottar detta förslag med tacksamhet. Vi vill inte ha ett sådant system som förekommer på en hel del andra håll. Där utesluts många studenter på grund av en mängd prövningar, t. ex. prövning gentemot föräldraekonomin, vilket kan innebära att kanske 10–15 % av studenterna får del av de samhälleliga stöden för just studier.

Systemet skall också vara neutralt till olika utbildningar inom högskolan. Vidare skall det bereda faktiska möjligheter till studier för så breda grupper i samhället som möjligt. Det skall alltså bidra till att minska betydelsen av

ekonomiska, sociala och geografiska faktorer som kön och ålder för den enskildes beslut att bedriva studier.

Prot. 1987/88:128
27 maj 1988

Studiemedel

Studiemedlen bör dessutom medverka till att studierna kan bedrivas effektivt, dvs. understödet skall vara så väl tilltaget att det ger reella möjligheter till heltidsstudier. Det bör också stå i samklang med den allmänna fördelningspolitiken, och slutligen skall det vara enkelt och lättöverskådligt, så att de framtida ekonomiska konsekvenserna, både för individen och samhället, framstår som överblickbara.

Dessa mål har utskottet ställt sig helt bakom. Diskussionen har sedan gällt hur vi skall nå målet på bästa sätt. I det nya studiemedelssystemet utgår ett totalbelopp på 170 % av basbeloppet, dvs. 4 873 kr. per månad i nio månader, räknat på dagens basbelopp. När systemet träder i kraft den 1 januari 1989 blir beloppet, enligt de prognoser som nu finns, 5 156 kr. Studiebidraget utgör 50 % av basbeloppet och värdesäkras därmed. Det är för närvarande 1 433 kr. per månad med dagens basbelopp. Det bidrag vi har i dag är 242 kr. per månad. Det nya blir alltså sex gånger större.

Inriktningen har varit att i stort sett alla subventioner skall läggas på tilldelningssidan så att man får det enkla och överblickbara system som alla säger sig vilja ha. Subventionen blir nu väl synlig, och enligt de bedömningar som forskarna gör ger ett rejält studiebidrag en bra rekryteringseffekt.

Totalbeloppets storlek har avvägs på det sättet att det skall ge möjlighet att bedriva studier effektivt, dvs. utan att man behöver arbeta under terminstid, det skall motsvara en förvärvsinkomst bland ungdomar och det får inte leda till en orimlig skuldsättning. Det råder en bred enighet om att just 170 % av basbeloppet är den lämpliga nivån. Flera ekonomiska utredningar har kommit fram till detta och remissinstanserna har slutit upp. Avvägningen har gjorts bl. a. med hänsyn till olika belopp som utgår inom folkpensioneringen, arbetslöshetsförsäkringen, socialbidragen osv., och en avvägning har dessutom gjorts mot normala ungdomslöner och mot den lön man kan förväntas få efter det att man har avslutat studierna.

Som en liten jämförelse kan jag nämna att vi givetvis har fått många budgetar redovisade från olika håll, både från studenternas organisationer och från sparbanker osv. Som ett exempel kan jag ta ett förslag från studentkåren i Lund som menar att en student behöver 4 540 kr. per månad, och det förslag som i dag behandlas ger 4 873 kr.

Det finns en allmän uppslutning kring principen att subventionen skall lyftas fram och finnas på tilldelningssidan i form av ett studiebidrag. I och med att totalbeloppet nu höjs kraftigt och kommer i nivå med vad andra ungdomar har i disponibel inkomst, saknas det skäl att ha ett speciellt barnstöd inom studiemedelssystemet, och därför föreslås att barn tillägget avskaffas. Familjepolitiken får med sina bidrag klara av dessa barn lika väl som den klarar andra barn. Alla partier arbetar ju med sina resp. förslag för att förstärka barnfamiljernas situation.

Under diskussionens gång har det kommit upp förslag om lägre totalbelopp genom att beslut redan var fattat om ett bostadsbidrag för ungdomar. Nu infördes inte detta ungdomsbostadsbidrag av alla kommuner. Dessutom var remissopinionen ganska splittrad i inställningen till bostadsbidraget, och det har lett regeringen fram till att det är säkrast att föreslå ett totalbelopp

som också täcker bostadskostnaden. Därför ligger beloppet i dag på 170 %. Det är också viktigt att ha stor enighet kring ett system som skall verka under lång tid.

Återbetalningssystemet bygger på att den del man lånar också skall återbetalas, och några subventioner utöver vad som mera allmänt finns när det gäller avdrag för räntor förekommer i princip inte. Dock finns en avskrivningsmöjlighet vid 65 års ålder, och vissa uppskov, dock inte generella uppskovsmöjligheter som i dag. I syfte att underlätta för den som har stora skulder och inte så höga inkomster föreslås att återbetalningen knyts till inkomsten så att den del man återbetalar varje år utgör 4 % av årsinkomsten. En ränta fastställs av regeringen varje år, och den utgör hälften av statens upplåningskostnader. Här finns alltså en subvention inbyggd som ju också tillkommer andra låntagare, och det är den enda större subventionen på återbetalningssidan.

Trots att det föreligger 24 reservationer i utskottets betänkande vill jag ändå bedöma enigheten som mycket stor kring det nya systemet. När det t. ex. gäller nivån på det belopp som en studerande anses behöva är det bara vpk som har en avvikande uppfattning. Ingen har heller ifrågasatt höjningen av studiebidraget. Däremot finns önskemål om ytterligare bidragsbelopp både från centern och från vpk.

Målen för systemet råder det enighet om. När det gäller återbetalningssystemets konstruktion med inkomstrelaterad återbetalning ställer alla upp utom vpk, som vill ha differentiering och ytterligare subventioner också i återbetalningssystemet.

Det beslut som kommer att tas vilar alltså på en stabil grund, och det är viktigt med tanke på att det är ett system som skall fungera under några årtionden framöver. Utskottet tillstyrker alltså propositionens förslag på alla punkter.

Låt mig så kommentera några av reservationerna.

Centern är ensam om att föreslå avslag på propositionen och vill ha ett nytt förslag med studielön. Låt mig då bara stillsamt påminna om att studielön för det första är utredd, för det andra är avvisad av remissinstanserna och för det tredje är avvisad av den centerledda trepartiregeringen. För det fjärde kostar centerns förslag minst 1,5 miljarder kronor mer än regeringens. Enligt min uppfattning saknar förslaget trovärdighet.

Vpk nöjer sig med att begära en utredning om studielön, men föreslår i avvaktan på det höjningar beträffande både totalbelopp och bidragsnivå. Men vpk vill också ha barntillägg i form av bidrag i studiemedelssystemet, och man föreslår dessutom en hel del subventioner på återbetalningssidan. Det är oklart hur mycket förslaget totalt kan kosta, men man anger själv ett par olika bedömningar, på ett ställe 1,9 miljarder, på ett annat ställe 2,6 miljarder, och det räcker kanske som upplysning. Den mera konkreta medelsanvisningen saknas.

Men det finns också principiella invändningar mot vpk:s förslag. När det t. ex. gäller ett särskilt barnbidrag inom studiemedelssystemet kan man varken av rättviseskäl eller av kostnadsskäl acceptera ett sådant. Vpk väljer också en totalnivå som ligger över vad alla andra har bedömt som skäligt och lämpligt.

En studerande med två barn får t. ex. med vpk:s förslag en disponibel inkomst på 11 600 kr. per månad och ett sjukvårdsbidrag med två barn har 10 590 kr. per månad. Studenten skulle alltså få över 1 000 kr. mer i disponibel inkomst än sjukvårdsbidraget. Till detta kommer skillnad i daghemstaxor, som i regel ligger helt i studentens favör. Ett av målen med studiemedlen skulle vara att det skall stå i samklang med den allmänna fördelningspolitiken. Vpk:s förslag måste av det skälet helt avvisas.

I återbetalningssystemet föreslår vpk, som jag sade, dessutom diverse subventioner, och jag skall bara ta ett exempel. Man vill göra en avskrivning med 10 % för alla som går över från gammalt till nytt system. Den utestående lånestocken är ca 36 miljarder kronor, och vid fullt utnyttjande skulle bara den lilla detaljen kosta 3,6 miljarder kronor.

Rätten till studiemedel prövas mot egen inkomst, och i reservationerna 9, 10 och 11 finns förslag om ändrade inkomstbegrepp och höjda fribeloppsgränser. Vid val av inkomstbegrepp är det viktigt att man tar ett begrepp som redan finns och som alltså är lätt att ta fram, och det är också viktigt att man får så få inkomstbegrepp som möjligt och att man ansluter sig till något som redan används i andra system. Regeringens förslag är att man använder sammanräknad inkomst. Detta skall gälla både på tilldelningssidan och i återbetalningssystemet. Det är ett begrepp som också används i bostadsbidragssystemet.

CSN har kunnat visa att om man använder taxerad inkomst missgynnar det systematiskt dem som bor i lägenhet jämfört med dem som bor i villa. Därför har utskottet helt ställt sig bakom begreppet sammanräknad inkomst.

Då det gäller prövningen mot egen inkomst börjar reduceringen när man tjänar 34 000 kr. per år och upphör helt vid en inkomst på 117 000 kr. Enligt utskottets uppfattning är det en väl avvägd nivå, och utskottet finner inte heller skäl att gå med på att utreda om ferieinkomster helt kunde undantas från prövning. De regler som föreslås ger ett betydande utrymme för både ferieinkomster och andra typer av inkomster. Det finns i dag en stor flexibilitet i kursutbudet. Alla läser inte höst- och vårtermin och alla har inte en sammanhängande ferie. Utskottet anser att nuvarande system är rättvisare än om man skulle gå in för något som skulle undanta ferieinkomsten. Studenterna är alltså flexibla, de läser på helt andra tider än som kanske var vanligt tidigare.

När det gäller återbetalningssystemet krävs i reservation 16 en uppföljning av reglerna. Eftersom en sådan uppföljning redan är förutskickad i propositionen anser utskottet att det inte är nödvändigt med något särskilt initiativ i frågan, men vi understryker att en uppföljning är viktig och självklar.

I reservation 18 föreslår moderaterna en avskrivning av studieskulden för alla som uppburit studiemedel viss tid samt för den som avlägger doktorsexamen. Utskottet konstaterar att förslaget innebär en subvention för dem som genomgått längre utbildning, oavsett vederbörandes betalningsförmåga, och utskottet finner att det saknas skäl att införa en sådan subvention.

Däremot tillstyrker utskottet förslaget från regeringen att den som har studielån från studier på grundskole- och gymnasienivå bör kunna få en del av de lånen avskrivna om vederbörande uppburit lån för minst tre terminers studier på eftergymnasial nivå. Det är en vidareutveckling av nuvarande

system, och totalt kan som mest 32 760 kr. avskrivas för den grupp som fått skuldsätta sig redan på nivån under högskolan. Det är en grupp som har stora skulder och som har det besvärligt just när det gäller återbetalningar.

I reservation 20 föreslår folkpartiet att avskrivning skall kunna ske för lärare som bosätter sig i glesbygd. Denna fråga har berörts i propositionen med anledning av att Landstingsförbundet och socialstyrelsen förordat att möjligheterna skulle prövas att avskriva delar av skulden för personalkategorier som arbetar inom hälso- och sjukvård i glesbygd. I propositionen framhålls att förslaget innebär i det närmaste olösliga problem när det gäller rättvisan mellan olika studerandekategorier och olika delar av landet. Utbildningsministern anser att det inte heller ur principiell synvinkel är rimligt att just studiestödet på detta sätt används för att tillgodose olika avnämares behov av arbetskraft.

Utskottet delar den uppfattningen och föreslår därför avslag på de motioner där man krävt en sådan avskrivning. Det står givetvis landstingen fritt att ordna sina subventioner på det sätt de önskar, men studiemedelssystemet skall inte användas i det sammanhanget.

Sedan kommer vi till själva medelshanteringen och administrationen av studiemedlen. Moderaterna och folkpartiet tar åter upp frågan om bankernas medverkan. I propositionen föreslås att de studiesociala myndigheterna skall bevilja och utbetala studiemedel samt svara för återbetalningssystemet. Riksgäldskontoret föreslås ansvara för den erforderliga upplåningen av medel för studielånegivningen, och anslaget omfattar alltså enbart de subventioner som utgår i form av studiebidrag och den subvention som motsvarar avdragsrätt när det gäller andra lån.

Moderaternas förslag innebär att man skall förhandla med bankerna om deras medverkan så att beslut kan fattas innan det nya studiemedelssystemet träder i kraft. Vi står nu inför en stor omläggning av studiemedelssystemet. Beslut måste fattas omgående för att man skall kunna klara upplåning och uppläggning av system och rutiner före den 1 januari 1989. Det är helt enkelt både praktiskt och tekniskt helt omöjligt att biträda det moderata förslaget. Dessutom kräver det lagändringar.

Folkpartiet nöjer sig med att kräva bankmedverkan på sikt. Utskottet menar att det i dag finns en väl fungerande administration genom CSN och övriga studiesociala myndigheter och ser inga skäl att förordna någon ändring på den punkten, framför allt med hänsyn till att det under en lång övergångsperiod kommer att finnas två parallella återbetalningssystem. När det gäller själva medelshanteringen ansluter sig utskottet till departementschefens bedömning att riksgäldskontoret kan sköta den för studiestödet aktuella upplåningen till lägre kostnad än vad banker och andra finansieringsinstitut kan.

Herr talman! Som jag inledningsvis sade råder stor enighet om principerna för det nya studiemedelssystemet, om beloppens storlek, om subventionerna och om återbetalningssystemets konstruktion. Förslagen har till största delen kunnat åstadkommas genom omfördelningar, men också genom ett tillskott av 300 milj. kr. Vi får med detta ett system som vilar på stabil grund och som är lätt att förbättra den dag som behov föreligger och ytterligare ekonomiskt utrymme finns.

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan på samtliga punkter och avslag på samtliga reservationer.

Prot. 1987/88:128
27 maj 1988

Studiemedel.

Anf. 8 GULLAN LINDBLAD (m) replik:

Herr talman! Lena Öhrsvik gjorde en lång historieber beskrivning över studiemedelsfrågans långa väg mot ett beslut. Jag är naturligtvis lika glad som hon över att vi äntligen kommit till skott i den här frågan. Jag skall inte närmare gå in på hennes beskrivning annat än så till vida att jag håller med om att det har tagit mycket lång tid, och det är jag kritisk mot: Det beror också på den socialdemokratiska regeringen, men det förbigick Lena Öhrsvik med tystnad. Socialdemokraterna har haft många år på sig att åstadkomma ett bättre system, men ni klarade det inte heller utan verklig draghjälp; det är moderaterna och folkpartiet som har hjälpt er att ro den här reformen i land.

Jag tycker också att det är viktigt att, som Lena Öhrsvik sade, det i princip råder enighet i utskottet kring de stora linjerna i reformen. Det bådär mycket gott för framtiden, som jag ser det. Det bör också innebära en gemensam strävan att följa upp reformen, kontrollera hur återbetalningsreglerna slår, osv. Jag tar detta som ett löfte om att vi verkligen skall se till att det inte blir en akademikerskatt på 4 %, som man är ängslig för inom studerandeorganisationerna.

På en punkt vill jag rätta Lena Öhrsvik, och det gäller hennes negativa inställning till det ändrade basbeloppet under de borgerliga regeringarna. Vi kan naturligtvis diskutera den saken, men om vi hade behållit konsumentprisindex hade beloppet i dag faktiskt varit högre än vad som nu är fallet.

Jag hade kanske inte väntat mig någon större förståelse för de reservationer vi har fogat till betänkandet. Lena Öhrsvik menar att det är viktigt att vi har ett samlat inkomstbegrepp. Jag hävdar att det är långt viktigare att vi har ett realistiskt inkomstbegrepp, som inte direkt missgynnar framför allt barnfamiljer. Vi vet ju att majoriteten av dem faktiskt bor i villafastigheter. Det föreslagna inkomstbegreppet missgynnar också egenföretagare, som vi sannerligen är beroende av i vårt samhälle.

Någon förståelse för våra förslag när det gäller avskrivningsreglerna har Lena Öhrsvik och utskottsmajoriteten inte heller. Det hade jag inte heller väntat. Och ändå, Lena Öhrsvik, är det av fundamental betydelse att ungdomar verkligen blir villiga att satsa på högre studier och att doktorera och verkligen håller ut. Där behövs det inte en utan många morötter. Jag hoppas att ni tänker om på den punkten.

När det till sist gäller bankernas medverkan vill jag säga att vi förvisso inte är ensamma om vår uppfattning. Många organisationer bland de studerande tycker som vi. Jag vill bara säga, Lena Öhrsvik, att om bara viljan finns går det att fatta större och mer genomgripande beslut än detta. Det har gjorts tidigare i långt viktigare frågor. Men här vill man inte!

Anf. 9 BARBRO SANDBERG (fp) replik:

Herr talman! Studiemedlen skall motsvara förvärvsinkomst, säger Lena Öhrsvik. Det tycker vi är bra: det har vi också ställt upp på. Men studiemedlen utgår ju bara nio månader om året, och vad skall då de

studerande leva av under ferierna? Lena Öhrsviks uttalande understryker alltså folkpartiets krav att ferieinkomsterna inte skall påverka studiemedlen.

Vi följer i dag upp en uppfattning som folkpartiet framfört i andra sammanhang här i kammaren, nämligen att kostnadskrävande förslag skall finansieras. Därför har vi avstått från att kräva ett införande av denna förändring nu. Vi vill att frågan hur ett sådant här system skall kunna utformas och hur mycket det i så fall skulle komma att kosta skall utredas.

När det sedan gäller läkarförsörjningen säger Lena Öhrsvik, precis som regeringen gör i propositionen, att föreslagna åtgärder skulle medföra olösliga rättviseproblem. Den åtgärd som socialdemokraterna har vidtagit för att försöka förbättra läkarförsörjningen i glesbygd är Dagmarreformen, men denna har enligt vad vi har kunnat konstatera inte givit något resultat. Folkpartiet har därför försökt att få till stånd en utökning av läkarutbildningen i Umeå – som bekant stannar människor många gånger kvar i de trakter där de har fått sin utbildning – men socialdemokraterna har sagt nej även till detta.

Det är väl känt att vissa yrkeskategorier på grund av personalrekryterings-svårigheterna inom särskilt vård och omsorg får en del av sin vidareutbildning betald. Vi vill därför fortfarande vidhålla att man måste försöka underlätta för glesbygderna att få fler läkare.

Anf. 10 RUNE BACKLUND (c) replik:

Herr talman! Lena Öhrsvik tog 70-talets studiemedelsutredning som utgångspunkt för att påvisa att socialdemokraterna inte hade fungerat som en bromskloss. Men det egendomliga är att hon talar så tyst om perioden 1982–1987 och inte med ett ord nämner den senaste studiemedelsutredningen. Lena Öhrsvik! Vilka egna initiativ har ni egentligen tagit i riksdagen under senare år?

Ni vill inte höja totalbeloppet. Det var först efter flera års intensivt arbete från bl. a. centern och folkpartiet som den höjning som gjordes för några år sedan kom till stånd. När vi föreslog avskaffandet av äktamakeprövningen röstade ni emot. Utredningen härom tillkom först efter hotet om att ni skulle förlora här i riksdagen i ett antal frågor.

Jag tycker alltså att min beskrivning att socialdemokraterna varit en bromskloss i dessa frågor under de senaste åren fortfarande gäller, hur mycket Lena Öhrsvik än talar om utredningsarbetet på 70-talet.

Det fanns mycket stränga direktiv för studiemedelsutredningens arbete. Förbättringarna i det förslag som utskottet nu behandlar har till stor del tillkommit inför hotet om att socialdemokraterna skall förlora här i riksdagen, dvs. om att de inte skall få majoritet för de förslag som utredningen lade fram. I dessa gick ni ju mycket längre både i fråga om återbetalningskrav och i fråga om lägre belopp än vad ni gör i det förslag som blir föremål för riksdagens beslut i dag.

Vidare ställde jag till Lena Öhrsvik en fråga som hon inte med ett ord berörde: Är det rimligt att man för en normallång högskoleutbildning får en studieskuld på ungefär 100 000 kr.? Är det en rimlig nivå på en studieskuld? Jag nämnde också att man för en femårig utbildning får en studieskuld på 180 000–190 000 kr. Jag vill gärna få en reaktion från Lena Öhrsvik och

socialdemokraterna i övrigt på den punkten.

Lena Öhrsvik förbigick också diskussionen om skuldfällan med tystnad. Med konstruktionen inkomstrelaterade återbetalningssystem och höga skuldbelopp hamnar vi i den situationen att vi faktiskt dömer ett antal studerande till en livslång studieskuld, som man inte blir kvitt förrän man pensioneras vid 65 års ålder.

Socialdemokraterna har en ambivalent inställning till de studerande. Å ena sidan inser man behovet av att få välutbildad personal till industrin och till den offentliga sektorn, å andra sidan dras man med en gammaldags syn på högutbildade, innebärande att man i och med att man är högutbildad automatiskt får goda löner och bra arbetsförhållanden. Detta skulle i sin tur lägga hinder i vägen för en generositet från samhällets sida. Det egendomliga med denna inställning är att de som drabbas hårdast är barn från familjer där man saknar studietradition. Det tycker jag är beklagligt. Den modell som vi från centern föreslår har en annan profil.

Anf. 11 MARGÓ INGVARSSON (vpk) replik:

Herr talman! Det allvarliga med det studiemedelsförslag som riksdagen i dag skall ta ställning till är att det kommer att vara gammalt redan när det skall sättas i bruk på 90-talet. Detta kommer att resultera i att vi ganska snabbt kommer att få tillsätta nya utredningar för att se över bristerna och rätta till dessa.

Jag försökte i mitt anförande att ta upp en diskussion om vilka förändringar som i framtiden kommer att påverka de studerandes situation. Jag efterlyste en analys från studiemedelskommittén av dessa förändringar, något som är oerhört angeläget och viktigt. Vad svarar Lena Öhrsvik? Hon avfärdar helt dessa argument och hänvisar till en framtidsforskare, Anders Nilsson, som hon har träffat privat.

Ja, det har också jag gjort, och det var i och för sig trevligt, men det olyckliga är att Lena Öhrsvik trots att hon har träffat honom inte har lyssnat på honom och inte förstått vad han säger. Hon påstår att han menar att studiemedlen inte har någon större betydelse för de framtida förändringarna. Det har han inte alls sagt. Lena Öhrsvik blandar ihop saker och ting, och hon borde i stället läsa innantill i hans bok. Vad han där säger är att de förändringar som har skett i studiemedlens värde har försumbara effekter på utbildningens lönsamhet. Han för alltså en diskussion om i vilken mån utbildning fortfarande är lönsam på det individuella planet, och då tar han upp studiemedlens inverkan.

Men han säger också att denna aspekt inte behöver betyda att förändringarna har haft försumbara effekter på rekryteringen. Det är troligt att studenter är mer känsliga för förändringar av studiemedelsbeloppen än vad kalkylen är. Det som han påstår är alltså raka motsatsen till det som Lena Öhrsvik säger. Han talar genomgående om hur viktiga de ekonomiska incitamenten är. Framför allt, säger han, är de viktiga för ungdomar i socialgrupp 3 och för ungdomar från hem som saknar studietradition.

Så till vpk:s "överbud", dvs. vårt krav på höjning av totalbeloppet och behållande av barntillägget. Lena Öhrsvik säger att de studerande om detta bifalls kommer att få en högre standard än vad sjukvårdsbiträdena har. Det

argumentet har jag hört ända sedan studiemedelskommittén presenterade sitt förslag. Socialdemokraterna har t. o. m. hävdade att studenterna redan har haft det bättre än sjukvårdsbiträdena. Men man kan inte jämföra på det sättet, eftersom studiemedlen utbetalas under nio månader medan sjukvårdsbiträdet får lön under tolv månader. Det är den avgörande skillnaden vid en sådan jämförelse.

Anf. 12 LENA ÖHRSVIK (s) replik:

Herr talman! Jag skall börja med Margó Ingvardsson. Det var Margó Ingvardsson själv som nämnde Anders Nilsson. Jag har inte träffat honom privat utan på en studiemedelskonferens i Växjö, där han tog upp diskussionen om vilka faktorer som är betydelsefulla för möjligheterna till en ökad rekrytering. Jag kan också hänvisa till studiemedelskommitténs analyser och bedömningar grundade på jämförelser med andra länder. Vi har gjort jämförelser med länder där studielön utbetalas, och vi har inte kunnat finna att rekryteringsförhållandena där skiljer sig särskilt mycket från rekryteringsförhållandena i vårt land. Det är alltså helt andra åtgärder som behövs.

Vi i majoriteten tror att studiemedlen är en viktig faktor, och den ligger inom vårt ansvarsområde, och vi skall därför slå vakt om dem. Vi föreslår att de förstärkningar som regeringen anvisar skall godkännas.

Rune Backlund vill veta vilka initiativ som vi socialdemokrater har tagit sedan 1982. Jag skall strax återkomma till dem, men jag vill först förklara varför jag så ingående ville ta upp det som hände under den tid när centern hade i varje fall en del av ansvaret för de här frågorna.

Från 1982 har vi till att börja med försökt reda upp samhällsekonomin. Men jag skall inte ta någon stor samhällsekonomisk debatt med Rune Backlund i dag, utan den får vi återkomma till en annan dag.

Hösten 1983 försökte vi oss på en omfördelning, som ju hade diskuterats i samtliga borgerliga direktiv tidigare. Vi föreslog en höjning till 148 % av basbeloppet men med en finansiering som riksdagen inte godkände, nämligen avskaffande av bidragsdelen och återinförande av makeprövning i viss del. Därför blev resultatet 145 % av basbeloppet vid den tidpunkten.

Vi hade dessförinnan återställt basbeloppet, och vi tänker höja det ytterligare, vilket centern säger nej till. Så jag tycker nog att centern skall tala med litet lugnare tempo i den här frågan. Dessutom, Rune Backlund, kostar ert förslag i dag minst 1,5 miljarder mer än det regeringen förslår, och ni står ensamma om ert förslag.

Så frågan som Rune Backlund har ställt tycker jag att han skall ställa till de övriga partier som här ställer upp på regeringens förslag, nämligen dem som han har tänkt sig att regera tillsammans med. Fråga folkpartiet och moderaterna om de anser att det är en rimlig skuldbörda som man får med det nya systemet.

Jag tycker också att det är väldigt viktigt att framhålla att det finns en värld runt omkring studiemedlen. Det är viktigt att man för en ekonomisk politik som gör att priserna kan hållas nere, att man kan bygga bostäder till hyfsat pris, att det finns service i form av barnomsorg och annat, osv.

Anf. 13 RUNE BACKLUND (c) replik:

Herr talman! Lena Öhrsvik biter sig fast vid att vårt förslag kostar 1,5 miljarder mer, men det beror helt och hållet på hur man räknar studiemedels-systemets kostnader.

Kostnaderna är utslagna under mycket mycket lång tid. En del går direkt över statsbudgeten i form av bidrag, och en del kommer i form av en räntesubvention under en längre period. Det är bara att konstatera att den modell som vi förespråkar leder till att de studerandes totala skuld till samhället kommer att bli betydligt mindre i framtidens system. Det gör att samhällets kostnader för att subventionera räntan också blir mindre.

Man kan naturligtvis hålla på och bolla fram och tillbaka med siffror här. Vår bedömning är att vårt system blir något dyrare, men det är inte alls fråga om de relationer som Lena Öhrsvik försöker få det till.

Dessutom beror det på om man betraktar studiemedelsystemet så att säga som en löpande kostnad eller som en del i en investering. Vi har sagt att vi ser studiemedelsystemet som en del i den samlade utbildningsinvesteringen. Därmed kan de pengar vi avsätter inte bokföras på samma sätt som en driftskostnad i samhällsbudgeten. Vi tycker att man måste skilja på de två sakerna.

Sedan säger Lena Öhrsvik att vi är ensamma om vårt förslag. Jag känner mig inte speciellt ensam om det, för när jag lyssnar på remissinstanser och organisationer i samhället som sysslar med arbetsmarknad och utbildning kan jag konstatera att de väldigt många gånger ställer upp ungefär samma principer som vi för fram i vårt förslag. De kallar inte sina förslag för beskattad studielön, men synar man detaljerna finner man att i väldigt hög grad är det samma idéer, samma tankegångar och ungefär samma belopp de resonerar om.

Så jag känner mig definitivt inte ensam i den här debatten. Och jag är övertygad om att vi om ett antal år kommer att ha ett system som i stor utsträckning liknar det förslag vi har presenterat från centerns sida.

Anf. 14 MARGÓ INGVARDSSON (vpk) replik:

Herr talman! Jag kritiserade inte Lena Öhrsvik för att hon träffade framtidsforskare, i det här fallet Anders Nilsson. Jag tyckte att det var litet olyckligt att hon inte förstod vad de säger när hon träffar dem. Däremot kritiserar jag studiemedelskommittén för att den har underlåtit att föra en diskussion med dem som forskar om framtiden.

Det är ju helt klart att de framtida förändringarna i samhället har en stor betydelse för hur studiemedelsystemet skall se ut för att kunna uppfylla de nya kraven. Jag tycker att det är märkligt att studiemedelskommittén har lagt ner så stor omsorg på att studera vad som har varit under de senaste 20 åren och bedömt de förändringarna och sedan konstruerat ett studiemedelsystem utifrån förändringar som har varit, utan att med ett ord nämna de förändringar som kommer att inträffa fram till år 2000. De må ju ändå vara de som är viktiga för det system som vi skall ha och som förhoppningsvis skall räcka fram till sekelskiftet.

Sedan vill jag säga ytterligare något om studenternas ekonomi, för jag hann inte avsluta det riktigt i min förra replik.

När vi plussar på totalbeloppet och räknar med barntillägget, gör vi det också för att vi anser att studenter precis som alla andra människor bör ha rätt till åtminstone en månads semester. Då måste man plussa på det på de nio månader som studiemedlen utgår. Sjukvårdsbidraget, som har lön, har också semester inlagd i lönen, men det har inte de studerande.

Jag undrar om socialdemokraterna kanske inte tycker att de studerande behöver någon semester. Tycker ni att de har en så bra tillvaro ändå att de kan använda hela sommaruppehållet till att arbeta?

Slutligen några ord om finansieringen. Vi har finansierat vårt förslag, och det har vi redogjort för i en motion i anslutning till kompletteringspropositionen. Vårt förslag kostar 2,6 miljarder mer än det förslag som utskottet ställt sig bakom. Vi ökar anslaget med 1,9 miljarder, och utrymmet därutöver får vi genom att föra över de 50 000 vuxenstuderande till det särskilda vuxenstudiestödet.

Anf. 15 GULLAN LINDBLAD (m) replik:

Herr talman! Det finns en värld runt omkring studiemedelssystemet, säger Lena Öhrsvik. Det är bra att Lena Öhrsvik har kommit fram till den insikten, och hon nämner bl. a. familjepolitiken.

Tyvärr är Lena Öhrsvik inte särskilt benägen att diskutera vad vi har framhållit i vår reservation 3. Å andra sidan har jag ställt en fråga direkt till utbildningsministern om det vi tar upp där, så det kanske ändå blir möjligt att debattera det här i dag. Det är nämligen väldigt viktigt hur lönebildningen kommer att bli i fortsättningen för dem som har långa studietider och framför allt hur skattesystemet utvecklas – det finns också en del andra mycket viktiga faktorer.

Men på en punkt har socialdemokraterna verkligen insett fullt ut att det finns en värld runt omkring. Svenska ungdomar skall också kunna studera utomlands på samma villkor som här hemma. Det är väldigt viktigt att vi har blivit överens i den frågan i vår integrerade värld, med intima kontakter bl. a. med EG. Nu har alltså svenska ungdomar möjlighet att få mycket värdefull kunskap i andra länder. Det kan ske ett utbyte till gemensam nytta och nöje.

Bara några ord till sist om fribeloppet, som jag inte hann med i min förra replik. Ca 60 % av de heltidsstuderande arbetar på fritiden, kanske framför allt sommartid. Jag tror att de kommer att göra så även framdeles för att få lite nya friska pengar. Det är också viktigt att så sker, för samhället skulle säkerligen inte klara sig utan alla de semestervikarier som vi har på våra sjukhus och annorstädes just tack vare de studerande.

Jag tycker att det är synd att socialdemokraterna hittills inte har insett att det är viktigt att öka möjligheterna för de studerande att få arbeta utan att det görs någon inkomstprövning. För de studerande betyder det väldigt mycket att få en inkomstförstärkning, samtidigt som det skulle medföra minskningar i administrationen.

Låt mig bara fråga Lena Öhrsvik: Finns det ingen ambition hos utskottsmajoriteten att se på den här frågan och återkomma med förslag om höjda fribeloppsgränser? Jag hoppas det.

Anf. 16 LENA ÖHRSVIK (s) replik:

Prot. 1987/88:128

27 maj 1988

Studiemedel

Herr talman! Jag måste än en gång återkomma till Margó Ingvardsson. Hon har hela tiden framhårdat i att det inte finns någon analys av framtida förändringar i studiemedelskommitténs betänkande. Då är det väl så att hon har läst men inte förstått.

Det finns analyser, och det finns förslag om hur man skall kunna öka rekryteringen, för att det behövs har man kommit fram till.

Jag sade i mitt inledningsanförande att för att kunna möta förändringarna krävs det förstärkningar. En sådan förstärkning har vi fått genom studiemedelsförslaget nu, just för att kunna möta de privata uppköparna av studenter, om jag får kalla dem så, för att kunna hävda samhällets utbildningsutbud. Men det krävs andra insatser. Dem överlämnar jag med varm hand till utbildningsministern att kommentera eftersom det just handlar om utbildningsområdet.

Visst har ni angivit finansiering i era olika motioner. Men vad som saknas – det sade jag tidigare – är anslagsbelopp att ta ställning till.

Till Gullan Lindblad: Jag måste återkomma till det här med inkomstbegreppet. Ni framhårdar i att man skall utgå från den taxerade inkomsten och inte från den sammanräknade inkomsten. Den sammanräknade inkomsten är mer rättvis enligt utskottets mening. Det här är dock inte någon stor eller avgörande fråga som skiljer partierna, som det kanske kan låta. Inkomstbegreppet är ju avsett att tillämpas vid återbetalning för att fördela skulden över tiden. Det är av vikt för både den enskilde och samhället att tiden inte blir för lång. Av det skälet blir det bra att ha den sammanräknade inkomsten som grund.

Beträffande fribeloppsgränserna tycker utskottsmajoriteten att de nuvarande reglerna är väl avvägda. Rent principiellt skulle man kunna hålla med Gullan Lindblad om att det skulle vara bra om man kunde slippa provningar av olika slag även inom det här systemet, precis som i fråga om andra system. Det finns t. ex. ingen inkomstprövning i fråga om sjukförsäkring. Men vi har inget annat mått i alla fall under de första åren. Då har man generell rätt till studiemedel. Vi måste alltså ha någon typ av provning under de första åren. Åren därpå kanske man kan nöja sig med intyg osv. från skolan. Men det säger moderaterna nej till, för de tycker det ökar administrationen och krånglet. De fastställda beloppen är väl avvägda. Varje förändring av fribeloppsgränserna kostar ju väldigt mycket pengar, och det är också moderaterna medvetna om.

Sedan till bankernas medverkan ytterligare en gång. Gullan Lindblad påstod att vi inte vill ha bankernas medverkan. De har varit med i diskussionerna, och de har inbjudits till studiemedelskommittén. Jag måste säga att det inte har funnits något större engagemang från bankernas sida. Vi har en väl fungerande administration i dag.

Talmannen anmälde att Gullan Lindblad och Margó Ingvardsson anhållit att till protokollet få antecknat att de inte ägde rätt till ytterligare repliker.

Anf. 17 Utbildningsminister LENNART BODSTRÖM:

Herr talman! Det är glädjande att propositionen om ett nytt studiemedelssystem uppenbarligen stöds av en så bred majoritet som här har visats. Det finns naturligtvis förslag till alternativa lösningar i enskilda detaljfrågor, men både när det gäller principerna och när det gäller beloppen på olika områden råder en betydande överensstämmelse.

I den intressanta diskussion som jag har haft förmånen att lyssna till har många uppehållit sig vid frågan om vem som har äran av den reform som riksdagen nu skall ta ställning till. Låt mig då konstatera att det system som vi nu skall arbeta vidare med bygger på ett studiemedelssystem som har fungerat ett tjugotal år och som nu får sin första större reformering.

Redan 1975, som Lena Öhrsvik erinrade om, tillsatte den socialdemokratiska regeringen en utredning för att åstadkomma en reformering av systemet. Det var den borgerliga regeringen som beslöt att utredningens arbete skulle avbrytas, med motivet att det var orealistiskt att tänka sig att man skulle kunna genomföra en väsentlig reform. Vilket av de samverkande partierna inom den borgerliga regeringen var mest ansvarigt för detta anser jag inte vara min uppgift att försöka utreda.

Min företrädare Lena Hjelm-Wallén gav sig inte. När hon tillträdde som utbildningsminister tog hon itu med frågan igen. En ny utredning tillsattes. Den har nu lagt fram sitt förslag. Den utredningen hade samma restriktion som praktiskt taget alla utredningar har, nämligen att förslag inte fick innebära ökade kostnader för staten och kommunerna.

Man skulle alltså göra en teknisk analys av studiemedelssystemet. Det fick ankomma på regeringen att avgöra om mera pengar skulle tillföras systemet. Detta är en synpunkt som jag framhållit vid upprepade tillfällen i riksdagen när frågor ställts om man kan tillföra ytterligare pengar. Jag har då svarat att det inte varit utredningens uppgift att göra statsfinansiella och samhällsekonomiska överväganden utan i stället att analysera systemet, lägga fram förslag och sedan överlåta åt regeringen att göra en bedömning vad den ville föreslå riksdagen i fråga om finansiella åtaganden.

Detta är också vad som har hänt. Utredningen har utfört ett utmärkt arbete. Den har analyserat det befintliga systemet och har på en rad punkter lagt fram förslag till mycket konstruktiva lösningar. Regeringen har utnyttjat detta material i mycket stor utsträckning. Den har också lyssnat på remissinstanserna, inte minst Sveriges förenade studentkårer. Den har slutligen gjort sin egen bedömning av hur mycket man statsfinansiellt kunde lägga ner på en reform.

Det är att märka att regeringen i den proposition i vilken den presenterade förslaget till studiemedelssystem också som vanligt angav hur den ökade kostnaden med 300 milj. kr. skulle finansieras, i det fallet med en viss höjning av oljeskatten. Det kan förefalla ovanligt att i samband med ett ärende som gäller studiemedlen också diskutera en statsfinansiell fråga. Men det var alltså ett uttryck för den modell som regering tillämpar, nämligen att den när den föreslår utgifter också redovisar finansiering.

Den förändring som förestår är genomgripande. Men det är fel att tala om *ett helt nytt system*. Vad vi nu gör är att ge studiefinansieringen en modernare

utformning som bör kunna stå sig ett bra tag, men naturligtvis inte hur lång tid som helst.

Det har framhållits i dagens debatt att det finns ett samband mellan studieekonomi och rekrytering till universitet och högskolor. Förslaget om ett nytt studiemedelssystem är *en viktig del* av regeringens politik för att minska den sociala snedvridningen i fråga om rekrytering till högre studier. Samtidigt vill jag emellertid betona, vilket flera talare gjort från olika utgångspunkter, att det finns flera andra faktorer som utgör hinder för vidare studier. En effektiv jämlikhetspolitik kräver många olika åtgärder för att den skall bli framgångsrik. Här vill jag nämna några av de reformer som är aktuella och som regeringen i år har förelagt riksdagen för avgörande.

Det är fortfarande så att den största gallringen inte sker inför universitetsstudierna, utan framför gymnasieporten. Bara ca 20 % av arbetarbarnen söker till en treårig eller fyraårig studieförberedande gymnasieutbildning. Motsvarande siffra för barn till högre tjänstemän är 68 %. Det är siffror som är värda att reflektera över.

Arbetsbarbarnen väljer till största delen en tvåårig yrkeslinje. Som den är inrättad nu ger den inte behörighet till vidare studier vid högskola. Det är bara 6 à 7 % av de ungdomar som gått igenom det tvååriga gymnasiet som sedan går vidare till högskola, ofta efter kompletterande nya studier. Därför är det ett mycket viktigt förslag som jag hoppas att riksdagen skall bifalla om en vecka som innebär att de första stegen tas mot en ny yrkesutbildning, som kommer att göra de elever som genomgått den kunniga och därmed behöriga för vidare studier.

Regeringen har också lagt fram ett förslag till nya regler för tillträde till högskolan. Dessa regler bör kunna få betydelse för en jämnare social rekrytering. Enligt det förslaget kommer för vissa utbildningar ända upp till två tredjedelar av platserna att tillsättas oberoende av gymnasiebetyg. I stället grundas intagningen till högskolorna i de fallen på ett studiefärdighetsprov, som tillsammans med poäng för arbetslivserfarenhet blir avgörande för vilka som antas.

Slutligen vill jag i detta sammanhang ytterligare nämna den satsning regeringen har gjort på de små och medelstora högskolorna. De är viktiga, inte minst för människor omkring 30–40 år, som har familj och som vill göra allvar av sina planer på högskoleutbildning.

Jag har velat lämna dessa uppgifter för att belysa hur regeringen arbetar med en rad olika medel för att åstadkomma ökad tillströmning till vidare studier. Vi vill också att denna ökade tillströmning skall åstadkommas på ett sätt som innebär en jämnare social fördelning.

Här har frågan väckts om vilka inkomster man får när man går vidare till högre studier. Jag kan självfallet inte ge några exakta siffror, men låt mig ändå nämna att en undersökning av inkomsterna 1986 visade att av LO-förbunden endast 4 % hade en årsinkomst över 150 000 kr., medan motsvarande andel för TCO-gruppen var 29 % och för SACO/SR-gruppen 63 %.

Gullan Lindblad säger att det är verkstadsarbetaren som har en hög livslön jämfört med akademikern. Jag vill bara enkelt säga att jag inte delar den uppfattningen. Jag lägger i vågskålen också det förhållandet att kroppsarbe-

tarna i mycket stor utsträckning inte orkar fullfölja sitt arbete ända fram till den ordinarie ålderspensionen utan i mycket stor omfattning – till följd av arbetsförhållandena – har sjukpension som sin inkomst.

Med detta, herr talman, har jag velat belysa det förhållandet att regeringen ser studiemedelsreformen som en viktig del i ett större system, syftande till att få till stånd en ökad och breddad rekrytering till vidare studier.

Anf. 18 GULLAN LINDBLAD (m):

Herr talman! Jag noterar att utbildningsministern faktiskt talar om väldigt mycket annat än det denna debatt gäller. Även han gör en historiskt tillbakablick, och chevalereskt nog överlåter han till oss i riksdagen att avgöra hur systemet skall se ut. Vi – framför allt moderater och folkpartister – tackar för det, eftersom vi nu har fått utforma förslaget till mycket stora delar.

Vidare säger utbildningsministern att den största gallringen av studerande sker framför gymnasieporten, att arbetarbarn väljer kortare utbildning än andra, att de har det mycket dåligt osv. Men snälla utbildningsministern, är det inte litet tråkigt efter ett ca 50-årigt socialdemokratiskt regeringsinnehav att behöva säga att ni inte har kommit längre än så!

När det sedan gäller de rent utbildningspolitiska frågorna, nya yrkesutbildningar, de små och medelstora högskolornas betydelse osv., överlåter jag med varm hand den debatten till mina kolleger i utbildningsutskottet. Den hör faktiskt inte hemma i socialförsäkringsutskottet.

Skall vi sedan se på det som utbildningsministern nämnde, nämligen den s. k. livslönen, vill jag nämna att ett flertal utredningar faktiskt har kommit fram till att det är mer gynnsamt att starta en kortare utbildning som ger relativt hög lön från början än att studera kanske i fyra år eller mer och sedan sitta med studieskulder på 150 000 kr. eller ännu mer.

Tyvärr tycks utbildningsministern inte vara så bekymrad över de ungdomarna. Jag är ledsen över att konstatera det, även om jag är glad över att vi i stora drag är överens om det föreliggande förslaget.

Jag fick inte någon respons hos Lena Öhrsvik för betydelsen av förbättrade fribellopsregler. Hon svarade bara att ett sådant system kostar mycket pengar. Men dessa elever skulle ju tjäna in en hel del pengar – vilket betyder skattepengar till staten, som regeringen är mycket intresserad av. Nuvarande gränser måste betyda att eleverna förlorar väldigt mycket pengar. Är utbildningsministern kanske mer intresserad än kollegerna i socialförsäkringsutskottet av dessa frågor?

Vad sedan gäller bankernas medverkan vill jag ställa en fråga: Skulle de inte kunna få en förfrågan från riksdagen? Varför vill inte socialdemokraterna ha ett jämförelsematerial till det som föreslås i propositionen? Kan vi inte vänta oss att socialdemokraterna åtminstone funderar på dessa frågor framöver?

Anf. 19 RUNE BACKLUND (c):

Herr talman! Både Lena Öhrsvik och utbildningsministern förbigick med tystnad en effekt av det nu föreslagna systemet som jag redovisade i mitt inledningsanförande, nämligen skuldfällan – dvs. den situation som uppstår

för en studerande som får en lägre ingångslön än den skuld han eller hon har ådragit sig under studietiden. Det behövs en snabb löneutveckling för att vederbörande skall komma ifatt och passera den nivå som skuldbeloppet har – och därmed betala av på skulden på sikt. För en hel del människor blir situationen troligen den att de inte kommer att klara av detta utan får en livslång studieskuld, som de inte blir av med förrän tidigast vid pensioneringen.

Jag skulle gärna vilja höra om utbildningsministern har uppfattningen att det verkligen är rimligt att införa ett system som innebär att vi dömer ett antal människor till livslång studieskuld.

Anf. 20 MARGÓ INGVARSSON (vpk):

Herr talman! Mot bakgrund av vad vi känner till om de faktorer som har betydelse för den sociala snedrekryteringen till högskolan, vill jag fråga utbildningsministern om regeringen anser att det nu föreliggande förslaget till studiemedelssystem kommer att påverka den sociala snedrekrytering till universitet och högskolor som vi nu har. Jag vill inte ha någon lång utläggning. Jag vill ha ett klart svar: Ja eller nej.

Utbildningsministern förde också ett intressant resonemang om sortering- en till gymnasieskolorna. Han sade att det är arbetarbarnen som väljer tvååriga linjer och att barnen från socialgrupp 1 väljer andra linjer, som ger behörighet till högskola. Jag tror också att man på sikt måste göra om systemet, så att gymnasieskolans alla linjer ger behörighet till högskola. Men det finns undersökningar om ungdomars gymnasieval som visar ett starkt samband mellan föräldraekonomin och gymnasievalet. Det sambandet är kanske starkare än socialgruppsstillhörigheten.

Hur kommer det då att gå för de ungdomar som redan i dag av ekonomiska skäl tvingas välja tvååriga linjer eller t. o. m. avstår från gymnasieskolan? Hur kommer det att gå för dem när alla linjer blir treåriga? Riskerar vi inte att de hoppar av efter två år? Och vad kommer att hända när arbetsmarknaden på 1990-talet för första gången på länge blir sådan att det kommer att finnas ungdomsarbeten igen? Låter de då helt bli gymnasieskolan och börjar arbeta i stället?

Hur skall vi, enligt regeringen, motverka detta? Vi har en reservation till detta betänkande, där vi just mot bakgrund av de faktorer jag nämnde föreslår att man tillsätter en utredning som skall se på vilka möjligheter det finns att stärka det ekonomiska stödet just till gymnasieeleverna mellan 18 och 20 år.

Anf. 21 Utbildningsminister LENNART BODSTRÖM:

Herr talman! Till Gullan Lindblad vill jag säga att det fribelopp som en studerande nu kan ha i inkomst utan att studiemedlen reduceras uppgår till mellan 30 000 kr. och 35 000 kr. beroende på basbeloppets storlek. Om inkomsten sedan stiger reduceras studiemedlen, men de försvinner inte förrän inkomsten är uppe i mer än 100 000 kr. Jag tycker inte att det är hårda gränser.

Rune Backlund vill jag erinra om att återbetalningen kommer att ske med 4 % av årsinkomsten. Var och en vet att han eller hon får behålla 96 % av

årsinkomsten. Det vore orimligt om någon sade: Jag kan inte studera, eftersom jag får behålla bara 96 % av årsinkomsten, jag måste använda 4 % till återbetalning av studierna. De uppgifter som jag har lämnat beträffande förtjänsterna inom olika grupper tyder också på att akademikerna kommer att vinna på detta.

Till Margó Ingvardsson vill jag slutligen säga att jag tror att ett genomförande av det här förslaget kommer att få stor betydelse för den sociala rekryteringen, men inte ensamt.

När det sedan gäller de treåriga utbildningarna, som riksdagen skall diskutera om en vecka, är det mitt intryck att de är efterlängtrade också i de familjer om vilka Margó Ingvardsson här har talat.

Anf. 22 GULLAN LINDBLAD (m):

Herr talman! Vi är överens om att studiemedelssystemet skall vara generellt. Varför då inte låta det bli ett verkligt generellt system, ett system med avskaffade fribeloppsgränser, åtminstone på sikt, enligt det moderata förslaget?

Jag konstaterade till min ledsnad att utbildningsministern inte är särskilt intresserad av andra mycket viktiga frågor, t. ex. frågan om lönebildningen när det gäller dem som har studerat en längre tid. Kanske är han ännu mindre intresserad för skattefrågorna. Det är ändå dessa saker som måhända är av helt avgörande betydelse för rekryteringen till högskolestudier. Det är kanske viktigast att de studerande har lägre skatter och bättre löner om några år än att vi t. ex. har ett studielönesystem som på sikt kanske binder de unga vid det låglönesystem som akademikergrupperna för närvarande har att räkna med. Jag är själv inte akademiker, Lennart Bodström, men jag anser att det är oerhört viktigt att staten satsar på just de här grupperna. Om inte Sverige gör det på alla områden, kommer landet att halka efter. Det handlar om hela vår samhällsekonomi. Vi måste ha människor som kan klara t. ex. vår exportindustri. Lika viktigt är det också att vi värnar om de humanistiska yrkena och att vi ser till att lönebildningen blir sådan att det verkligen lönar sig att studera på alla områden.

Anf. 23 RUNE BACKLUND (c):

Herr talman! Utbildningsministerns svar på min fråga oroar mig litet grand. Jag undrar om han är på det klara med effekterna av sitt eget förslag. Det räcker ju att ta fram löneplanerna för ett antal yrkesgrupper och jämföra med den normala studietiden för att finna att det kommer att existera yrkesgrupper för vilka studieskulden blir större än ingångslönen.

Flera av dessa yrkesgrupper finns för resten inom den offentliga sektorn. För att man skall kunna klara av sin studieskuld inom rimlig tid måste man få en snabbare löneutveckling än vad som motsvarar studieskuldens uppräknings, dvs. det beror på räntenivåerna i framtiden. På vårt håll har vi konstaterat att det kommer att uppstå grupper av studerande som inte får en tillräckligt snabb löneutveckling. Under den yrkesverksamma perioden är löneutvecklingen relativt jämn. Vederbörande hamnar alltså i den situationen att de aldrig hinner i fatt när det gäller studieskulden. Därmed döms vederbörande till att, under hela livet ha en studieskuld.

Den fråga som vi ställer i detta sammanhang lyder: Tror verkligen utbildningsministern att en studieskuld som man inte blir av med förrän man fyllt 65 år stimulerar flera unga att satsa på en lång utbildning?

Prot. 1987/88:128

27 maj 1988

Studiemedel

Anf. 24 MARGÓ INGVARSSON (vpk):

Herr talman! Ett för lågt totalbelopp har varit ett skäl till att många, framför allt äldre studerande, har avstått från högre studier. Det är klart att det är positivt att totalbeloppet nu höjs. Det kommer säkerligen att göra att en del vågar börja studera. Men vi är oerhört rädda för att det positiva som ligger i en höjning av totalbeloppet helt och hållet äts upp av sättet för finansieringen av höjningen. Det är inte så att regeringen skjuter till mera pengar med tanke på vad det egentligen kostar, utan det görs en omfördelning: man skärper kraven på återbetalningssidan, så att det i praktiken blir studenterna själva som på lånedelen får betala ökningen av totalbeloppet. Vi vet att ungdomar från socialgrupp 3 och från familjer utan studietradition är försiktigare än andra grupper när det gäller att ta lån. De är helt enkelt oroliga för att de i framtiden inte kommer att ha råd att betala av lånen. När vi vet att det förhåller sig så kan man fråga sig om inte risken är stor att ett genomförande av förslaget inte kommer att påverka snedrekryteringen i positiv riktning. Vi är mycket oroliga på den punkten, och detta är en av anledningarna till att vi trots allt tycker att förslaget är ganska dåligt.

Anf. 25 Utbildningsminister LENNART BODSTRÖM:

Herr talman! Jag kan inte förstå hur Gullan Lindblad kan säga att detta inte är ett generellt system. Går det att i något annat nordiskt land, eller i Västeuropa eller i USA, att finna ett system där studenter ges samma rätt som i Sverige: att utan hänsyn till föräldrarnas inkomst få studiestöd, att utan hänsyn till den andre makens inkomst få dessa studiemedel?

Det sker visserligen en reduktion med hänsyn till den egna inkomsten. Det är ju ändå fråga om ett socialt system. Varför skall den som har en hyfsad inkomst dessutom få dessa studiemedel? Det är en fråga som jag tycker borde besvaras.

Till Rune Backlund, som talade om att vissa grupper kan råka illa ut, vill jag säga att det här systemet väl är det mest inkomstrelaterade som kan tänkas. Den som ingen inkomst har betalar ingenting tillbaka, medan den som har en inkomst betalar 4 % av denna inkomst. Det är ju med nuvarande system som den årliga återbetalningen kan bli så stor i förhållande till inkomsten. Sedan är det sant att den som inte kan betala inte omedelbart får skulden avskriven. Han får vänta fram till pensionsåldern. Han får ta av sin inkomst och vara med och betala sina egna studier. Detta kan inte helt överlåtas på andra grupper i samhället av vilka de flesta inte får tillgång till högre studier över huvud taget.

Anf. 26 GULLAN LINDBLAD (m):

Herr talman! Helt kort: Jag sade inte att systemet inte är generellt. Min fråga löd: Varför inte göra systemet generellt fullt ut? Jag fick inget svar på den frågan.

Anf. 27 RUNE BACKLUND (c):

Herr talman! Helt kort: Utbildningsministerns egen argumentation visar hur viktigt det är i det här systemet att hålla nere studieskulderens storlek.

Överläggningen var härmed avslutad.

Mom. 1 (avslag på proposition 1987/88:116 och begäran om nytt förslag med studielön)

Utskottets hemställan bifölls med 257 röster mot 33 för reservation 1 av Karin Israelsson och Rune Backlund.

Mom. 2 (utredning om studielön)

Utskottets hemställan bifölls med 272 röster mot 17 för reservation 2 av Margó Ingvardsson.

Mom. 3 (vissa faktorerers betydelse för högre utbildning)

Utskottets hemställan bifölls med 185 röster mot 103 för reservation 3 av Nils Carlshamre m. fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 5 (barntillägg i form av bidrag)

Utskottets hemställan bifölls med 269 röster mot 17 för reservation 4 av Margó Ingvardsson. 2 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 6 (barntillägg i form av lån)

Utskottets hemställan bifölls med 270 röster mot 16 för reservation 5 av Margó Ingvardsson. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 7 (totalbeloppets storlek)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 6 av Margó Ingvardsson – bifölls med acklamation.

Mom. 8 (studiebidraget)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 7 av Margó Ingvardsson – bifölls med acklamation.

Mom. 9 (vuxenstuderande under högskolenivå)

Utskottets hemställan bifölls med 268 röster mot 16 för reservation 8 av Margó Ingvardsson.

Mom. 10 (inkomstbegrepp vid prövning av rätt till studiemedel)

Utskottets hemställan bifölls med 224 röster mot 63 för reservation 9 av Nils Carlshamre m. fl.

Mom. 11 (höjda fribeloppsgränser)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 10 av Nils Carlshamre m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 12 (en utredning om fribeloppsgränserna)

Utskottets hemställan bifölls med 231 röster mot 56 för reservation 11 av Margareta Andrén m. fl.

Prot. 1987/88:128
27 maj 1988

Studiemedel

Mom. 13 (ekonomiskt stöd till vissa gymnasieelever)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 12 av Margó Ingvardsson – bifölls med acklamation.

Mom. 14 (påbörjande av återbetalning)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 13 av Margó Ingvardsson – bifölls med acklamation.

Mom. 15 (differentierade procentsatser för årlig återbetalning)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 14 av Margó Ingvardsson – bifölls med acklamation.

Mom. 16 (inkomstbegrepp vid återbetalning m. m.)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 15 av Nils Carlshamre m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 17 (en uppföljning av återbetalningsreglerna)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 16 av Margareta Andrén och Barbro Sandberg – bifölls med acklamation.

Mom. 18 (avgiftsbefrielse och avskrivning på skulden för låntagare med låga inkomster)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 17 av Margó Ingvardsson – bifölls med acklamation.

Mom. 19 (avskrivning av studieskulden för alla som uppburit studiemedel en viss tid)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 18 av Nils Carlshamre m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 20 (nedsättning av återbetalning)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 19 av Nils Carlshamre m. fl. – bifölls med acklamation.

Mom. 21 (avskrivning av studieskulden för läkare i glesbygd)

Utskottets hemställan bifölls med 245 röster mot 42 för reservation 20 av Margareta Andrén och Barbro Sandberg.

Mom. 23 (övergångsbestämmelser)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 21 av Margó Ingvardsson – bifölls med acklamation.

Prot. 1987/88:128
27 maj 1988

Lag om förbud mot utförsel av krigsmateriel

Mom. 26 (medelshanteringen av studielån)

Utskottets hemställan – som ställdes mot *dels* reservation 22 av Nils Carlshamre m. fl. *dels* reservation 23 av Margareta Andrén och Barbro Sandberg i motsvarande del – bifölls med acklamation.

Mom. 28 (administrationen av studiemedel)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 23 av Margareta Andrén och Barbro Sandberg i motsvarande del – bifölls med acklamation.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

Andre vice talmannen övertog ledningen av kammarens förhandlingar.

10 § Föredrogs

utrikesutskottets betänkande

1987/88:30 om lag om förbud mot utförsel av krigsmateriel (prop. 1987/88:154) och därmed sammanhängande frågor.

Lag om förbud mot utförsel av krigsmateriel

Anf. 28 ANITA BRÅKENHIELM (m):

Herr talman! I skuggan av den uppmärksamhet konstitutionsutskottets utförda granskningsbetänkande och den s. k. medborgarkommissionens rapport fått, har riksdagens utrikesutskott behandlat ett regeringsförslag om ändring i nu gällande lag om förbud mot utförsel av krigsmateriel. Detta betänkande behandlar också ett stort antal motioner, av vilka somliga fått ligga halvtannat år i väntan på det länge aviserade regeringsförslaget. T. o. m. nu är förslaget endast ett provisorium, i väntan på ytterligare minst två utredningar. Regeringens vanda på detta område är uppenbarligen utomordentligt stor.

För ett år sedan, i samband med 1987 års försvarsbeslut, gjorde Sveriges riksdag, enhälligt och grundat på omsorgsfulla förarbeten, i ett tillkännagivande till regeringen ett grundläggande ställningstagande angående behovet av svensk försvarsindustri och dess existensbetingelser.

Riksdagen anförde bl. a. att "en inhemsk kapacitet att utveckla, tillverka och underhålla försvarsmateriel är en för Sverige betydande säkerhetspolitisk tillgång, som bidrar till att skapa respekt för vår vilja och förmåga att föra en långsiktig, fast och konsekvent alliansfri politik och att värna vårt land." Riksdagen utvecklar detta i betydande detalj och säger längre fram: "Export av viss omfattning är nödvändig för att bevara väsentliga delar av den svenska försvarsindustrins kompetens, kapacitet och konkurrensförmåga. Som alternativ till import bidrar samarbete med utländsk industri till att inom landet bevara och befästa systemkompetenser som annars i längden inte skulle kunna upprätthållas."

I ett likaledes enhälligt yttrande, bifogat det betänkande vi i dag behandlar, citerar riksdagens försvarsutskott ordagrant hela förra årets

riksdagsuttalande och konstaterar: "Försvarskommittén får i detta sammanhang, då de behandlade frågorna fått förnyad aktualitet genom den nu föreliggande propositionen och det ytterligare utredningsarbete som i denna aviseras, anledning att särskilt understryka det värdefulla i att riksdagen lagt en hållfast grund för den vidare beredningen genom detta uttalande om den svenska försvarsindustrins betydelse och förutsättningar."

Herr talman! Mot bakgrund av detta är det anmärkningsvärt att det enda av riksdagens partier som också i utrikesutskottet står fast vid det vi förra året alla var eniga om är moderata samlingspartiet. Utskottsmajoriteten avvisar nu utan motivering dessa grundläggande ställningstaganden. Därvid skiljer man sig också från den bedömning som de egna partikamraterna i försvarskommittén fortfarande gjorde den 26 april i år.

I detta sammanhang vill jag understryka vad den oberoende medborgarkommittén, under ordförandeskap av f. d. ambassadören Olof Rydbeck, sagt i sitt resonemang kring de senaste årens vapenexportdebatt och kring den misstro och de beskyllningar för dubbelmoral och hyckleri som riktats mot regeringar på grund av inkonsekvenser i tillämpningen av gällande riktlinjer för vapenexport: "Kommittén anser att de politiskt ansvariga under årens lopp inte med tillräcklig kraft och öppenhet upplyst den svenska allmänheten om den svenska säkerhetspolitikens villkor och om de överväganden som ligger till grund för och nödvändiggör en svensk vapenexport."

Riksdagsbeslutet riskerar att bli ytterligare ett exempel på denna svaghet, tydligast manifesterad av en till synes ledarlös socialdemokrati, vars företrädare i motsägelsefulla yttranden söker sitta på så många stolar som möjligt samtidigt.

Det är inte bra för trovärdigheten när statsministern ena dagen i ett offentligt anförande låter påskina att vapenexporten helt kan upphöra, medan utrikesministern med skärpa understryker nödvändigheten av svensk vapenexport inför konstitutionsutskottet ett par dagar senare. Detta har tyvärr, liksom många turer i den aktuella svenska vapenexportpolitiken, uppmärksamats också utanför landets gränser. I den danska tidningen Politiken kommenteras saken rättframt med att de båda sannolikt talade till olika församlingar och sökte tillfredsställa olika behov. Det kan vara bekvämt på kort sikt men håller inte i längden, säger tidningen: "Trovärdighet er skam også et moralsk imperativ – selv ett valgår."

Jag vill, herr talman, återvända ett ögonblick till medborgarkommittén. Den föreslår att lagen om förbud av utförsel av krigsmateriel endast skall kompletteras av två kriterier, som skall tas in i lagen. Det ena innebär att export av krigsmateriel skall kunna tillåtas om den bedöms nödvändig för att trygga en erforderlig försörjning med materiel till det svenska försvaret och det andra förutsätter att exporten också är förenlig med principerna och målen för svensk utrikespolitik. Att dessa båda kriterier skall vara uppfyllda borde vi kunna vara överens om. Att det övervägs om riktlinjer skall tas in i lagen har för övrigt det på denna punkt helt eniga utskottet inget emot och säger att den kommande utredningen, samtidigt som den ser över riktlinjerna, också kan överväga frågan om en lagreglering av dessa.

Jag vill dock inte hålla med medborgarkommittén om att det räcker med enbart något så allmänt hållet som dessa två kriterier. Visserligen pekar

Prot. 1987/88:128
27 maj 1988

Lag om förbud mot utförsel av krigsmateriel

medborgarkommissionen mycket riktigt på att preciserade regler innebär problem, inte minst när regeringar tillämpar dem inkonsekvent, och att kollisioner är oundvikliga om man försöker styra svensk säkerhetspolitik med detaljerade regler som hänför sig till endast ett av dess många tillämpningsområden.

Enligt min uppfattning skulle dock en utrensning av alla preciserande kriterier riskera att leda till svårigheter i bilaterala kontakter med länder som av olika anledningar bedöms icke lämpliga för svensk vapenexport. Det kan uppstå situationer då det kan vara ett oundgängligt stöd för en regering att ha vissa kriterier att hänvisa till, inte bara allmän förenlighet eller oförenlighet med utrikespolitiken.

Herr talman! De flesta av de förslag som presenterats i den föreliggande propositionen har vi moderater kunnat acceptera. Det gäller t. ex. nya regler i fråga om bruket av slutanvändarintyg och de olika förslagen till vidgade möjligheter att utöva kontroll av att bestämmelser verkligen efterlevs.

I två fall är vi ensamma om att stå fast vid vad propositionen avser. Det gäller vår reservation 2, där utskottsmajoriteten i sin iver att tillmötesgå oklart formulerade och mycket långtgående motionskrav har gjort ett mycket dunkelt ställningstagande. Där håller vi fast vid propositionen. Det gäller också reservation 7, där utskottsmajoriteten försöker sitta på två stolar samtidigt, när man avstyrker ett yrkesförbud för militär personal vad gäller ämbetet som krigsmaterielinspektör, samtidigt som man säger att man vill ha just ett sådant förbud. Det är som att säga: Vi förbjuder ingen att bli biskop, men vi förutsätter att hon inte är präst.

Även de övriga reservationer vi moderater fogat till det föreliggande betänkandet har förorsakats av att vi inte kunnat acceptera de av förslagen som bidrar till att göra riktlinjerna oklarare i stället för klarare.

Detta gäller t. ex. förändringen i lagtexten i fråga om vad som benämns marknadsföring. Om man läser propositionen uppmärksamst framgår att regeringen med "marknadsföring" inte avser det som vanligen innefattas i begreppet, t. ex. utställningsverksamhet, personliga kontakter, annonsering eller tryckta skrifter. Vad man avser är däremot lämnande av anbud och ingående av avtal. Att detta – som också enligt vår mening bör vara föremål för sådant samråd som regeringen avser – fortfarande är marknadsföring är inte klart för envar.

Vi yrkar därför i reservation 3 att denna fråga hänskjuts till den kommande utredningen, så att en klarare avgränsning skall kunna göras innan lagtexten ändras. Möjligen bör t. o. m. ett annat begrepp än ordet marknadsföring väljas, då det uppenbarligen inte är det som avses.

Vad gäller revisorernas roll i granskningsarbetet menade vi oss efter att ha läst propositionen kunna acceptera dess förslag. Efter de föredragningar som utskottet har fått från regeringskansliet, visade det sig dock att här sannolikt låg ett antal hundar begrävda och att vad som kan komma att åläggas revisorerna var just det som man av texten skulle kunna läsa sig till att det inte skulle vara.

I samarbete med folkpartiet har vi därför utarbetat ett förslag till annan skrivning, som enligt vår mening inte bara är förenligt med vad som normalt är revisorers uppgift och förhållande till uppdragsgivare utan dessutom skulle

innebära en vidare, mera automatisk och mer omfattande granskning av samtliga vapenexporterande företag. Dessutom skulle ansvaret för dess handhavande läggas där det bör ligga, hos krigsmaterielinspektionen. Utskottsmajoriteten har emellertid inte accepterat denna enligt vår mening utmärkta lösning utan föredragit att tills vidare godta det oklara propositionsförslaget, samtidigt som man underkänner det genom att föra över frågan till utredning igen.

Gemensamt med folkpartiet vill vi därför också ifrågasätta existensen av den s.k. rådgivande nämnden. Detta följer för vår del upp tidigare ställningstaganden. Jag antar att Ingemar Eliasson kommer att närmare utveckla detta.

Bland det allra viktigaste i detta arbete har varit att förhindra att utskottet genom övertaktiskt politiskt nit och oförsiktigt agerande skulle "skriva bort" möjligheterna för regeringen att, under väntan på att en ytterligare utredning skall lägga fram förslag till mera definitiva riktlinjer eller lagtexter när det gäller krigsmaterielexporten, ingå det säkerhetspolitiskt oundgängliga samarbetsavtal med andra länder som bl. a. förutskickats i 1987 års försvarsbeslut. Enligt vår mening har det i detta sammanhang kunnat åstadkommas det handlingsutrymme som regeringen oundgängligen behöver för att trygga de avtal som kan bli nödvändiga med hänsyn till vårt eget försvars behov.

Det är dock beklagligt att utskottets majoritet inte anser sig kunna slå fast att vad utskottet sagt beträffande den föreslagna tillämpningen av nu gällande regler ger utrymme för de samarbetsavtal och regeringsöverenskommelser i anslutning till sådana, som kan komma att krävas av hänsyn till den svenska säkerhetspolitiken. Detta gör naturligtvis att det i onödan blir oklarheter och synes antyda att det är andra former av krav som skall uppställas, utan att det framgår vilka dessa i så fall skulle vara.

Herr talman! Jag yrkar bifall till samtliga reservationer med moderata namn.

Även om vi moderater i dag är i minoritet på ett par viktiga punkter, känns det skönt att tillhöra ett parti som här, liksom i många andra frågor, redan har gjort hållbara ställningstaganden för framtiden. Jag hoppas att respekten i vår omvärld för svensk säkerhetspolitik inte skall ha hunnit lida alltför allvarlig skada, innan övriga partier har kommit till samma ståndpunkter som vi kommit till.

Anf. 29 INGEMAR ELIASSON (fp):

Herr talman! För att vår neutralitetspolitik skall te sig trovärdig i omvärldens ögon krävs att vårt försvar inte blir ensidigt beroende av import av materiel från andra länder. Vi måste i stor utsträckning kunna utrusta vårt försvar med egentillverkning. Den svenska försvarsindustrin har därför en stor säkerhetspolitisk betydelse. I vår omvärld uppfattas det som en stark markering av alliansfriheten och neutralitetspolitiken att Sverige kan producera egna vapen och vapensystem av ett slag som kan mäta sig med stormakternas.

Det förtjänar i detta sammanhang också att nämnas att folkrätten ålägger länder som förklarar sig neutrala skyldighet att värna sin neutralitet.

Med utgångspunkt från vår traditionella utrikespolitik och riksdagens

upprepade beslut om ett starkt försvar till skydd för vårt oberoende finns sålunda starka skäl för en svensk försvarsmaterielindustri. Sannolika skäl talar för att en kvalitativt högstående försvarsmaterielindustri förutsätter rätt för denna att också exportera sina produkter. Det svenska försvarets beställningar utgör i dag ungefär hälften av industrins produktion. Försvarets beställningar måste dessutom utgå från vad som är ändamålsenligt från dess utgångspunkter. Därtill kommer att svensk försvarsindustri är beroende av komponentimport och kunskapsutbyte. Det skulle därför sannolikt inte vara möjligt att upprätthålla den kvalitet i försvarsmaterielen som vi förutsätter om inte viss export tillåts.

Därav följer emellertid inte att varje export kan eller bör tillåtas. Argument för svensk vapenexport som endast tjänar syftet att sälja så mycket som möjligt bör avvisas. Lika väl som vi håller fast vid ett starkt försvar som en beståndsdel i vår utrikespolitik måste vi hålla fast vid normen att konflikter inte bör lösas med vapenmakt. Sverige kan därför inte göra det så enkelt för sig som att säga att därför att viss export erfordras, så kan vi sälja till vem som helst och när som helst.

Det krävs sålunda ett regelsystem för svensk vapenexport. Det är omöjligt att definitivt och slutgiltigt utforma dessa regler så, att alla svårigheter undviks. Reglerna är uttryck för en intressekonflikt och är därför resultatet av en balansakt.

Erfarenheterna av efterlevnaden och uttolkningen av gällande regler för svensk vapenexport under de senaste årtiondena håller på att summera sig till en riktigt trist historia. Det är viktigt att vi vid utvärderingen av denna trista historia håller i sär några begrepp. Vi har för det första anledning att noga pröva vilka regler vi skall ha i framtiden. Vi har för det andra anledning att noga granska om tillämpningen av gällande riktlinjer varit rimlig. Och vi har för det tredje anledning att med all kraft beivra de direkta brott mot lag och riktlinjer som uppenbarligen begåtts. I debatten blandas inte sällan detta ihop och ger upphov till en allmän olustkänsla. Det gagnar inte saken. Vi når inte fram till en bättre ordning – eller bättre balans mellan olika intressen – bara genom att förfasa oss. Varje brist skall tvärtom angripas för sig.

Vi har som sagt anledning att från tid till annan diskutera hur reglerna för svensk vapenexport skall se ut. De regler som riksdagen lägger fast måste emellertid lända till absolut efterrättelse. Den bristande respekt med vilken gällande riktlinjer har bemötts är självfallet oacceptabel. Det är i det sammanhanget inte bra att den rättsliga prövningen av misstänkta brott mot utförselbestämmelserna dragit så långt ut på tiden.

De dystra erfarenheterna av senare tids vapenexport ligger bakom de regeringsförslag som riksdagen i dag behandlar. Dessa erfarenheter har emellertid inte föranlett regeringen att lägga fram förslag till ändrade riktlinjer. Föredraganden säger att hon vill "avvakta medborgarkommissionens resultat som kan komma att ge ytterligare underlag för minaställningstaganden".

Nu har den rapporten kommit. Så här sammanfattar kommissionen sin syn på gällande riktlinjer: Kommissionen anser "att de gällande riktlinjerna med nuvarande utformning och precisering har kommit att bli en belastning för svensk politik. De bör ersättas med en ordning som bättre svarar mot

verkligheten utan att för den skull befria svenska regeringar från ansvaret att bedriva vapenexportpolitik i överensstämmelse med landets utrikespolitiska principer.”

Jag måste därför fråga statsrådet Gradin: Vad kommer att hända med kommissionens samlade tankemöda? Den kan väl inte bara läggas till handlingarna. En utvidgning av den aviserade utredningens direktiv borde väl vara ett minimum. Riktlinjer som uppfattas som en belastning för svensk politik kan väl inte få bli långlivade.

Under den tid som utredningsarbetet pågår skall riktlinjerna tillämpas restriktivt, säger regeringen. Utskottet understryker för sin del detta. Det gäller inte minst den speciella del av riktlinjerna som gäller s. k. samarbetsavtal.

Grundregeln för svensk vapenexport är ju att utförsel skall upphöra om mottagarlandet råkar i krig eller krigsfara. Från denna regel kan dispens beviljas om det krävs för att ingå ett samarbetsavtal mellan svensk tillverkare och företag i mottagarlandet om en gemensam utveckling av vapensystem. Med sådant samarbetsavtal har avsetts utveckling av vapensystem av stor betydelse för vår försvarskraft.

I Bofors försäljning till Indien av haubits 77 har regeringen i särskild överenskommelse medgett att ett sådant undantag får ske. Det kan starkt ifrågasättas om den tolkning som regeringen därmed gjort av riktlinjerna är riktig. Den saken har KU att värdera, och jag skall inte här närmare gå in på den. För framtiden är det emellertid viktigt att detta ifrågasättande leder oss fram till att stanna upp och tänka efter. Folkpartiet har föreslagit just en sådan tankepaus. I utrikesutskottet har vi kommit överens om en precisering av de villkor som nu bör gälla beträffande samarbetsavtal i första hand under utredningstiden. Utskottet säger därvid följande:

”Syftet med ett samarbetsavtal får självfallet inte vara att kringgå intentionerna i vår politik på krigsmaterielexportens område. Utgångspunkten för regeringens godkännande av ett samarbetsavtal bör, i avvaktan på de nya riktlinjer som kan följa på utredningsarbetet, vara att en gemensam utveckling eller tillverkning av en ny eller delvis ny produkt skall ske på ett område som är av säkerhetspolitisk betydelse för vårt land.”

Formuleringarna är medvetet valda. Avsikten är att möjliggöra sådana avtal som är nödvändiga för att upprätthålla effektiviteten i svenskt försvar och därmed av central betydelse för vår säkerhetspolitik. Men utskottets precisering förhindrar sådana avtal om avsteg från grundläggande riktlinjer som främst har kommersiella motiv. Med denna restriktiva tolkning kan inte samarbetsavtal av det slag som föreligger i Indienfallet upprepas under den tid som utredningen pågår.

Den nuvarande lagen kompletteras med riktlinjer som riksdagen ställt sig bakom vid ett par tillfällen. Dessa riktlinjers juridiska status är oklar. Ansvaret för detta bär vi gemensamt. De regler som växer fram ur det fortsatta utredningsarbetet bör därför enligt folkpartiets mening ges en fastare form. Vi anser att de bör lagregleras.

Vi har härvidlag nu fått stöd av medborgarkommissionen. Utskottet säger med anledning av folkpartiets yrkande att också denna fråga bör bli föremål för utredningens överväganden. Jag förutsätter att regeringen nu beaktar vad utskott och kommission här har sagt.

Prot. 1987/88:128
27 maj 1988

Lag om förbud mot utförsel av krigsmateriel

Regeringens proposition sägs vara en kraftfull skärpning av kontrollen av vapenexporten. Det får nog sägas vara överord. En viss skärpning av kontrollen är det, men den viktigaste innebörden av propositionen och riksdagens beslut blir att det mesta ånyo skall utredas. De skärpningar av kontrollsystemet som nu föreslås har vi emellertid kunnat stödja. De stämmer nämligen väl överens med förslag som folkpartiet antog vid landsmötet i höstas. Det gäller förstärkningen av krigsmaterielinspektionen, begränsningen av marknadsföringsinsatserna från tillverkarnas sida och effektivare användning av det s. k. slutanvändarintyget. Denna skärpning kan sannolikt förhindra en upprepning av en del av de brott mot och missförstånd av gällande riktlinjer som vi blivit så medvetna om under senare år.

Herr talman! Vi kommer ett gott stycke framåt mot en bättre ordning, om gällande regler för svensk vapenexport följs strikt och ges en restriktiv tillämpning. Det är bra att detta växt fram som ett gemensamt synsätt. Det är nämligen utomordentligt angeläget i en rättsstat att ha regelsystem som är entydiga, konsistenta med rådande värderingar inom andra samhällsområden och vilkas efterlevnad noga kontrolleras. På alla dessa punkter har det funnits brister i det regelsystem som gällt för vapenexport. Det är utomordentligt värdefullt att vi nu steg för steg närmar oss en bättre tingens ordning.

Dagens beslut får sägas vara ett sådant steg. De grundläggande principerna ändras emellertid inte. De får riksdagen anledning att återkomma till. Under tiden faller det på regeringen att se till att ordning och respekt upprättas eller återupprättas för de regler som riksdagen har fastställt.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till de reservationer som bär numren 4, 5, och 6 och i övrigt till utskottets hemställan.

Anf. 30 PÄR GRANSTEDT (c):

Herr talman! Den speciella export som vi diskuterar i kammaren i dag skiljer sig ju från andra typer av handel. Den har utrikespolitiska konsekvenser av ett alldeles särskilt slag.

Sverige har en lång tradition av fredspolitik. Vi verkar aktivt för nedrustning i världen. Vi försöker efter vår förmåga bidra till avspänning och till att överbrygga konflikter. Vi hävdar mycket bestämt att våld inte skall vara den metod som man tar till för att lösa olika typer av internationella motsättningar.

Det är givet att det faktum att Sverige har en betydande export av vapen – nu rör det sig om, värdemässigt sett, en nivå på 4 miljarder kronor – är en komplikation för vår trovärdighet. Det är givet att i den mån som svenska vapen kommer till användning i olika konflikter i världen eller bidrar i en del av en upprustning i världen, så undergräver det tilltron till den freds- och nedrustningspolitik som vi vill föra. Det är viktigt att inte blunda för detta.

Å andra sidan för vi en väpnad neutralitetspolitik. Vi har, som redan påpekats, rent av en skyldighet att freda vårt territorium och skydda vår neutralitet även med militära maktmedel. Vi anser alltså att det är nödvändigt att vi själva har ett väpnat försvar och att vi kan skaffa vapen till det försvaret. Vi har ett behov av att ha en egen krigsmaterielindustri och känner det önskvärt att ha en självförsörjning av krigsmateriel som är så

långtgående som möjligt. Vi vet naturligtvis att om vi skall kunna klara av detta på rimliga ekonomiska villkor, så är det viktigt för oss att kunna få dela utvecklingskostnaderna för vapen med andra länder som kan vara intresserade av att köpa våra vapen. Därtill har vi samtidigt ett behov av att kunna uppträda som köpare på den internationella marknaden. Vi kan inte själva täcka vårt behov av vapen. Vi är alltså beroende av att andra länder är beredda att exportera vapen. Även om det skulle vara frestande att avbryta all vapenexport, därför att vi anser det vara moraliskt oacceptabelt att sälja vapen, skulle ett sådant handlande rimma illa med att vi själva uppträder som köpare och därmed kräver av andra länder att de skall sälja vapen till oss.

Det är naturligtvis detta dilemma som är ett genomgående drag i hela debatten om den svenska vapenexporten – å ena sidan vill vi inte bidra till en internationell upprustning, å andra sidan anser vi att vi själva har rätt att hålla oss med ett väpnat försvar och skaffa vapen till detta försvar.

Den lösning som vi har försökt finna är, enkelt uttryckt, att vi kan tänka oss att sälja vapen till länder som beväpnar sig på i princip samma premisser som vi själva, länder som för en fredsriktad politik, länder som inte är inblandade i eller kan förväntas bli inblandade i yttre eller inre väpnade konflikter, länder som anser sig behöva ett militärt försvar för att slå vakt om sin nationella integritet.

Det finns en stark uppslutning kring denna princip i denna kammare och i landet i övrigt, tror jag. Det är också en princip som det råder betydande internationell förståelse för.

Det som har gjort problemet akut för oss är att vi inte med rent samvete kan hävda att vår vapenexport ser ut på det här sättet i verkligheten. Svenska vapen finns på en massa ställen runt om i världen där de inte borde finnas. Svenska vapen dyker upp i många olika militära konflikter runt om i världen – det hävdas att de finns med i de allra flesta väpnade konflikter.

Vi vet att detta har flera orsaker. Det beror delvis på att svenska regeringar kanske har varit benägna att tolka de svenska vapenexportreglerna alltför generöst. Av olika skäl har vi tillåtit export av svenska vapen till länder som vi borde ställa oss mycket tveksamma till som mottagare av svensk vapenexport. Det har berott på att man har kringgått svenska vapenexportregler eller rent av brutit mot svenska vapenexportbestämmelser, alltså smugglat vapen. Det har naturligtvis också berott på att man i andra länder har frångått villkoren för köp av svenska vapen. Det finns uppgifter om att en del av dessa åtgärder skulle ha skett med svenska myndigheters och kanske t. o. m. med svenska regeringsföreträdarens goda minne. Detta är frågor som utreds i annat sammanhang – det är inte ett ärende för utrikesutskottet.

Vad som emellertid är ett ärende för utrikesutskottet och som hör hemma i den här debatten i kammaren är de utrikespolitiska konsekvenserna av det sätt på vilket den svenska vapenexporten har fungerat, nämligen att tilltron till den svenska vapenexportpolitiken kraftigt har undergrävs.

Jag tycker inte att det är överord att hävda att den svenska vapenexportpolitiken genomgår en förtroendekris – både utanför vårt lands gränser och kanske inte minst inom vårt lands gränser. Båda dessa förtroendekriser är allvarliga. Skall vi kunna klara den delikata balansgång, som vår vapenexport alltid måste vara, krävs förtroende. Det krävs förtroende i vår omvärld, så att

man där känner att vårt sätt att hantera dessa frågor är förenliga med vårt utrikespolitiska agerande i övrigt. Det kräver förtroende i den svenska opinionen, därför att utrikespolitik, lika väl som all annan politik, måste ha ett stöd i det svenska folket. Därför är det en oerhört viktig uppgift att återställa förtroendet för den svenska vapenexportpolitiken, att visa att vi kan klara en hantering av vapenexportfrågorna som överensstämmer med våra säkerhetspolitiska intressen och som är förenliga med våra utrikespolitiska ambitioner i olika sammanhang.

Det är vår förhoppning att det utredningsarbete som har pågått i olika sammanhang och som kommer att pågå skall kunna bidra till detta. Vi har från centerns sida haft en ambition att medverka till en allmän uppstramning av den svenska vapenexportpolitiken och samtidigt till en bred samling bakom denna politik. Vi anser det viktigt att se till dels att vi får en striktare, konsekventare, stramare tillämpning av de regler som vi är ganska eniga om, dels att vi har en bred politisk förankring bakom den politik som nationen för på detta område.

I en motion som väcktes under allmänna motionstiden och i en motion med anledning av regeringens proposition har vi pekat på ett antal områden där vi tycker att det är angeläget att genomföra förbättringar. Vi har tagit upp frågorna om marknadsföring, där vi vill ha ett bättre skydd mot marknadsföring av svenska vapen i länder som inte bör komma i fråga för försäljning av svenska vapen. Vi har tagit upp det speciella problemet med samarbetsavtal. Vi vill ha garantier för att sådana inte används för att kringgå de svenska vapenexportreglerna. Vi har tagit upp kontrollfrågorna. Vi har tagit upp kravet på effektivare sanktioner vid brott mot slutanvändarintyget och en del andra frågor.

Herr talman! Vi tycker att de synpunkter som jag framfört har besvarats på ett bra sätt i utskottsbetänkandet. Det har gjorts markeringar och tolkningar av propositionen som ligger i linje med våra ambitioner. Därför och mot bakgrund av vad jag tidigare sade om vikten av en bred politisk förankring i den svenska vapenexportpolitiken, har vi inte funnit anledning att foga några reservationer till detta betänkande. Vi har en markering om marknadsföringen i ett särskilt yttrande. Vi står bakom betänkandet, men vi kommer med stort intresse att följa den fortsatta verksamheten, det fortsatta utredningsarbetet och regeringens fortsatta handläggning av den här frågan. Vi anser det vara av vital betydelse för Sverige att få den nödvändiga uppstramningen och att förtroendet för Sveriges politik på det här området återställs.

Jag yrkar alltså bifall till utskottets hemställan i dess helhet.

Anf. 31 BERTIL MÅBRINK (vpk):

Herr talman! Det väsentliga är inte vad vi som nation säger om nedrustning och fred – det väsentliga är vad vi gör.

Tänk om alla stater skulle ta efter vår politik, om våra representanter i internationella sammanhang skulle uppmana olika länder att följa vårt exempel, då skulle det låta ungefär så här:

Skaffa ett starkt militärt försvar, för det har Sverige gjort! Bygg upp en stor krigsindustri, för det har Sverige gjort! Finansiera krigsindustrin genom en stor och lönsam vapenexport, för det har Sverige gjort! Hjälp andra stater att

bygga upp egna krigsindustrier genom att sälja tillverkningsrättigheter, för det har Sverige gjort! Försvåra kritik och underlätta exporten genom att klassa en stor del av exporten som civil export, för det har Sverige gjort!

Vi förstår ju vilka konsekvenserna skulle bli av ett sådant resonemang. Nu gör inte Sverige på det där sättet, men det är som sagt skillnad mellan ord och handling.

Herr talman! Det stinker kring den svenska vapenexporthistorien. Den är fylld av lögner, undanflykter och utpekande av syndabockar – inom industrin och inom vissa myndigheter. Vissa ministrar har fått stiga upp och klä skott för hela regeringars och hela kollektivs misstag och missgrepp. Just nu upplever vi ett beklämmande skådespel: beskyllningar och motbeskyllningar, nya skandaler – nu senast Grekland 1975. Vad kommer härnäst? Är det möjligen Iran?

Det finns enligt min mening bara två alternativ när det gäller att komma ur vapenexportproblematiken.

Det ena är att göra som t. ex. Frankrike, att inte ha några som helst bestämmelser. Fransmännen säger ungefär så här: Vi tillverkar vapen precis som vi tillverkar lastbilar eller kullager, och så säljer vi till dem som vill köpa. Några moraliska aspekter lägger vi inte på detta. Det är ungefär fransmännens resonemang.

Denna linje är såvitt jag förstår helt oacceptabel för nästan samtliga partier i riksdagen, med undantag av moderaterna. Anita Bråkenhielm står här och säger: Vi är konsekventa. Och det är ni ju, men det är en oacceptabel linje.

Det andra alternativet måste då vara att helt upphöra med all vapenexport. Det är den linjen vpk står för, och det har vi angivit i en reservation till utrikesutskottets betänkande.

Det finns alltså enligt vår uppfattning inget mellanting. Sveriges hittillsvarande linje, med någon sorts principer för vapenexporten som sedan brutits på löpande band, är inte hållbar, hur än medborgarkommissionen försöker precisera eller liberalisera dessa vapenexportprinciper eller riktlinjer. Vi anser att den svenska "mellanståndpunkten" är en falsk position, som tyvärr håller på att förlöjliga oss internationellt sett.

Låt mig innan jag går över till att ange fyra skäl för en avveckling av vapenexporten säga att Sverige under årtionden framstått som det land som mest energiskt drivit freds- och nedrustningsfrågorna och därigenom vunnit en mycket bred respekt. Men hela detta internationella förtroendekapital håller nu på att mer eller mindre raseras. Vi vet vad man skriver i de stora tongivande internationella dagstidningarna.

En fortsatt trovärdig svensk nedrustnings- och fredspolitik kräver alltså ett totalt vapenexportförbud – det var det första skälet.

Det andra skälet är att neutraliteten kräver ett sådant beslut. Den svenska vapenexporten går i dag huvudsakligen till u-länder med mycket tvivelaktiga regimer och till NATO-stater. Varje vapenaffär bygger på ett samarbete där man också tillsammans utvecklar vapensystem, där man tar kontakter med andra företag som skall leverera andra delar till systemet, där man erbjuder utbildningspaket osv.

Svensk industri blir på det här sättet alltmer indragen i det militärindustriella komplexet i väst, och beroendet ökar ju mer avancerade vapensystemen blir.

Ett annat problem är att svenska vapen som innehåller amerikanska komponenter bara får exporteras till stater som USA godkänner, dvs. till regimer som USA stödjer – och vilka de är vet vi ju.

Hur stämmer detta överens med en strikt neutral utrikespolitik, Anita Gradin?

Ett tredje skäl mot vapenexporten är det moraliska, som jag har varit inne på tidigare. Vi kan inte fortsätta att å ena sidan säga att vi vill ha nedrustning och avspänning i världen och å andra sidan bidra till en ökande militarisering genom vår vapenexport – det är ju vad vi gör. Denna hållning är moraliskt oförsvarlig.

Det fjärde skälet mot vapenexporten är att detta att ha en enda industri som producerar en enda vara för en enda marknad gör en ort eller en stad ytterst sårbar rent arbetsmarknadsmässigt. En produktion som vore riktad till enbart det svenska försvaret, kombinerad med en civil produktion, skulle minska beroendet *och* sårbarheten.

Herr talman! Jag riktar mig nu bl. a. till de två borgerliga mittenpartierna. När vi diskuterar vapenexport och andra frågor som hör samman med detta kommer vi inte ifrån frågan om vilket försvar vi skall ha i vårt land. Skall det vara en stormaktskopia med en våldsam satsning på högteknologisk militärmateriel, eller skall vi ha ett folkförsvar där inte minst den civila försvarsaspekten tillmäts en mycket stor roll? Majoriteten i Sveriges riksdag har valt det förstnämnda, och då skall man inte gnöla alltför mycket om vapenexport, beroende osv. Ni har bestämt hur ni vill ha det svenska försvaret, och därmed har ni också bestämt att vi måste vara beroende internationellt eller också anser ni att vi bör komma ifrån detta internationella beroende. Anser ni det – ja, då måste ni tala om vilken typ av försvar vi skall ha, för då kan vi inte ha det nuvarande.

Är det möjligt att omställa en stor del av den svenska krigsmaterielindustrin till civil produktion? Ja, självklart! Men lika självklart är att en sådan omställning måste ske under ordnade former. Såvitt jag förstår kommer, om man skulle omställa en stor del av den svenska vapenindustrin, 8 000 à 9 000 människor att beröras. Vad det handlar om är inte minst att garantera dessa människor fortsatt arbete och inkomsttrygghet. Det gäller alltså att skaffa fram alternativa produkter och alternativ produktion. Det har också visats att detta inte alls är omöjligt – inom miljöområdet, transportområdet och energiområdet finns stora utvecklingsmöjligheter.

För den här omställningen till civil produktion menar vi i vpk att tre åtgärder är nödvändiga:

1. Inga nya vapenorder får tecknas. Men redan ingångna avtal måste naturligtvis fullföljas, förutsatt att de inte strider mot gällande riktlinjer.

2. Industrins övergång till civil produktion måste planeras, utom den del som gäller svenska försvarets behov av olika materiel i en femårsplan som dels garanterar alla anställda fortsatt arbete, dels tillvaratar den kompetens och det kunnande som, faktiskt, finns inom varje företag.

3. I den mån omställningen inte kan klaras inom ramen för befintliga arbetsmarknads- och näringspolitiska resurser kan finansiering eventuellt ske genom särskilda utvecklings- och omställningsfonder – ett förslag som Inga Thorsson har presenterat.

Den här femårsplanen för omställning till civil produktion är inte en helig sak. Om det behövs längre tid för detta omställningsarbete, skall man naturligtvis få längre tid på sig. Det som är viktigt är att man nu påbörjar den här omställningen.

Regeringen har alltså beslutat att tillsätta en utredning som skall se över vapenexportfrågorna och titta på olika alternativ. Såvitt jag förstår är det en förutsättningslös utredning. Denna skall också undersöka vilka konsekvenserna skulle bli, om man införde ett totalt vapenexportförbud. Vi har ingenting emot en sådan utredning, tvärtom. Vi tycker faktiskt att det är bra med en sådan utredning. Dessutom hoppas vi att alla fem partier som under årtionden har varit väldigt aktiva i dessa frågor också blir representerade i utredningen. Vi för vår del skall försöka vara väldigt konstruktiva, från våra utgångspunkter, och ge vårt bidrag så gott vi kan.

Med detta, herr talman, yrkar jag bifall till reservationerna 10 och 11.

Anf. 32 STURE ERICSON (s):

Herr talman! De olagliga exportaffärer som våra största vapentillverkande företag har genomfört under de senaste årtiondena utreds nu av polis och åklagare. Det torde bli flera åtal för varusmuggling. Det skulle förvåna mig om det inte också blir fällande domar.

De senaste årens dramatiska publicitet kring dessa smuggelskandaler har skapat ett politiskt klimat, där det för många kan vara svårt att skilja mellan sådant som är väsentligt och sådant som är strunt.

Obevisade beskyllningar har ibland presenterats som fakta. Man har krävt att de utpekade skall bevisa sin oskuld, utan att begära minsta bevis för de hårda anklagelser som framförts. Kanske kommer medborgarkommissionens rapport och konstitutionsutskottets betänkande att framöver leda till en lugnare och nyktrare bedömning av vad som verkligen har inträffat.

Vi har alla ett ansvar när det gäller att inför offentligheten sakligt redovisa vad som hänt, och vi måste göra vårt bästa för att förhindra att krigsmateriel i framtiden exporteras olagligt.

Det här är inga attraktiva frågor att hantera i den politiska vardagen. Det är inte frågor som ger plus i marginalen eller sympatier bland väljarna. Men eftersom det finns en högst allvarlig säkerhetspolitisk aspekt på krigsmaterielexporten, är det nödvändigt att – trots en viss personlig olust – försöka hjälpa till att reda ut och ställa saker till rätta inför framtiden.

Utrikesutskottets betänkande nr 30 har just denna uppgift. Genom att skärpa lagen och förbättra kontrollen hoppas vi att det skall bli möjligt att förhindra framtida lagbrott.

Ett par nya utredningar skall dels göra en bedömning av det säkerhetspolitiska behovet av framtida vapenexport, och se över riktlinjerna, dels precisera krigsmaterielbegreppet. Det är därför troligt att den nya lag som vi nu skall anta kommer att förändras redan om ett par år som ett resultat av dessa utredningar.

Utrikesutskottets strävan har varit att skapa största möjliga enighet mellan de fyra stora partierna kring den nya lagen. Vi har också i det stora hela lyckats bli eniga.

Moderaterna avser med sina reservationer främst att markera en mera

Prot. 1987/88:128
27 maj 1988

Lag om förbud mot utförsel av krigsmateriel

liberal inställning till exportfrågorna än vi socialdemokrater och mittenpartierna kan ställa upp på. Moderaterna vill exempelvis inte utreda möjligheten att helt avstå från export. Dessutom intar de en något mindre restriktiv attityd i fråga om samarbetsavtal.

Detta är inte några uppseendeväckande avvikelser. Men det är naturligtvis i viss mån en politisk poäng att moderaterna känt ett behov av att visa en egen profil. Kan det möjligen vara partivännen i konstitutionsutskottet som har skapat detta profileringsbehov?

Den metod som vi tillämpat när det gäller att få till stånd bredaste möjliga enighet i utskottet har gått ut på att något vidga uppdraget för den parlamentariska utredning som propositionen ger förhandsbesked om. Det har därmed blivit möjligt att "besvara" ett flertal problematiska motionsyrkanden.

Dessa utredningsuppdrag är sakligt väl motiverade med tanke på behovet av bred enighet även i framtiden kring dessa frågor, som ju har så nära anknytning till vår säkerhetspolitik. Krigsmaterielexporten lämpar sig inte särskilt väl för partipolitiskt käbbel. Det är därför en styrka om vi kan resonera oss fram till eniga beslut.

Även om vi socialdemokrater i det förgångna har syndat i det här avseendet, tror jag att vi nu har blivit klokare. Vi har också försökt att skapa möjligheter för ett bredare samråd mellan partierna än det vi hade före 1985. Jag tänker då främst på den rådgivande nämnden för krigsmaterielfrågor, som moderater och folkpartister nu vill avskaffa enligt reservation 5. Dessa två partier tycks föredra konfrontation i kammaren framför att få tidig information och att ha möjlighet att påverka besluten. Att oklarhet om beslutsansvaret skulle kunna uppstå är ett svepskäl. Ansvar för beslut i krigsmaterielfrågor ligger alltid till hundra procent på regeringen, även i det fåtal fall där samråd sker i utrikesnämnden.

Det är beklagligt att det på sina håll finns en stark önskan att partipolitiserade dessa frågor. I våras inträffade det exempelvis att en ledamot av rådgivande nämnden rusade ut från ett sammanträde för att slippa få information i en speciell fråga. Han var rädd för att denna information skulle kunna vara till hinder i en kammardebatt följande dag.

Det får mig att tänka på den föga hedrande journalistiska principen att inte spräcka en smaskig story genom att kontrollera källorna.

Så bör man naturligtvis inte bära sig åt när man hanterar frågor med direkt säkerhetspolitisk anknytning. Tillgången till information är nödvändig för att man skall kunna agera seriöst och ansvarsfullt.

Jag tycker att moderaterna och folkpartiet skall ta sig en funderare över det kloka i reservation 5. Utskottet hänvisar för övrigt frågan om rådgivande nämndens framtid till den parlamentariska utredningen.

Slutligen några ord till vpk. Genom att kräva att krigsmaterielexporten skall stoppas ger vpk efter för opinioner som struntar i de sakliga överväganden som den parlamentariska utredningen får i uppdrag att göra. Därmed markerar vpk ännu en gång sin särställning i vår säkerhetspolitiska debatt. Svenska kommunister har ofta velat förändra och försvaga Sveriges militära försvar, och vill tydligen göra det också för framtiden. Eftersom en militärt aktiv kommunistisk supermakt är vår närmaste granne, innebär vpk:s attityd

att partiets säkerhetspolitiska trovärdighet kan ifrågasättas. Det beklagar jag.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan på samtliga punkter.

Anf. 33 ANITA BRÅKENHIELM (m) replik:

Herr talman! Att dagens socialdemokrati är djupt splittrad i de säkerhetspolitiska frågorna är väl känt. Efter flera års debatter med Sture Ericson både i riksdagens kammare och i mera slutna rum, känner jag honom så väl att jag tror mig kunna säga att han i dag längtar tillbaka till den tid kring 1983 års partikongress då den socialdemokratiska regeringen fortfarande hade en försvarsminister eller till de överläggningar i riksdagens cafeteria där han tillsammans med Carl Bildt verksamt bidrog till utformningen av de senaste årtiondenas mest fullödiga parlamentariska ställningstaganden i säkerhetspolitiska frågor inför framtiden, som gjordes av 1984 års försvarskommitté.

Att socialdemokratin är splittrad är en sak, men det är en märklig taktik att, med inslag av självplågeri, i känsliga debatter skicka fram företrädare för den ena falangen för att försvara ståndpunkter som dikterats av den andra. Det bidrar kanske till Sture Ericsons försiktighet i dag, eftersom han betar sig som om han ginge runt på krossat glas.

Jag måste alltså återigen – ingen annan har heller tassat närmare detta – ställa frågan direkt: Varför avvisar riksdagens utrikesutskotts majoritet förra årets enhälliga riksdagsbeslut, där det talas om förutsättningarna för en svensk försvarsindustri? Gäller de, eller gäller de inte? Om de inte gäller, vad har i så fall hänt som har gjort att de nu inte längre gäller?

Detta är den viktigaste frågan att få svar på, inte minst i ljuset av vad medborgarkommissionen så riktigt har pekat på, dvs. hela detta gungfly, hyckleriet, misstroendet och dubbelmoralen. Misstron i omvärlden beror på att ingen vågar ställa sig upp och tala klart om vad vi vågade tala om för ett år sedan, nämligen att Sverige tyvärr är beroende av att ha en viss vapenexport, därför att vi är ett litet land med ett litet försvar, med oregelbundna och små beställningar. Vad har hänt som gör att inte ens de som själva var med om att utforma förarbetena till detta arbete i dag vågar stå för det, utan att vi moderater skall behöva göra detta självklara ställningstagande i en reservation till utrikesutskottets betänkande? Svara mig på den frågan!

Anf. 34 INGEMAR ELIASSON (fp) replik:

Herr talman! Sture Ericson välkomnar ena stunden stor och bred enighet mellan partierna i utrikesutskottet, för att i nästa moment anklaga oss för att vilja skapa konfrontation här i kammaren om vapenexporten. Sture Ericson bör bestämma sig för vad som är den förhärskande känslan i hans inre.

Det är på en enda punkt av dem som Sture Ericson tog upp där oenighet föreligger, nämligen huruvida den rådgivande nämnden skall finnas kvar eller ej. På den punkten ifrågasätter Sture Ericson de motiv som vi reser vanter har. Våra motiv är att skapa ökad klarhet i ansvarsfrågan och beslutsfattandet. Vi har inte ifrågasatt behovet från den ena eller den andra regeringens sida att överlägga med oppositionen i dessa intrikata frågor, men vi har sagt att det i principfrågorna med fördel kan ske i utrikesnämnden och att regeringen sedan har att dra sina slutsatser, som i alla andra frågor.

Prot. 1987/88:128
27 maj 1988

Lag om förbud mot utförsel av krigsmateriel

Det problem som har växt fram ur erfarenheten under några år är att ledamöterna i den rådgivande nämnden ibland uppfattas som alibi för att regeringen kan besluta på det ena eller andra sättet utan att de har möjlighet att gå ut i polemik eller göra tillrättalägganden av beskrivningen och ibland, som Sture Ericson nu gör, säga att det är klart att regeringen har det hundra procentiga beslutsansvaret. Det är den senare tolkningen som är den enda rimliga, och för att göra detta helt klart bör bastarder i beslutsfattandet avvecklas. Om nu denna nämnd har kommit att bli och uppfattas som en sådan bastard, är det klokt att ändra på det.

Detta är inte någon särskilt stor fråga, men klarhet bör eftersträvas. Det skulle öka klarheten i ansvarsfördelningen mellan regering och opposition samt mellan regering och riksdag om överläggningarna i principfrågorna skedde i utrikesnämnden och att det var alldeles klart och entydigt att det är regeringen ensam som bär ansvaret för de beslut som fattas.

Anf. 35 BERTIL MÅBRINK (vpk) replik:

Herr talman! Sture Ericson förnekar sig aldrig, med sin gamla skåpmat, sitt gamla trams osv. I och för sig kan man gräva i det förgångna – jag skulle också ha stor lust att tala om Sture Ericson och hans internationella bravader, men det var länge sedan, och jag skall inte göra det.

Det är fråga om vilken värdering man gör av neutralitetspolitiken och alliansfriheten i detta land. Jag måste ställa frågan: Vems värdering är det egentligen som kan sättas i tvivelsmål, och vem är det som kan kritiseras? Jo, det är Sture Ericson.

Hur kan ni socialdemokrater påstå att det är strikt neutralitetspolitik och alliansfrihet att liera sig så till den grad med en stormakt som ni har gjort när det gäller svensk försvarsmateriel? JAS-planen kan inte lyfta om det inte hela tiden finns tillgång till viktiga amerikanska komponenter. Tala om tvivelaktighet när det gäller självständighet och oberoende!

När det gäller den svenska vapenexportpolitiken har vpk alltid kritiserat det som hotar Sveriges oberoende, som sätter oss i knä på en stormakt och som klavbinder oss. Den kritiken står vpk för också i fortsättningen, och det är därför som vi anser att vapenexportpolitiken skall upphöra under dessa betingelser.

Moderaterna säger att Sverige skall liberalisera, vara ännu mer generöst och börja sprida vapen runt om i världen, och det är väl det verkligt upprörande i de politiska partiernas agerande.

Anf. 36 STURE ERICSON (s) replik:

Herr talman! Moderaterna har verkligen ansträngt sig för att hitta frågor där de kan skaffa sig en profil. De har då hittat det uttalande som riksdagen har gjort några gånger och som ursprungligen var försvarskommitténs skrivning. Moderaterna upprepar detta i en reservation och säger att folkpartiet, centern och socialdemokraterna inte längre vågar stå för detta uttalande eftersom de inte har skrivit det i betänkandet.

Vi tyckte faktiskt att detta hade sagts så många gånger att det inte behövde upprepas. Den ståndpunkten gäller till dess vi har intagit någon annan ståndpunkt, och det har vi inte gjort. Någon liten detalj i ståndpunkten blir

nu föremål för utredning, och det är bra. Som resultat av den debatt som har förts under de senaste åren i dessa frågor bör vi visa litet lyhördhet och inte vara så förtvivlat självtillräckliga att vi tror att vi har svaren på alla frågor.

Ingemar Eliasson argumenterar för att den rådgivande nämnden skall bort. Vi får utreda den saken. Det är det utskottsmajoriteten har bestämt sig för. Den rådgivande nämnden tillkom därför att riksdagen tyckte att utrikesnämnden inte hade tillräckligt med tid att på ett bra sätt ägna sig åt de här frågorna. I stället tillsattes denna nämnd med sex riksdagsledamöter som sammanträder en gång i månaden under några timmar och går igenom frågorna. I huvudsak är det principfrågor som diskuteras, med praktiska tillämpningar.

Vi har funnit att detta fungerar bra. Jag kan här avslöja att nämnden i praktiken har inneburit att vi har framtvingat en lyhördhet för vad de där deltagande partierna tycker. Vi har alltid skjutit på frågor som det uppstått diskussion kring eller sådana som det inte rått fullständig enighet om. Om någon ledamot i praktiken inte har velat ställa upp på ett beslut, har det fungerat som vetorätt. Detta är naturligtvis att gå mycket långt, men det visar hur angelägen man är om att få enighet kring den här delen av säkerhetspolitiken.

Den argumentation som vpk för, Bertil Måbrink, om att svensk krigsmaterielindustri så snabbt som möjligt skall avvecklas, får den praktiska konsekvensen att vi blir NATO-beroende i ännu mycket högre grad än vi redan är. De vapen som vi behöver finns bara att köpa hos NATO-länderna. Vpk:s standardlösning är att öka det beroendet så snabbt som möjligt.

Anf. 37 ANITA BRÅKENHJELM (m) replik:

Herr talman! Sture Ericson vet mycket väl att vi moderater inte på något vis har försökt att leta efter någonting för att skapa profil i den här frågan. Vi har under hela utskottsbehandlingen varit närmast förvånade över att de andra partierna har undvikit att ta ställning till den säkerhetspolitiska deklaration för försvarsindustrins existens och villkor som riksdagen gjorde förra året. Utrikesutskottet har nämligen inte tagit ställning. Nu säger Sture Ericson i debatten att beslutet naturligtvis fortfarande gäller. Men det hade varit mycket bra om ni hade kunnat förmå er till att säga det i utskottsbetänkandet. Men ni säger alltså ingenting om detta, vilket dessutom formellt är mycket egendomligt. Att avstyrka ett yrkande utan att behandla det är mycket ovanligt.

Sture Ericson antyder litet grand vad som ligger bakom det faktum att man inte vågar ställa upp. Det är att en liten detalj skall utredas, nämligen den lilla detaljen om huruvida vi behöver en vapenexport eller inte. Det vet vi ju alla att vi behöver. Det är nonsens att påstå någonting annat. Men eftersom, enligt ryktet, en sömnig partiledning inte orkade hålla ordning på en flumradikal vänsterfalang på partikongressen skall den svenska säkerhetspolitiken utsättas för detta "dårfinksuppträdande". Hur bidrar detta till trovärdigheten i vår omvärld? Det är vad det handlar om.

Sedan vill jag kommentera den rådgivande nämnden litet. Sture Ericson drog själv upp ett av skälen till att vi moderater, faktiskt efter mycket moget övervägande, bestämde oss för att stå fast vid vårt gamla ställningstagande att

nämnden är onödig. Den har naturligtvis också vissa fördelar, t. ex. den information som lämnas. Men enligt vad vi har hört ryktesvis lär just detta ha förekommit att en ledamot har rusat ut för att slippa få information, som sedan skulle kunna användas partipolitiskt. Oppositionen får alltså inte heller ges tillfälle att agera hur som helst. Sture Ericson sade dessutom att man har låtit ett enskilt partis ställningstagande i nämnden fungera som veto. Det är faktiskt inte riktigt rätt att det skall kunna vara så, för regeringen har det hundra procentiga beslutsansvaret.

Däremot är vi väl medvetna om att ökad information även i de ärenden som utrikesnämnden inte har tid att ta upp faktiskt är värdefull. Det var efter tvekan som vi den här gången bestämde oss för att stå fast vid detta yrkande. Nu skall utredningen titta på nämndens existens. Det kan hända att förändringar i arbetsformerna kan åstadkommas, som gör att sådana här "jippon" för att utnyttja nämnden för negativa politiska syften i stället för positiva inte kan förekomma. Vi får i så fall se vad det kommer att innebära.

Anf. 38 BERTIL MÅBRINK (vpk) replik:

Herr talman! Sture Ericson för ett något konstigt resonemang. Han går till våldsam attack och har färdiga ståndpunkter i frågan om att förbjuda svensk vapenexport. Den utredning som skall tillsättas är förutsättningslös, och utskottet skriver i sitt betänkande att den också skall utreda frågan om vilka konsekvenser det skulle få på olika områden för Sverige om totalt vapenexportförbud infördes. Är det så märkvärdigt, när utskottet självt tycker att man skall utreda detta. Anita Gradin har väl också gett Sture Ericson sina direktiv. Även hon delar den uppfattningen. Det är också en uppfattning som är ganska utbredd hos svenska folket. Vi skall titta på detta. Jag har inte sagt "så snabbt som möjligt". I motionen har jag nämnt en femårsplan. Men här i talarstolen sade jag att det viktiga inte är tidsaspekten, utan det viktiga är att en omställning till civil produktion och en avveckling av vapenexporten påbörjas. Jag förstår inte varför det kravet är så upphetsande för Sture Ericson.

Om vi skulle avveckla vapenexporten skulle vi hamna helt i stormakten NATO:s händer. Sture Ericson, vi kan inte komma i mer beroende av NATO än vi är i dag. Vi kan inte tillverka en enda högteknologisk produkt i detta land, det må vara robotar eller flygplan, utan komponenter som vi är beroende av att få från NATO, från USA. Det handlar i detta sammanhang, som jag sade i mitt inledningsanförande, om vilken typ av försvar vi skall ha. Sture Ericson säger att vi skall ha den här typen av försvar. Därmed säger Sture Ericson dessutom att vi skall vara beroende av NATO-staterna även i fortsättningen. Det är Sture Ericson som säger det. Jag säger att vi måste komma ifrån det här beroendet genom att ändra vår försvarsinriktning. Då kan vi också avveckla en stor del av vapenproduktionen. Vi behöver inte exportera. Vi kan ha en vapenproduktion enbart för att förse detta nya svenska försvar med vissa vapen.

Anf. 39 INGEMAR ELIASSON (fp) replik:

Herr talman! Det är en smula egendomligt när vi bland mängden av viktiga frågor som rör svensk vapenexport för en diskussion om just den rådgivande

nämnden. Det antyder möjligen hur stor enighet vi trots allt har uppnått i de andra frågorna. Men för en lyssnande allmänhet kan det te sig litet egendomligt att det är om detta vi kivas, när så mycket dystert finns att utbyta synpunkter om.

Jag har förstått, för att ändå avsluta debatten om den rådgivande nämnden, att det har blivit betydligt bättre ordning på det torpet än det fordomdags var. Men frågan gäller inte det, utan en i själva verket ganska intressant konstitutionell fråga. Hur skall samråd mellan regering och opposition gå till? Man kan göra på det sättet som Sture Ericson tyckte var en merit och en förtjänst, nämligen hålla på med samrådet till dess man blir alldeles överens. I själva verket innebär det att ett slags consensusbeslut träffas – man har samlingsregering om vapenexport.

Man kan å andra sidan göra så, vilket är mera traditionellt i svensk konstitutionell praxis, att regeringen inhämtar oppositionens synpunkter och sedan drar sig tillbaka och fattar beslut. Vad vi säger är att vi föredrar att hålla oss till denna gamla praxis. Vi tror nämligen att det skapar klarare ansvarsfördelning när ansvar så småningom kanske behöver utkrävas. Märkvärdigare än så är inte frågan, Sture Ericson. Vi eftersträvar inte konfrontation här i kammaren. Vi vill bara ha en något annorlunda ordning på torpet än den Sture Ericson tydligen är talesman för.

Anf. 40 STURE ERICSON (s) replik:

Herr talman! Anita Bråkenhielm riktar hårda beskyllningar mot folkpartiet, centern och socialdemokraterna för att vi inte har upprepat något som riksdagen har sagt ett par tre gånger under de senaste åren. Nu upptäcker jag att vi faktiskt har med det också, men det är i en bilaga som är fogad till yttrandet från försvarsutskottet. Jag förmodar att Olle Göransson kan lägga ut texten om det; han har tid kvar för det. Vi har alltså fått det med, fastän det har råkat hamna i en bilaga, men moderaterna är så angelägna att här framstå mer rättsskaffens än alla andra att ni t. o. m. har skrivit en reservation om saken.

När det gäller den rådgivande nämnden vill jag först tacka för att moderaterna har börjat känna en viss tvekan. Det tyder på att ni försöker tänka på sakfrågorna också. Jag tror att ni kan få goda råd av försvarsutskottets tidigare ordförande Per Petersson, som ingår i nämnden. Han är nog inte helt missnöjd med hur det hela fungerar, och han gör ett aktivt och bra jobb i nämnden. Jag tror faktiskt att vi inte kommer att behöva kivas om nämnden när utredningen väl är klar med sin översyn och med sina förslag.

Det är inte så dumt att ha consensusbeslut i säkerhetspolitiska frågor, Ingemar Eliasson. Det är ganska bra. Men självfallet skall den konstitutionella regeln gälla att regeringen och det parti som sitter i regeringen står för regeringsbesluten. Ansvar kan regeringen aldrig komma ifrån. Jag tycker att det är klokt av regeringen att vara så till den grad lyhörd som den har varit när det gällt att inhämta råd och ha samråd med oppositionspartierna. Det ger en styrka och en stabilitet åt just den delen av vår säkerhetspolitik, som är mycket lovvärd. Det medför att säkerhetspolitiken inte förändras även om det händer saker i valen. Jag ser därför faktiskt detta som någonting positivt.

Så till Bertil Måbrink och hans internationella bravader. Jag skall inte

Prot. 1987/88:128
27 maj 1988

Lag om förbud mot utförsel av krigsmateriel

fördjupa mig i dem heller, men jag vill framhålla att vpk:s ståndpunkt inte är logisk. Ni beskyller oss för att redan i dag vara starkt beroende av NATO, men faktum är att ert förslag skulle innebära en förstärkning av det beroendet. Det är mycket bra för vår neutralitet att 70 % av vår egen krigsmateriel tillverkas i vårt eget land. Ni vill avveckla den industrin, och konsekvenserna av det blir ett ökat NATO-beroende, det kan ni aldrig komma runt.

Andre vice talmannen anmälde att Anita Bråkenhielm och Bertil Måbrink anhållit att till protokollet få antecknat att de inte ägde rätt till ytterligare repliker.

Anf. 41 Statsrådet ANITA GRADIN:

Herr talman! Den svenska vapenexporten har under en lång tid varit föremål för stor uppmärksamhet i massmedia, i den inrikespolitiska debatten och även utanför vårt lands gränser.

Människor runt om i vårt samhälle har med oro och upprördhet tagit del av avslöjanden som väckt en allmän misstro mot svensk krigsmaterielexport som sådan.

Det har inte bara handlat om en lättförståelig avsky inför avslöjanden om smuggling och andra oegentligheter. Det har också lett till en diskussion om hur Sveriges traditionella nedrustnings- och säkerhetspolitik påverkas av smuggling, av rapporter om att svenska vapen finns i länder där de inte borde finnas. Och det har vidare lett till en diskussion om huruvida vapenexport över huvud taget kan förenas med vår traditionella fredsbevarande politik.

Misstankar om smuggling och andra oegentligheter är frågor för de rättsliga instanserna i samhället, för polisen och tullen. Det pågår sedan lång tid utredningar kring detta, och åtal har väckts i ett par fall.

Vad regering och riksdag har att göra är naturligtvis att skärpa kontrollen, justera rutinerna, se till att tullen och KMI får möjligheter att på ett effektivt sätt kontrollera bestämmelsernas efterlevnad – kort sagt att försöka förebygga att oegentligheter över huvud taget kan ske i framtiden.

Under det gångna året har KMI fått personalförstärkningar, rutinerna har setts över och ett datoriseringsprogram har genomförts.

Tullverket har fått ökade resurser, och i den proposition som vi behandlar i dag föreslås en ändring av rutinerna. Exportörer av krigsmateriel skall åläggas att senast sju dagar före utförseln anmäla denna till tullen, som därmed får större möjligheter till en effektiv kontroll.

Kraven för hanteringen av slutanvändarintyg har skärpts, och för stapelvaror och komponenter har användarintyg tagits fram.

I framtiden skall företagen inte kunna marknadsföra och lämna offerter eller ingå avtal utan att regeringen har full kännedom om det och kan sätta stopp i tid.

Beslut om krigsmaterielexport är en grannlaga uppgift och innehåller ofta känsliga utrikespolitiska och säkerhetspolitiska bedömningar. Här spelar den rådgivande nämnden i krigsmaterielfrågor, som är sammansatt på parlamentarisk grund, en viktig roll. Nämndens ledamöter har förvärvat en stor kunskap på området, och det är av värde för oss i regeringen att få ta del

av deras synpunkter. Det är ett bra stöd vid handläggningen.

Den rådgivande nämnden ersätter inte utrikesnämnden utan kompletterar den. Naturligtvis är det, som sagts tidigare i debatten, regeringen som har det slutliga ansvaret för besluten.

Herr talman! Vi har fått en omfattande debatt om vår krigsmaterielexport. Det är bra. Debatten har skingrat en del dimbankar, och den har givit oss anledning att ställa ett antal frågor. Innan jag går in på dessa frågor vill jag erinra om utgångspunkterna för den svenska krigsmaterielexporten.

Den svenska neutralitetspolitiken förutsätter att omvärlden har tilltro till vår vilja och förmåga att stå utanför en konflikt och att militärt försvara oss i händelse av angrepp från främmande makt.

De hot som finns i vår omvärld gör ett militärt försvar nödvändigt, liksom en egen försvarsindustri. Vi måste under kris och krig själva kunna tillverka vapen och underhålla och modifiera vår materiel.

Kärnan i den svenska säkerhetspolitiken är att vi med egna medel skall kunna hävda våra intressen och försvara våra värderingar – att få leva i fred, frihet och demokrati och bidra till stabilitet och avspänning internationellt, såväl i Nordeuropa som i övriga delar av världen.

Som ett litet alliansfritt land har Sverige ett större behov av en inhemsk försvarsindustri än jämförbara men paktanslutna länder. Vi kan inte och vill inte förlita oss på vapenhjälp utifrån i händelse av krig och ofred. Till skillnad från andra neutrala stater har vi inte eftersträvat några internationella garantier för vår neutralitetspolitik. Till stöd för denna självständiga politik krävs en egen försvarsindustri.

Det svenska försvaret har hittills inte ansetts vara en tillräckligt stor avnämare för att upprätthålla kapaciteten hos svensk försvarsindustri. Det svenska försvarets beställningar kommer ibland med långa och oregelbundna mellanrum. En viss export har därför bedömts som nödvändig för att svensk försvarsindustri skall kunna behålla utvecklingskraft och teknisk kompetens. Denna försvarsindustri spelar en viktig roll i det svenska samhället. Olika regeringar har också förutsatt att försvarsindustrin lever upp till detta samhällsansvar. Vi vet i dag att man i ett antal fall inte levt upp till förtroendet.

Sverige exporterar inte vapen för att stärka handelsbalansen. Det sker inte heller av sysselsättningspolitiska skäl. Jag är övertygad om att försvarsindustrin skulle kunna ställas om till annan produktion, om vi nu bestämde oss för att upphöra med all vapenexport.

Mot den här bakgrunden är det angeläget att ställa ett antal frågor:

Skulle en sådan omställning i fredstid ändå ge oss möjligheter att snabbt öka vår försvarsproduktion om läget kräver det?

Kan vi bevara den tekniska kompetensen i försvarsindustrin?

Vad skulle kostnaderna för en omställning bli för samhället och skattebetalarna?

Vad innebär ett importberoende för den tekniska kompetensen, för kostnaderna och för vårt beroende av andra länder? Hur påverkar det våra möjligheter att föra en trovärdig neutralitetspolitik?

Motsvarande frågor måste ställas när det gäller utvecklings- och produktionssamarbete mellan svensk försvarsindustri och industrier i andra länder.

Ibland är det svårt eller omöjligt för svensk försvarsindustri att på egen hand utveckla materiel som det svenska försvaret behöver. Då återstår två alternativ: antingen att importera ett färdigt system eller att ta fram en gemensam produkt i samarbete med utländsk industri. I det förra fallet måste vi se närmare på vilket beroende som kan uppstå och hur det kan förenas med vår neutralitetspolitik. I det senare fallet kan den svenska kompetensen säkras på ett bättre sätt än vid import.

Dessa viktiga frågor kommer nu att hänföras till den parlamentariska utredning som skall analysera sambandet mellan den svenska försvarsindustrins förmåga att tillgodose kravet på en ur neutralitetssynpunkt acceptabel självförsörjning av försvarsmateriel och denna industris beroende av exportmöjligheter. Analysen skall ge underlag för en bedömning av möjligheterna att ytterligare begränsa eller helt avbryta den svenska krigsmaterielexporten. Utredningen skall också granska samarbetsprojekts förenlighet med svensk utrikes- och försvarspolitik.

Vi har i regeringen också känt ett behov av striktare och mer restriktivt tillämpade riktlinjer. Det blir ännu en viktig uppgift för den parlamentariska utredningen.

I april i fjol tillsatte regeringen en medborgarkommission med ett brett uppdrag. Regeringen ansåg att diskussionerna om vad som förevarit i fråga om vapenexport under 1970- och 1980-talen fått en sådan omfattning och karaktär att det var angeläget att så långt som möjligt skapa klarhet om vad som verkligen hänt på detta område.

Medborgarkommissionen har inte endast gått igenom olika händelser som givit uppmärksamhet utan också fört resonemang och lagt fram förslag när det gäller riktlinjerna för krigsmaterielexporten. Detta utgör självfallet underlag för den utredning som nu tillsätts. Det betyder således, för att svara Ingemar Eliasson, att de förslag och idéer som medborgarkommissionen har kommer att bakas in i det uppdraget.

Medborgarkommissionen framför också kritik när det gäller passivitet och bristande vaksamhet i det förgångna. Den kritiken tror jag att både den nuvarande regeringen och tidigare regeringar är beredda att ta till sig. Det är ju bl. a. därför som vi givit krigsmaterielinspektionen betydligt större resurser och även en annorlunda inriktning än tidigare. Samtidigt understryker medborgarkommissionen att passivitet och bristande vaksamhet på intet vis ursäktar den olagliga vapenexporten.

Det kanske förtjänar att upprepas att det är regeringen som fattar beslut i varje enskilt vapenexportärende. Har regeringen givit tillstånd är exporten laglig, annars inte.

Grunden för regeringens beslut om krigsmaterielexport är klassificeringen av vad som är krigsmateriel resp. civil materiel. Den nuvarande krigsmaterielförteckningen håller på att bli föråldrad och regeringen har därför aviserat en översyn.

Internationell kontroll av vapenhandeln har ibland diskuterats i FN och andra fora. Det är en komplicerad fråga. Från svensk sida anser vi att det är väsentligt med mer information och större öppenhet beträffande den internationella vapenhandeln. Vi verkar därför för detta och försöker också följa den linjen för vår egen exportpolitik. Vi har varje år en egen öppen

redovisning bl. a. av värdet av vår krigsmaterielexport.

Herr talman! Med den proposition kammaren i dag behandlar har vi tagit ett viktigt steg för att få svensk krigsmaterielexport under effektiv kontroll. Nu tar vi, med den parlamentariska utredningen som aviserats, ännu ett steg. I denna viktiga och centrala fråga är det värdefullt med en bred politisk enighet, vilket jag tycker också har visats i dagens debatt i kammaren.

Prot. 1987/88:128

27 maj 1988

Lag om förbud mot utförsel av krigsmateriel

Anf. 42 BERTIL MÅBRINK (vpk) replik:

Herr talman! Anita Gradin argumenterar för att om vi skulle avveckla en stor del av den svenska vapentillverkningen – den del som gäller exporten – skulle vi måhända hamna i ett importberoende. Det vill vi inte, och vi vill inte förlita oss på vapenhjälp utifrån.

All right, jag skall acceptera det argumentet. Jag måste då fråga Anita Gradin hur vi skall komma ifrån det ensidiga importberoende som vi i dag befinner oss i. Det är nämligen ingen skillnad på det tillstånd som råder i dag och det som enligt Anita Gradin eventuellt skulle kunna uppstå om vi upphör med vapenexporten.

Det må så vara, Anita Gradin, att 90 % av delarna till våra robotar är tillverkade här, men 10 % utgörs av komponenter, vilka är avgörande för om roboten över huvud taget skall komma upp i luften. Den mekanismen sitter USA på.

Detsamma gäller för JAS-flyplanen. Så stor del i dessa plan är i och för sig inte svensk – det finner man om man tittar på hela planet. Vad beträffar nyckelmekanismerna är det dock så att vi inte kan få planen i luften om mekanismer inte levereras från USA.

Anita Gradin måste tala om på vilket sätt vi i dag skall kunna komma ifrån detta beroende. Jag har sagt att det inte spelar någon roll om vi nu avvecklar en stor del av den svenska krigsmaterielindustrin, även om vi naturligtvis måste ta till en viss import. När man diskuterade JAS sade vi att det är bättre att köpa in 100 flygplan från utlandet än att försätta sig i en fruktansvärd beroendeställning genom att först bygga planen och sedan behöva ha dessa mekanismer.

Vi vet vilka påtryckningar som USA använder. Låt mig nämna Singaporeincidenten 1986, då vi egentligen inte skulle leverera någonting till Singapore, men då USA tryckte på och sade att vi skulle leverera. Detta vet Anita Gradin mycket väl. Sådana händelser inträffar då och då.

Är det möjligen så att vi säljer det svenska AT4-geväret, som USA skall utrusta alla sina armébrigader med? Det används i dag i Honduras och kommer kanske att användas också i Nicaragua eller Panama. Är försäljningen härav ett villkor för att vi skall få JAS-komponenterna?

Anf. 43 PÄR GRANSTEDT (c) replik:

Herr talman! Statsrådet Gradin avslutade sitt anförande med att säga att den regeringsproposition som vi nu behandlar är ett stort steg framåt när det gäller att få en bättre kontroll av den svenska vapenexporten. Det var kanske en något för positiv recension. Jag kan inte tycka att propositionen som sådan har utträttat så mycket, men däremot har vi mycket stora förväntningar på det arbete som den parlamentariska utredningen skall bedriva. Det är ju inte

särskilt mycket konkret som vi åstadkommer med dagens beslut – den blygsamheten får vi kanske ålägga oss. Men mycket beror på vad den parlamentariska utredningen får möjlighet att göra, och frågan om vilka direktiv som den får kommer att vara av stor betydelse.

Som jag sade i mitt inledningsanförande befinner sig den svenska vapenexportpolitiken i en förtroendekris internationellt och nationellt, och det är viktigt att något görs för att råda bot på detta. Det är nog bra att man utreder hur beroende våra möjligheter att ha en inhemsk vapenproduktion och vapenutveckling är av att vi har en vapenexport, men jag tror att det finns andra uppgifter som är ännu viktigare. Sannolikheten för att vi kommer fram till att man inte kan ha en svensk vapenutveckling utan att ha en svensk vapenexport är nämligen stor. Men då är frågan: Hur kan vi se till att riktlinjerna för och tillämpningen av denna export verkligen uppfyller högt ställda krav på överensstämmelse med vår utrikespolitik?

Det är viktigt att en huvuduppgift för utredningen blir att gå igenom både den legala och den illegala hanteringen på detta område, hur den illegala verksamheten skall kunna förebyggas och hur man skall kunna förhindra att också en legal provning kan leda till export till ganska tveksamma länder. Jag tycker att många av de exporttillstånd som har lämnats är av den typen att det finns anledning att överväga om de verkligen är rimliga för framtiden.

Vi har fått en ganska kraftig ökning av den svenska vapenexporten. Enligt den senaste rapporten rör det sig om en ökning om 1 miljard. Jag tror att många känner stor tveksamhet inför en sådan ökning, i synnerhet när den i huvudsak avser u-länder och länder som inte är helt skyddade från att hamna i inre och yttre konflikter. Detta anknyter litet grand till den fråga som Ingemar Eliasson ställde tidigare: Kommer utredningen att få tillräckligt vida direktiv när det gäller de grundläggande principerna för vår vapenexport?

Anf. 44 ANITA BRÅKENHIELM (m) replik:

Herr talman! Statsrådet Gradin ställde ett antal mycket kloka frågor. Det är bara det att frånsatt t. ex. avgränsningen av krigsmaterielbegreppet, som faktiskt i detta högteknologins tidevarv behöver utredas, är de flesta av dessa frågor alla redan besvarade. Landshövding Bengt Gustavsson har besvarat dem i sin utredning, försvarskommittén har besvarat en hel del av dem, och även riksdagen har sagt åtskilligt om dem. Självfallet kan vi ställa alla frågorna igen och utreda dem ännu en gång, men det är kanske ändå på vissa punkter litet onödigt.

Hittills, säger Anita Gradin, har försvarets beställningar varit för små och kommit för glest för att vi skall kunna hålla vår egen industri under armarna tillräckligt mycket. Ja, nu har man beställt ett minijaktfartyg, som marinen inte har bett om, för att hålla sysselsättningen vid Karlskronavarvet levande över valet. Men när kommer beställningarna på de kustkorvetter som skulle räcka litet längre och som marinen faktiskt har bett om? Det skulle vara bra att få svar också på den frågan.

Anita Gradin säger att förtroendet för vår internationella nedrustningspolitik kanske kan skadas. Ärligt talat tror jag inte att det skadas särskilt mycket om enskilda företag bryter mot lagar. Jag tror att man i det internationella samfundet är rätt förhållande inför sådant och låter varje land ta hand om sina

egna förbrytare. Förtroendet kanske kan skadas om statschefer gör jättelika vapenaffärer i samband med internationella fredskonferenser, och sådant skall vi måhända inte upprepa. Jag tror att nedrustningspolitiken riskerar att skadas mera allvarligt av bristande hänsyn till egna säkerhetspolitiska krav och sådant, men det hör inte till dagens debatt.

Det har framställts ett yrkande om att riksdagen skulle stå fast vid beslutet från förra året. Det räcker då inte att hänvisa till ett yttrande från försvarsutskottet som är fogat vid betänkandet. Vi moderater var därför tvungna att lägga in en reservation när utskottsmajoriteten vägrade att ställa sig bakom att detta riksdagsbeslut fortfarande skall gälla. Formellt hjälper det alltså inte att utskottsledamöterna låtsas som om de inte hade känt till att försvarsutskottets yttrande fanns, för det förelåg i god tid.

Jag vill fråga statsrådet Gradin: Gäller fortfarande det här säkerhetspolitiska ställningstagandet beträffande försvarsindustrins förutsättningar för regeringen, eller kommer statsrådet att uppmana sina partikamrater i riksdagen att rösta för den moderata reservationen? Det är såvitt jag kan se enda sättet att låta riksdagen stå kvar vid sitt beslut.

Anf. 45 INGEMAR ELIASSON (fp) replik:

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet för beskedet om vad som skall hända med medborgarkommissionens rapport. Jag hoppas att statsrådet också vore beredd att muntligen och inte bara med nickanden instämma i påståendet att hela regeringen läser vad som står i detta utskottsbetänkande. Vi har, som Sture Ericson påpekade, skrivit ihop oss på ett antal punkter, och det bör rimligen leda till något slags efterrättelse, både när det gäller utformningen av direktiven för utredningen och för den praxis som nu kommer att etableras i krigsmaterielfrågor. Det gäller vidgningen av direktiven för utredningen, den precisering av villkoren för samarbetsavtalen som utskottet har skrivit om, frågan om att pröva lagreglering av de framtida riktlinjerna, och kanske någon ytterligare fråga.

Herr talman! På förekommen anledning ber jag alltså statsrådet att kommentera hur regeringen tar hand om den samlade möda som utskottet nu lämnar över.

Anf. 46 Statsrådet ANITA GRADIN:

Herr talman! Jag tycker faktiskt att den här propositionen är ett viktigt steg i vårt arbete med kontrollen av vad som sker när vi hanterar vapenexporten. Parallellt med detta har ju medborgarkommissionen och andra arbetat, och även utrikesutskottet har lagt ned stor möda på att se dessa frågor i ett vidare perspektiv.

Jag kan inte, Eliasson, garantera att mina kolleger läser utskottsbetänkanden. Jag vågar inte tala för dem, men de kan säkerligen tala för sig själva. Jag förmodar också att inte heller Eliasson kan göra några bestämda uttalanden om vad hans folkpartistiska kamrater läser.

Viktigare är – och det vill jag säga till både Pär Granstedt och andra – att de direktiv som vi nu skall fortsätta arbetet med skall vara vida. För det första gäller det att ta rätt på sambandet mellan behovet av att försörja det svenska försvar och det eventuella behovet av export. För det andra skall det klaras

ut som också konstitutionsutskottet sysslar med: Vad är det för slags riktlinjer vi skall ha, och vilken status skall de ha?

Utredningen skall självfallet ha till uppgift att behandla medborgarkommissionens tankar kring detta som ett förslag. Men det finns också andra som har tänkt och tyckt, och det är viktigt att det ingår i direktiven. Det måste göras en ordentlig genomlysning, så att vi alla kan uppleva att vi jobbar trovärdigare både inom landet och med avseende på vårt ansikte utåt, när vi sysslar med vapenexport.

Anf. 47 ANITA BRÅKENHIELM (m) replik:

Herr talman! Vi får hoppas på en kompetent utredning under en kompetent ordförande, och jag har i det fallet en ganska stor tilltro till att statsrådet Gradin kan sätta ihop utredningen på ett klokt sätt och även ge riktiga direktiv.

Faktum är att det är det här tassandet som är skadligt för vår trovärdighet. Så länge varken regering eller riksdagsmajoritet vågar leva upp till en grundläggande klarhet och konsekvens i argumenteringen för säkerhetspolitikens krav på bibehållande av en kvalificerad svensk försvarsindustri och för möjligheten att i högteknologins tidevarv samarbeta med andra länder, förblir det oklart och obekvämt, och det blir svårt för en utredning att rensa luften. Men låt oss hoppas på en bra utredning och att dess arbete går fort.

Anf. 48 Statsrådet ANITA GRADIN:

Herr talman! Javisst, låt oss hoppas på en bra utredning. Men jag vill komma tillbaka till de frågor som Anita Bråkenhielm tidigare talade om. Hon påstod att alla de frågor som jag ställde i mitt huvudansförande redan var besvarade.

Det är möjligt att Anita Bråkenhielm tycker det, men vi vet att frågetecknen är många. Därför är det angeläget att få ytterligare kött på benen och att vi kanske så småningom också kan ställa skåpet där det skall stå i de här sammanhangen.

(forts. prot. 129)

11 § Kammararen beslöt att ärendehandlingen skulle fortsättas vid arbetsplenum måndagen den 30 maj.

12 § Svar på fråga 1987/88:486 om hjälp åt dödsdömda svarta sydafrikaner

Anf. 49 Utrikesminister STEN ANDERSSON:

Herr talman! Karin Falkmer har frågat mig på vilket sätt jag avser verka för att de dödsdömda svarta sydafrikaner som är kända som "The Sharpeville Six" får en ny rättegång samt om jag i så fall är villig att medverka till att en svensk jurist bereds tillfälle att följa den som observatör.

De sex svarta sydafrikaner det här gäller har av sydafrikansk domstol

dömts till döden för att ha medverkat till att en svart vice borgmästare dödades i september 1984. Ingen av de dömda har bundits till brottet. De har dömts på basis av vad som kallas "gemensamt uppsåt". Det råder tvivel om två av de dömda över huvud taget varit på platsen vid den aktuella tidpunkten. Domstolen beviljade i mars i år uppskov med verkställandet av domen och försvaret har begärt att rättegången återupptas. Ett beslut i denna fråga väntas enligt uppgift inom den närmaste tiden.

Sverige fäster stor vikt vid respekten för de mänskliga rättigheterna. Den kanske viktigaste av dessa är rätten till liv. Vi anser dödsstraffet vara en omänsklig bestraffning oavsett brottets art. Det är oåterkalleligt och omöjliggör ett framtida tillrättaläggande av eventuella misstag. I dagens Sydafrika är dödsstraffet bara ett exempel på de kränkningar av mänskliga rättigheter som utförs av apartheidregimen.

I samband med att dödsdomarna fastställdes förra hösten gjorde de nordiska utrikesministrarna ett gemensamt uttalande där vi vädjade för att dödsdomarna av humanitära skäl inte skulle verkställas. Dessa vädjanden har Sverige i likhet med många andra länder därefter upprepat, senast i ett telegram från statsministern till president Botha.

Statsministern underströk att ett verkställande skulle medföra en ökning av våldet och spänningarna i Sydafrika. En benådning skulle å andra sidan innebära en välbehövlig försoningsgest.

Jag hade själv tillfälle att få en orientering om läget när anhöriga till två av de dödsdömda besökte Stockholm för två veckor sedan. Jag lovade då att ta upp frågan bl. a. med den brittiske utrikesministern, något som jag gjorde vid hans besök i Stockholm förra veckan.

Jag vill till Karin Falkmer säga att vi från regeringens sida välkomnar tanken på att en svensk observatör finns på plats vid en eventuell återupptagen rättegång. Jag stödjer därför på allt sätt förslaget att en svensk jurist far ner och följer en sådan.

Jag vill än en gång understryka att det är den svenska regeringens djupt kända förhoppning att verkställigheten av domarna mot The Sharpeville Six inte kommer att verkställas.

Anf. 50 KARIN FALKMER (m):

Herr talman! Jag tackar utrikesministern för svaret. Jag är uppriktigt glad över utrikesministerns engagemang i frågan.

Situationen i Sydafrika ställer stora krav på oss. Apartheidsystemet är avskyvärt. Motståndet mot apartheid växer alltmer inne i Sydafrika, även bland de vita. Bland vita ungdomar växer insikten att våld och förtryck mot de svarta är ovärdigt det samhälle de vill leva i.

Alla som inne i Sydafrika kämpar för de mänskliga rättigheterna behöver kontakt med och stöd från omvärlden. Sverige måste kunna göra sin stämma hörd inne i Sydafrika. Vårt budskap måste kunna nå fram till den sydafrikanska regeringen.

I onsdags uppvaktades vi riksdagsledamöter av kurder med anledning av de grymheter som den kurdiska befolkningen utsätts för i Kurdistan. I går genomförde eritreanska flyktingar en stor och imponerande manifestation mot etiopiska regeringens utrotningskrig i Eritrea. Tre exempel: Kurdistan,

Eritrea och Sydafrika. Vi blir ständigt påmind om brott mot de mänskliga rättigheterna. Amnesty Internationals kampanj för att få ett slut på kränkningarna av de mänskliga rättigheterna bör regeringen och riksdagen samfällt ställa sig bakom.

Angående de dödsdömda sydafrikanerna har utrikesministern haft kontakt med den brittiska utrikesministern. Är det så i dag i Sverige, att Sveriges regering inte har möjlighet att kommunicera med den sydafrikanska regeringen direkt? Är det i så fall förnuftig utrikespolitik?

Överläggningen var härmed avslutad.

13 § Svar på fråga 1987/88:496 om åtgärder för att främja fredsinitiativ i Sudan

Anf. 51 Utrikesminister STEN ANDERSSON:

Herr talman! Alf Svensson har frågat mig vilka initiativ jag ämnar ta för att bilateralt och i internationella fora utöva påtryckningar som kan främja fredsinitiativ i Sudan.

Låt mig säga att jag fullt ut delar Alf Svenssons oro över utvecklingen i södra Sudan. Det är med djup bestörtning som regeringen tagit del av uppgifterna om ökade våldsdåd mot civilbefolkningen, vilka sedan början av året fått en skrämmande återspeglning i den snabbt ökande flyktingströmmen från området. De berättelser som dessa flyktingar fört med sig om förföljelser, mord och människorov tyder på en nästan ofattbar grymhet.

Konflikten i södra Sudan har en lång historia. När landet för några år sedan återfick ett demokratiskt styrelseskick väcktes förhoppningar, i Sudan likaväl som i omvärlden, om att en nationell försoning skulle kunna åstadkommas. Tyvärr har så icke blivit fallet. Tvärtom tycks konflikten ha förvärrats allteftersom tiden har gått, med ett oerhört mänskligt lidande som följd.

Försök till medling mellan parterna har förekommit från flera håll, både på mellanstatlig nivå och från enskilda organisationer. Beklagligtvis måste vi dock konstatera att Sverige, till följd av den ringa omfattningen av våra förbindelser med Sudan, har högst begränsade möjligheter att påverka utvecklingen i denna fråga. Detta får emellertid inte hindra oss från att göra vår röst för fred och försoning hörd. Så togs t.ex. frågan upp under invandrarminister Georg Anderssons besök i Sudan i januari i år.

Från enskilt svenskt håll finns också en medverkan i den process som har initierats av andra organisationer. Utrikesdepartementet följer noggrant denna verksamhet, och regeringen är beredd att stödja detta arbete ekonomiskt om så skulle behövas.

Liksom en rad andra länder och organisationer är Sverige redan engagerat i det humanitära arbetet för att lindra den drabbade civilbefolkningens lidanden. Bl. a. har vi bidragit till världslivsmedelsprogrammets insatser för internflyktingar, speciellt barnen från södra Sudan. Så sent som i förra veckan fattades också beslut om ett särskilt bidrag till Rädda barnen för brådskande nödhjälpsleveranser till sydsudanesiska flyktingar i Etiopien. På

liknande sätt stöder vi Internationella röda kors-kommitténs verksamhet i området.

Den 15 maj bildades en ny regering under Sadeq al Mahdis ledning i Khartoum. Låt oss hoppas att al Mahdi med denna hjälp kan överbrygga de politiska och religiösa motsättningarna som splittrat landet och skapa förutsättningar för en fredlig lösning på konflikten i södra Sudan. Låt oss också hoppas att inte heller ledarna för motståndsrörelsen försitter detta tillfälle att inleda en konstruktiv dialog med regeringen.

Prot. 1987/88:128
27 maj 1988

*Om uppspårande av
mögel i inomhusmiljö*

Anf. 52 ALF SVENSSON (c):

Herr talman! Jag ber att få tacka utrikesministern för svaret och för den seriösa ton som finns i svaret – det glädde mig mycket.

Det verkar som om vissa krig och viss terror kan fortgå år ut och år in utan att särdeles stor uppståndelse väcks. I södra Sudan kan man tala om nästan ett okänt folkmord. Vi vet att TV-bilder och braskande reportage skapar engagemang. Vi vet också att vissa regioner så att säga ständigt finns med i reportagehandlingar och bilder, medan andra förpassas till glömska och ointresse. Jag tror att det är särdeles viktigt att regeringen med de kanaler som en regering har i synnerhet engagerar sig för de mera glömda och okända krigen, dem som medierna ibland av okänd anledning och ibland av förklarlig anledning inte ger särskilt stor uppmärksamhet åt.

Det sägs nu att muslimsk fundamentalism parad med etiska fixeringar är en väsentlig grund för inbördeskriget i Sudan. Då befarar man tyvärr att kriget kan komma att fortgå väldigt länge även om man byter regim. Det har pågått sedan 1950-talet. Rädda barnen och bl. a. Gunnar Eriksson inom biståndsverksamheten Hoppets stjärna har via meddelanden lyckats lyfta fram Sudankriget något. Men det blir så fort tyst igen, det försvinner så fort bort från vårt medvetande.

Herr talman! Jag vill avslutningsvis säga att jag inte ställt denna fråga för att på något sätt kritisera regeringen, utan jag har gjort det för att ytterligare en gång lyfta fram de fasor som inte minst drabbar barn och ungdom i Sudan. Jag känner mig övertygad, herr talman, om att utrikesministern kommer att göra allt som står i regeringens makt för att bidra till att få slut på fasorna.

Överläggningen var härmed avslutad.

14 § Svar på fråga 1987/88:512 om uppspårande av mögel i inomhusmiljö

Anf. 53 Socialminister GERTRUD SIGURDSEN:

Herr talman! Siw Persson har frågat mig vad regeringen ämnar göra för att mer kvalificerade provtagningar och analyser av mögel i inomhusmiljö skall åstadkommas.

Inomhusmiljön är viktig för hälsan och välbefinnandet. Problemsituationen belyses bl. a. i utredningen "Sunda och sjuka hus", som planverket, socialstyrelsen och arbetarskyddsstyrelsen utarbetat på uppdrag av regeringen.

God ventilation betyder mycket för att motverka mögel. Socialstyrelsen

har utarbetat en kunskapsöversikt rörande ventilation till ledning för miljö- och hälsoskyddsnämndernas verksamhet. Denna är under tryckning.

Mögel inomhus skall enligt socialstyrelsens allmänna råd 1984:19 bedömas som sanitär olägenhet vid kraftig, synlig mögeltillväxt eller kraftig mögellukt. Oberoende av vilken mögelart som orsakat mögeltillväxt skall alltså åtgärder då vidtas. Med stöd av dagens medicinska kunskapsunderlag är det inte möjligt att ge mer konkret vägledning till miljö- och hälsoskyddsnämnderna om åtgärder vid tillväxt av olika mögelarter.

På Siw Perssons direkta fråga vill jag svara följande. I de flesta fall rör det sig om ett partsförhållande mellan de skadelidande och antingen byggbolag eller försäkringsbolag. I sådana fall är det möjligt för inblandade parter att ta upp förhandlingar med statens bakteriologiska laboratorium om att det utför analyser åt beställarna mot avgift.

Jag ser inte något behov för dagen av en lagstiftning som skulle tvinga enskilda eller ansvariga organ att göra mer kvalificerade analyser än vad de anser sig betjänta av.

I de fall som det behövs analyser och provtagningar för behandling av en sjuk patient är det det mikrobiologiska laboratoriet vid resp. sjukhus som är primärt ansvarigt, men i de få fall man inte klarar analysen så hjälper statens bakteriologiska laboratorium till. Kostnaderna för sådana åtgärder bestrids enligt de regler som gäller för hälso- och sjukvården i övrigt.

Anf. 54 SIW PERSSON (fp):

Herr talman! Tack för svaret.

När det gäller mögel- och fuktskador vet vi att de är ett allt större gissel för många människor i dag. Men att inomhusmiljön är bra är inte bara viktigt, det är näst intill avgörande för oss, eftersom vi vistas närmare 80-90 % av vår tid inomhus. Men det räcker inte enbart med god ventilation.

Socialstyrelsens allmänna råd 1984:19 har, socialministern, faktiskt visat sig vara mycket svårtolkade för hälsoskyddets personal. När det gäller analyser för behandling av sjuka patienter saknar faktiskt landstingssjukvården diagnostiken vad gäller medicinsk mykologi. Statens bakteriologiska laboratorium, SBL, och dess mykologiska enhet utvecklade mellan 1981 och 1986 ett miljömedicinskt diagnostikprogram avseende utredningar av hälso-besvär av mögelföroreningar i inomhusmiljön. Riktlinjerna för denna diagnostik har utvecklats i ett forskningsprogram med anslag från både statliga fonder och landsting och kommuner. Dessa ligger i dag till grund för rekommendationer för statliga utredningar.

Företagshälsovårds- och miljöförhållanden ute i landet, som har att övervaka hälsoskyddslagens bestämmelser, vill köpa denna diagnostik från SBL. Men i dag finns det av olika anledningar ingen kapacitet att ta hand om denna diagnostik, som faktiskt kunde ge över 2 miljoner i intäkter till mykologiska enheten. Alla förfrågningar avvisas, socialministern. Detta slöseri med insatta resurser är oförsvarbart.

Vad har socialministern att säga till försvar för att det forskningsprogram som utvecklats med statliga anslag inte får användas till nytta för alla inblandade parter?

Anf. 55 Socialminister GERTRUD SIGURDSEN:

Herr talman! SBL är en uppdragsmyndighet, som är beredd att ta på sig uppdrag mot avgift.

Anf. 56 SIW PERSSON (fp):

Herr talman! Det låter mycket vackert, men förutsättningar för att man skall kunna ta på sig uppdrag är att man får resurser. Med SBL:s bristande resurser, allt från lokaler till personal och utrustning, finns det ingen möjlighet för SBL att ta på sig uppdrag. Det är en väldigt konstig politik. Om SBL fick resurser kunde man få intäkter genom att ta olika uppdrag. Ingen inblandad förstår denna politik.

Överläggningen var härmed avslutad.

Prot. 1987/88:128

27 maj 1988

*Om identifieringen av
patienter inom
sjukvården*

15 § Svar på fråga 1987/88:514 om identifieringen av patienter inom sjukvården

Anf. 57 Socialminister GERTRUD SIGURDSEN

Herr talman! Gullan Lindblad har frågat mig om jag är beredd att vidta åtgärder för att skapa klara bestämmelser för vem som är ansvarig för en persons identifikation om vederbörande införs till sjukhus av polis.

I socialstyrelsens föreskrifter om åtgärder för att förhindra förväxlingar inom sjukvården (SOSFS 1980:80) fastläggs bl. a. "I de fall erhållna identitetsuppgifter är ofullständiga eller osäkra måste kompletterings- eller kontrolluppgifter införskaffas".

Så snart identiteten är fastställd skall patientens handlingar kompletteras med de riktiga personuppgifterna. Vidare har överläkare enligt allmänna läkarinstruktionen skyldighet att underrätta anhöriga när en patient avlider eller patientens tillstånd allvarligt försämras, vilket självfallet förutsätter att patientens identitet är klarlagd.

Säkra uppgifter om patienters identitet är av stor betydelse för att man skall kunna bedriva en medicinskt säker vård och är en förutsättning vid kontakter med sjukförsäkringen. Sjukvårdens behov av att fastställa patienters identitet är oberoende av under vilka omständigheter patientens vårdbehov aktualiserats. När man arbetar med att fastställa identiteten måste också beaktas frågor om integritet och sekretess.

Om andra myndigheter, t. ex. polisen, har behov av att fastställa en persons identitet kan naturligtvis sjukvårdens och polisens strävanden samordnas. Missförstånd torde tillhöra undantagen, varför jag inte finner anledning vidta särskilda åtgärder.

Anf. 58 GULLAN LINDBLAD (m):

Herr talman! Jag ber att få tacka socialministern för svaret, men jag måste säga att jag är litet besviken. Jag hade väntat att socialministern skulle ha sagt: Självfallet kommer jag att ta de initiativ som erfordras.

Frågan har aktualiserats genom ett ärende från verkliga livet, nämligen i hälso- och sjukvårdens ansvarsnämnd.

Prot. 1987/88:128
27 maj 1988

*Om åtgärder mot
hälsoskador på grund
av mögel*

Statsrådet säger att sjukvårdens och polisens strävanden kan samordnas. Ja, men det finns inga klara regler. Polislagens 14 och 16 §§ säger bara att polisen har skyldigheter när en person bedöms vara efterspanad eller efterlyst. Så var det ingalunda i det aktuella fallet.

Och vad hjälper det om detta är undantag, när det ändå finns enskilda fall där det händer så tråkiga saker som att anhöriga inte på flera dagar får veta att en patient varit inne på sjukhus. Det kunde ha varit så illa, socialministern, att överläkaren, även om han har skyldighet att underrätta anhöriga, inte ens hade vetat vilken patient han hade haft i sin vård.

Här är utan tvivel en lucka i lagen. Jag ser inte detta problem så att det främst är sjukvården som har behov av att fastställa en patients identitet, utan att anhöriga skall ha rätt att få veta om en sjuk människa införs till sjukhus, ha möjlighet att ta kontakt med vederbörande, följa patientens vård osv.

Jag hoppas att socialministern tar kontakt med exempelvis sin kollega justitieministern för att diskutera denna lucka i lagen. Kan jag hoppas att en sådan invit görs? Jag tycker att det är viktigt för de anhörigas skull att så sker.

Överläggningen var härmed avslutad.

16 § Svar på fråga 1987/88:517 om åtgärder mot hälsoskador på grund av mögel

Anf. 59 Socialminister GERTRUD SIGURDSEN:

Herr talman! Karl Erik Olsson har frågat mig vilka åtgärder som regeringen ämnar vidtaga med anledning av de allvarliga fall av skador på människor som inträffat och som berott på att dessa varit utsatta för mögel.

Jag anser att inriktningen på motåtgärder skall vara densamma oavsett hur den enskilde råkar ut för mögel och mögelgifter. Det primära måste vara att förhindra att människor utsätts för mögel. Problemet med mögel i inomhusmiljön har jag berört i mitt svar till Siw Persson.

Vad gäller risker vid hantering av t. ex. spannmål, har inte arbetarskyddsstyrelsen i dag normer för halten av mögel och mögelgifter i arbetsmiljön. Däremot kommer arbetarskyddsstyrelsen att före sommaren kungöra föreskrifter om trämgel samt allmänna råd vid tillämpningen av dessa.

Ett av de stora problemen när det gäller mögel är de allergiska reaktioner som förekommer hos känsliga personer. Allergitutredningen arbetar med alla de problem som rör allergier, och då givetvis även mögel. Utredningen beräknas avlämna sitt betänkande i slutet av detta år. Utredningen tar även upp risker vid exponering i arbetslivet.

Jag anser att det är angeläget att uppmärksamma alla de problem som kan uppstå i arbets- och bostadsmiljön både vad gäller mögel och annat.

Regeringen kommer att noga följa utvecklingen. Visar det sig att hanteringen av spannmål m. m. är eller blir hälsovådlig för de personer som deltar i hanteringen, kommer regeringen att ta initiativ till åtgärder för att reglera detta missförhållande.

Anf. 60 KARL ERIK OLSSON (c):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet för svaret på min fråga. Under allmänna motionstiden väckte Ingbritt Irhammar och jag en motion i detta ämne därför att de problem som drabbar många människor i det här landet i anslutning till att det förekommer mögel i bostäder eller andra lokaler som daghem, fritidslokaler och skolor är mycket allvarliga. Det är en ganska vanlig missuppfattning – jag hoppas att inte socialministern delar den – att mögel endast framkallar allergiska sjukdomar och reaktioner. Men mögel medverkar också till att öka cancerfrekvensen, till förändringar av arvsanlag, missbildningar på foster, leverskador och mycket annat.

När jag i förra veckan lyssnade på Morgonekot hörde jag att en doktorsavhandling presenterades där 6 000 lantbrukare hade undersökts. Våldigt många av dessa hade problem som gick att härleda till mögel. Jag väckte då denna fråga.

Vi vet att spannmåls- och foderhanteringen har varit problematisk under lång tid. Vi arbetar dessutom i dag med att försöka begränsa insatsen av kemiska medel. Det är ett vällovt arbete, det vill jag gärna understryka, men det kan också innebära att problemen kan förstärkas eftersom mögelbekämpningen är ett av de områden man behöver arbeta med.

Jag skulle vilja fråga statsrådet i anslutning till uppgifterna i svaret om att arbetarskyddsstyrelsen inte har några normer för mögel, om det kommer att vidtas några åtgärder på det området, så att vi får bättre kriterier för bedömningar.

Anf. 61 Socialminister GERTRUD SIGURDSEN:

Herr talman! Det pågår ett arbete inom arbetarskyddsstyrelsen när det gäller riskerna vid hantering av spannmål. Det syftar till just att ta fram normer för mätning av mikroorganismer i luften på arbetsplatser samt att beträffande mikroorganismer ta fram motsvarigheten till de hygieniska gränsvärdena för kemiska ämnen. Det arbete som pågår är precis det som Karl Erik Olsson efterlyste.

Anf. 62 KARL ERIK OLSSON (c):

Herr talman! Jag ber att få tacka för det. Jag vill fullfölja det resonemang som statsrådet var inne på i anslutning till Siw Perssons fråga angående statens bakterieologiska laboratorium. Vi vet att kapaciteten där är begränsad.

Kommer statsrådet att ta något initiativ till att förstärka den kapaciteten? På den mykologiska sektionen har man uppenbarligen inte resurser motsvarande de behov vi nu har, när vi vet att problemen är mycket större än vi kände till för några år sedan.

Överläggningen var härmed avslutad.

Anf. 63 Socialminister GERTRUD SIGURDSEN:

Herr talman! Margitta Edgren har frågat mig vilken tidsplan man arbetar efter för att situationen på försäkringskassorna skall förbättras och väntetiderna bli mera normala för medborgarna då det gäller att t.ex. få ut ersättning.

Försäkringskassorna fick omkring 800 extra tjänster för att klara den förväntade ökade arbetsbelastningen i samband med att den s. k. timsjukpenningreformen infördes i december förra året. Trots personalförstärkningen har ärendebalansen med åtföljande viss väntetid när det gäller ersättning uppstått under reformens första månader. Inkörningsperioden är nu över. Sjukanmälningarna hanteras lättare och arbetsbelastningen minskar. Jag vill här betona att kassapersonalen genom sina insatser på ett förtjänstfullt sätt bidragit till att förkorta väntetiderna i detta skede.

Som framgår av årets budgetproposition (prop. 1987/88:100, bil. 7, s. 23) kommer kassornas terminalanskaffning att behandlas senare i samband med beslut om den framtida ADB-verksamheten för socialförsäkring.

Sammanfattningsvis kan jag konstatera att arbetsläget förbättrats under den senaste tiden. Riksförsäkringsverket följer också ingående denna fråga. Jag anser inte att det behövs några åtgärder från min sida för närvarande.

Anf. 64 MARGITTA EDGREN (fp):

Herr talman! Tack för svaret, socialministern!

Vi är ju helt överens om att decentraliseringen är både positiv och önskvärd och att det har varit förseningar på grund av omläggningen när det gäller sjukpenningreformen. Nu har det uppstått bekymmer på ett annat område: man har brist på terminaler. Allt arbete är ju i princip datoriserat. Varje förfrågan, sjukanmälan och utbetalning måste passera personalen, som är tvungen att sätta sig i förbindelse med centraldatorn via terminalen. I Stockholm finns det 10–15 handläggare per terminal, och därför blir det en väntetid på mellan en och två månader, innan människorna får ut sjukpenningen. Jag trodde att detta möjligen kunde vara ett storstadsfenomen och lät därför utredningstjänsten i riksdagen kontrollera förhållandena vid försäkringskassorna i Helsingborg, Landskrona, Lund och Malmö. Det visade sig då att det är exakt likadant vid dessa kassor. Den 17 maj, dvs. den dag då undersökningen gjordes, såg man ingen förbättring av det slag som utlovats komma efter inkörningsperioden. Nu visar det sig att bristen på terminaler orsakar de största svårigheterna. Riksförsäkringsverkets planeringschef bedömer att målet en terminal per handläggare inte kan uppnås förrän i mitten av 1990-talet. I svaret står det att kassornas terminalanskaffning skall behandlas senare. Blir det i mitten av 1990-talet, som planeringschefen vid riksförsäkringsverket trodde, eller blir det tidigare? Det är en mycket viktig fråga för medborgarna, liksom också för den personal som arbetar vid försäkringskassorna.

Anf. 65 Socialminister GERTRUD SIGURDSEN:

Herr talman! Jag kan inte ge något exakt besked på denna fråga. Låt mig komplettera med att tala om att departementet har ringt till bl. a. Malmöhus län och till Malmö. En rundringning till tio av tjugotvå lokalkontor visar att det vid två kontor inte finns någon ärendebalans alls, att väntetiden vid sju är två till tre veckor och vid ett kontor tre till fyra veckor.

Ambitionen är den att utbetalningarna skall kunna göras inom 14 dagar. Två till tre veckors handläggningstid kan alltså inte betecknas som någon lång väntetid. När det gäller Malmö visade det sig att man inte har några längre väntetider. Mina uppgifter är från den 25 maj.

Anf. 66 MARGITTA EDGREN (fp):

Herr talman! Om man på åtta dagar kan förkorta väntetiderna med en, två och upp till tre veckor, när vi tydligen har varit i kontakt med samma lokalkontor, bör båda två kanske fortsätta att ringa. Då är kanske väntetiden helt borta om några månader.

Fortfarande är min fråga om terminalerna obesvarad. Problemet med terminalerna är, enligt vad man sade till mig, orsaken till att man bedömer att väntetiderna inte kan förkortas på det sätt som eftersträvas. Därigenom kommer personalen in i en ond cirkel. All tid och allt engagemang går åt till att svara människor i telefon, eftersom det kommer samtal med frågor om varför pengarna inte har betalats ut och varför det är så krångligt. Till detta kommer att man menar att de blanketter som har utarbetats är mycket besvärliga, vilket medfört att människor blivit oroliga och varit tvungna att ringa. På så sätt har tiden ägnats åt sådant som inte är väsentligt.

Anf. 67 Socialminister GERTRUD SIGURDSEN:

Herr talman! Jag förstår Margitta Edgrens irritation, eftersom folkpartiet var helt emot denna reform. Därför försöker man skapa svårigheter där det inte finns sådana.

Överläggningen var härmed avslutad.

18 § Svar på fråga 1987/88:535 om rättshjälp i mål om fukt- och mögelskador

Anf. 68 Bostadsminister HANS GUSTAFSSON:

Herr talman! Ingbritt Irhammar har frågat mig om när regeringen ämnar ge besked om på vilket sätt de som ligger i process om mögelhus skall kunna få nödvändigt stöd från staten till sina processkostnader.

Bakgrunden till frågan är att riksdagen i april i år begärde att regeringen snarast lägger fram förslag som rör den allmänna rättshjälpen i miljö mål. Riksdagen uttalade samtidigt att regeringen – i avvaktan på ett sådant förslag – bör överväga om de rättssökande i s. k. mögelhusmål kan ges stöd från den statliga fonden för fukt- och mögelskador.

Fondstyrelsen kan enligt vad riksdagen tidigare har beslutat lämna stöd även till annat än reparationer av egna hem, om ändamålet med stödet är

Prot. 1987/88:128
27 maj 1988

*Om rättshjälp i mål om
fukt- och mögelskador*

förenligt med fondens syfte. Riksdagens uttalande får anses innebära att fondstyrelsen åtminstone övergångsvis bör kunna använda fondens medel även för de ändamål som Ingbritt Irhammar nu berör. Jag delar riksdagens syn på frågan. Jag avser därför att snarast föreslå regeringen att vidta de åtgärder som kan krävas för att fondstyrelsen skall få denna möjlighet.

Anf. 69 INGBRITT IRHAMMAR (c):

Herr talman! Jag tackar för svaret. Det var ett glädjande svar. Jag delar glädjen med de stackars utsatta människor som har använt hela sin rättsskyddsförsäkring och sina besparingar.

Riksdagens beslut innebar ju att rättshjälp skall kunna utgå i miljömål. Såvitt jag har kunnat erfara kommer det att dröja till våren 1989, innan ett förslag kan läggas fram. Sedan kommer det att ta ytterligare tid att behandla förslaget. Därför är det så bråttom att fondstyrelsen kan komma till användning.

Nu får vi veta att det snarast kommer att läggas fram ett förslag i enlighet med det krav som centern har framfört i en motion. Det är glädjande att ha fått detta stöd.

Vad betyder snarast? De familjer som det är fråga om är inte så många. Just nu rör det sig om ett tiotal som har drabbats och som har förbrukat alla sina resurser. Processerna pågår så stödet behövs nu. Betyder snarast inom en vecka eller inom någon månad?

En annan fråga gäller informationen till de här personerna. Hur kommer den att ske? I och för sig tror jag att personerna nogsamman kommer att följa det hela, eftersom de berörs så starkt. Men det kan ju behövas information till andra som i framtiden kan ha behov av det här stödet.

Det finns en tredje fråga som jag oroar mig för. Det är väl inte så att fondstyrelsen för att ge ekonomiskt stöd skall väga in vid bedömningen vem som eventuellt kommer att vinna processen? Jag skulle gärna vilja få svar på detta.

Anf. 70 Bostadsminister HANS GUSTAFSSON:

Herr talman! Vi har all anledning att göra vad vi kan för att hjälpa dem som har drabbats av allvarliga fukt- och mögelskador. I många fall rör det sig om en tragedi för familjerna. Frågorna är ofta svåra. Man får även vara varsam med skattemedlen. I detta fall har vi alltså, liksom riksdagen, tyckt att vi kan använda fonden. Vi har tolkat riksdagens beslut som att vi har möjlighet att göra på det sättet. Jag räknar därför med att detta skall kunna förverkligas inom ett par veckor och att ett beslut skall kunna fattas.

När det gäller frågan om huruvida fonden skall göra någon bedömning av vem som kan vinna målet anser jag inte det vara en huvuduppgift för fonden. Om fonden skulle göra denna bedömning behövde vi ju inte domstolarna. Vi låter nu fonden ta hand om ersättningen under en övergångstid, tills vi får förslaget om rättshjälp från justitiedepartementet. Enligt vad jag inhämtat är inriktningen att ett förslag skall kunna läggas fram i höst. Det innebär inte att det under alla omständigheter skall utgå rättsstöd från fonden under den mellanliggande perioden – det är ingen ovillkorlig rättighet. Man måste ju ha någon uppfattning om rimligheten i de anspråk man ställer. Men det vore lika

fel att säga att fonden skall göra en sorts förhandsprövning om hur utgången kan bli. Jag räknar därför med att vi inom en nära framtid så att säga skall kunna föra detta i hamn. Vi har helt nyligen fått ärendet – jag tror att det är fyra dagar sedan vi fick riksdagens skrivelse – och redan i dag är vi beredda att ta ställning till detta ärende och arbeta i den riktning som jag har angivit. Vi skall göra vad vi kan för att påskynda processen.

Prot. 1987/88:128
27 maj 1988

*Om en fastighetsrättslig
reform*

Anf. 71 INGBRITT IRHAMMAR (c):

Herr talman! Jag tycker att det är mycket snabbt marscherat av bostadsministern att kunna ge besked om att fondmedlen kan användas redan om ett par tre veckor. Jag vill därför tacka för detta klara besked.

Hans Gustafsson gick inte in på hur man skall informera om saken. Däremot fick jag svar på min fråga att det är domstolarna som skall döma, och så måste det naturligtvis vara. Jag har förståelse för att stöd inte kan utgå i varje mål utan att en viss bedömning måste göras. Att det är domstolarna som skall döma i dessa fall är vi överens om. Men jag undrar alltså på vilket sätt informationen skall ske, eftersom den kommer att vara nödvändig för att människor skall veta hur de skall använda sig av medlen.

Anf. 72 Bostadsminister HANS GUSTAFSSON:

Herr talman! Jag ber om ursäkt för att jag glömde att svara på en fråga. Men det beror kanske på att jag inte har något riktigt bra svar på den. Informationen får ges av fonden och i första hand gå via länsbostadsnämnderna och kommunerna. Och jag skulle tro att de människor som befinner sig i den situation som här har beskrivits själva kommer att försöka ta reda på vilka möjligheter som finns i detta sammanhang. Vi skall göra vad vi kan för att till rimliga kostnader få ut en bättre information.

Överläggningen var härmed avslutad.

19 § Svar på fråga 1987/88:515 om en fastighetsrättslig reform

Anf. 73 Justitieminister ANNA-GRETA LEIJON:

Herr talman! Agne Hansson har frågat mig vilka ambitioner regeringen har att föreslå reformer inom det fastighetsrättsliga området och när en proposition kan förväntas med anledning av fastighetsbildningsutredningens arbete.

Stora delar av fastighetsrätten har setts över av fastighetsbildningsutredningen. Utredningen har lagt fram en lång rad förslag till justeringar. En del av förslagen har mottagits väl av remissinstanserna. Andra har utsatts för kritik, bl. a. förslaget till nya regler om ersättning vid fastighetsreglering. Efter en hearing om dessa frågor har vi utarbetat en promemoria om hur fastighetsbildningslagens ersättningsregler skall kunna anpassas till reglerna i expropriationslagen. Promemorian sänds i dagarna ut på remiss.

Fastighetsbildningsutredningen föreslog också ändrade regler för delgivning. Regeringen kommer inom några veckor att presentera en lagrådsremiss som rör dödsboäggande och samäggande av jordbruksfastigheter. Där tar vi upp dessa förslag.

De övriga förslagen från fastighetsbildningsutredningen spänner över ett mycket vitt fält. De övervägs inom justitiedepartementet med sikte på en proposition. Men jag är inte beredd att i dag säga när den kan presenteras för riksdagen.

Anf. 74 AGNE HANSSON (c):

Herr talman! Jag ber att få tacka justitieministern för svaret. Det finns trots all väntan en viss positivitet i svaret. Justitieministern säger att det under den närmaste tiden kommer att läggas fram förslag dels när det gäller fastighetsbildningslagens ersättningsregler, dels när det gäller regler för delgivning. Men detta utgör en mycket begränsad del av ett utredningsarbete som har pågått i över sex år, vilket inte tyder på någon särskilt hög ambitionsnivå.

Justitieministern hänvisade också till remisskritiken. Jag utgår från att det under remissarbetet har förts fram synpunkter, och i fråga om detta får man inte tveka. Jag vill därför fråga justitieministern om regeringen nu står helt utan idéer om hur den skall gå fram på de områden där det har framförts kritik. Likaså vill jag fråga om justitieministern delar min uppfattning att det behövs reformer när det gäller att förenkla förrättningsförfarandet och att skärpa sakägarnas ställning. Jag vill att regeringen skall ange en klarare ambitionsnivå i fråga om utvecklingen av boendeinflytandet. Boendeinflytandet var ju en tung del i slutbetänkandet. Jag undrar därför om regeringen verkligen inte har några ambitioner när det gäller att öka och stärka hyresgästernas boendeinflytande.

Anf. 75 Justitieminister ANNA-GRETA LEIJON:

Herr talman! Det är riktigt som Agne Hansson säger att de två avsnitt som kommer att bli färdiga under de allra närmaste veckorna bara utgör en liten del av utredningens arbete. Vi håller på att arbeta med de övriga ca 50 frågorna. De flesta är relativt små, men en del är mycket stora.

Visst finns det ett behov av en ny reglering på detta område. Om vi inte tyckte det skulle vi inte ägna oss åt det beredningsarbete som pågår i justitiedepartementet. Vi prövar självfallet olika idéer. En av de viktiga frågor som återstår i detta arbete är just frågan om boendeinflytandet, bl. a. i områden med blandad bebyggelse, där vi vet att hyresgästerna i dag har mycket mindre möjligheter till inflytande än vad villaägarna har. Det är en av de frågor som jag anser vara viktiga. Men beträffande denna fråga möttes inte utredningens förslag av odelat positiva reaktioner. Därför arbetar vi nu i justitiedepartementet med att försöka hitta nya konstruktioner. Det här är en av de svåra frågorna. Om vi inte trodde att det var möjligt att lösa alla dessa frågor skulle vi ha lagt dem åt sidan, men det har vi alltså inte gjort, utan vi arbetar med siktet inställt på att lägga fram en proposition för riksdagen.

Anf. 76 AGNE HANSSON (c):

Herr talman! Jag är glad över att justitieministern säger att regeringen inte har lagt dessa frågor åt sidan på grund av att de är svåra och komplicerade. Så är det med de flesta inflytandefrågor. Men rörande frågorna om boendeinflytande och utvecklingen av bostäderna i detta sammanhang är det oerhört

viktigt att ta reda på hur detta inflytande kan reformeras när det gäller gemensamhetsanläggningar och hur detta inflytande skall kunna förenklas och förstärkas. Sådana här problem är mycket vanligt förekommande vid bostadsrättsboende och i andra sammanhang, och jag skulle därför önska att regeringen kunde ge denna fråga en högre prioritet.

Överläggningen var härmed avslutad.

Prot. 1987/88:128
27 maj 1988

Om grundskollärlärlinjens inriktningar mot matematik och naturorienterande ämnen

20 § Svar på fråga 1987/88:524 om grundskollärlärlinjens inriktningar mot matematik och naturorienterande ämnen

Anf. 77 Utbildningsminister LENNART BODSTRÖM:

Herr talman! Kerstin Keen har frågat mig vilka åtgärder jag ämnar vidta för att öka antalet sökande till grundskollärlärlinjens inriktningar mot matematik och naturorienterande ämnen.

Antalet sökande till den angivna inriktningen av grundskollärlärlinjen är, som frågeställaren uppger, lågt. De siffror som anges i frågan är antalet förstahandssökande. De som söker utbildningen i andra hand eller i lägre prioriteringsordning är emellertid fler. Det betyder att det finns sökande som är intresserade av utbildningen, om de inte kommer in på den utbildning de sökt i första eller andra hand.

Mot bakgrund av det låga antalet sökande har universitets- och högskole-ämbetet (UHÄ) uppmanat de högskoleenheter som anordnar utbildningen att förbereda sig för en kompletterande lokal antagning. Annonsering och annan information är andra insatser som enligt UHÄ är aktuella. Enligt UHÄ övervägs också ytterligare åtgärder för att fylla utbildningsplatserna.

Anf. 78 KERSTIN KEEN (fp):

Herr talman! Jag ber att få tacka för svaret. Men jag måste erkänna att jag inte är särskilt nöjd.

Ministern ursäktar sig med att jag i min fråga bara har angivit antalet förstahandssökande. Det är faktiskt det normala. Är det inte mycket oroande att det finns två tre platser per sökande, om man utgår från de förstahandssökande? Vi kan jämföra med ekonomutbildningarna, där det finns fyra sökande per plats.

Jag tycker att utbildningsministern skulle vara verkligt orolig över situationen, inte minst därför att vi är åtskilliga som fruktade att just detta skulle inträffa. Vi är många som är glada att man skärper kraven för behörighet till grundskollärlärlutbildningen och att man också inriktar särskilda linjer mot matematik och NO, eftersom vi vet att den tvååriga sociala linjen sannerligen inte varit någon god grund.

Jag tycker att detta är en ganska obehaglig valfråga för den socialdemokratiska regeringen, när grundskolan firar 25-årsjubileum och en ny lärlärlutbildning skall komma till stånd. Jag har kontaktat Göteborgs universitet där det finns linjer som helt saknar sökande. Linjen för lärare i hemspråk samt matematik och NO har t. ex. inte en enda förstahandssökande. Flera linjer har väldigt få förstahandssökande. Endast linjen för senarelärlärlare i matema-

tik och NO kan möjligen bli full. Jag undrar om inte utbildningsministern personligen måste engagera sig litet mer i denna fråga. Tänker utbildningsministern dra in dessa platser, eller skall de fyllas med elever som fått dispens?

Anf. 79 Utbildningsminister LENNART BODSTRÖM:

Herr talman! Såvitt jag erfarit har riksdagens utbildningsutskott föreslagit att ännu fler lärarutbildningsplatser skall inrättas än regeringen föreslagit. Därigenom kommer sannolikt klyftan att ytterligare vidgas mellan antalet sökande och det antal platser som står till förfogande.

Jag har, Kerstin Keen, givit universitets- och högskoleämbetet i uppdrag att försöka intensifiera informationen om den nya lärarutbildningen. UHÅ disponerar en och en halv miljon för detta ändamål.

Kerstin Keen säger att detta blir en obehaglig valfråga för socialdemokraterna. Jag skulle vilja fråga vilka inskränkningar i det fria utbildningsvalet som Kerstin Keen anser att politikerna bör vidta och vad det har för relevans att tala om att det finns fyra gånger så många sökande per plats på ekonomutbildningarna. Det tyder väl inte på att vi skulle ytterligare minska antalet platser på dessa utbildningar?

Jag kan inte göra mer än låta eleverna välja den utbildning de själva vill ha. Det är en följd av det fria yrkesvalet, som jag för min del inte skäms för att göra till en valfråga.

Anf. 80 KERSTIN KEEN (fp):

Herr talman! Jag har aldrig någonsin föreslagit att vi skall dra in möjligheterna till det fria yrkesvalet. Men jag undrar om det är ekonomiskt försvarbart att ha en linje med 12 platser som står tomma eller en linje med 24 platser som möjligen kan få sju åtta sökande. Det blir en mycket dyrbar utbildning. Möjligheten till koncentration kanske kan bli aktuell.

I grunden ligger två viktiga förhållanden. Det är dels det förhållandet att eleverna från N- och T-linjerna faktiskt inte räcker till, dels att läraryrkets status håller på att bli så låg att framför allt inte pojkar vill välja det. Jag har frågat åtskilliga pojkar med betyget tre i matematik om de kunde tänka sig att gå in på lärarlinjen. Alla har svarat: Absolut inte. Är det inte så, herr utbildningsminister, att vi måste göra någonting åt lärarnas status generellt för att komma till rätta med detta bekymmer?

Anf. 81 Utbildningsminister LENNART BODSTRÖM:

Herr talman! Om Kerstin Keen med det hon säger om att höja lärarnas status avser att lärarna skall ha andra löner eller i övrigt ha andra anställningsförhållanden, vill jag uttala den uppfattningen att det knappast är riksdagens sak att fastställa vare sig löner eller andra villkor.

Anf. 82 KERSTIN KEEN (fp):

Herr talman! Nej, riksdagen är inte det rätta stället. Men läraryrket är ändå ett av de viktigaste yrkena på den statliga sidan. Jag tror att vi måste diskutera litet mer i riksdagen hur läraryrkets status ser ut. Det gjordes redan förra seklet, när vi införde folkskola. Då talades om hur viktigt detta var. Då fanns en stor begåvningsreserv, nämligen kvinnorna. Dem försöker vi nu,

med N- och T-linjerna som bakgrund, locka till andra högskolelinjer. Jag är rädd att dessa nya grundskolläraryrkesutbildningar inte kommer att fyllas. Jag är dessutom rädd för att vi går ifrån den linje vi tidigare har följt, att försöka få duktiga flickor att också söka till tekniska högskolor. De duktiga flickorna från N- och T-linjerna räcker inte till. Det är detta som är grunden till bekymren.

Prot. 1987/88:128
27 maj 1988

*Om grundskolläraryrkes-
linjens inriktningar
mot matematik och
naturorienterade
ämnen*

Anf. 83 Utbildningsminister LENNART BODSTRÖM:

Herr talman! Jag förstår inte Kerstin Keens hänvisningar till folkskolläraryrkesutbildningen under förra seklet. Om jag håller mig till dagens förhållanden, vill jag säga att läraryrket är ett av de mest feminiserade yrken som vi har. Det är en väldig majoritet av flickor. Men män och kvinnor bör få välja fritt såväl yrke som utbildning.

Anf. 84 KERSTIN KEEN (fp):

Herr talman! Ja, läraryrket är redan feminiserat. Men på ett område har vi faktiskt haft ett antal män. Det gäller lärare i matematik och NO. Om vi nu inte ens kan få det på högstadiet, och än mindre på låg- och mellanstadiet, är risken mycket stor att vi till sekelskiftet får en helt kvinnlig lärarkår, om vi över huvud taget får några lärare som är kompetenta i matematik och NO. Det är där de riktigt stora bekymren finns.

Utbildningsministern talar om informationskampanjer. En broschyr från UHÄ har redan gått ut i ett stort antal exemplar. Inte tror väl utbildningsministern att annonser i maj kan fylla dessa utbildningsplatser?

Anf. 85 Utbildningsminister LENNART BODSTRÖM:

Herr talman! Jag skulle vilja höra de konstruktiva förslag som Kerstin Keen är i besittning av men som tydligen är förborgade för ansvariga myndigheter.

Anf. 86 KERSTIN KEEN (fp):

Herr talman! Jag tror att chansen inför hösten 1988 är försutten. Detta beslut fattades redan 1985. Det var då de elever som nu går ut gymnasiet valde linje. Jag kan se att detta kommer att vara ett bekymmer i flera år. Grundläggande är att vi måste få fler elever till N- och T-linjerna.

Om jag ser på situationen i Göteborg inför hösten kan jag konstatera en klar överströmning till S-linjen från E-linjen och även från N- och T-linjerna. Detta är för mig djupt oroväckande. Vi måste visa eleverna redan när de går i nian att läraryrket är ett bra yrke.

Överläggningen var härmed avslutad.

Anf. 87 Civilminister BO HOLMBERG:

Herr talman! Pär Granstedt har frågat miljö- och energiministern vilka principerna är för fördelningen av den föreslagna förstärkningen av länsstyrelsernas resurser för miljöinsatser. Arbetet inom regeringen är så fördelat att det är jag som skall svara på frågan.

I årets budgetproposition har ytterligare 10 milj. kr. föreslagits för länsstyrelsernas arbete enligt miljöskyddslagstiftningen. För att länsstyrelserna skall kunna planera sin verksamhet har de under hand meddelats hur medlen kan komma att fördelas sedan riksdagen fattat sitt beslut.

Fördelningen har gjorts i samråd med miljö- och energidepartementet och utifrån en bedömning av behoven i olika län. Hänsyn har då tagits inte bara till miljöproblemens omfattning utan även till bl. a. befintlig personal vid resp. länsstyrelse och i vilken utsträckning kommunerna har tagit över tillsynsansvaret.

Anf. 88 PÄR GRANSTEDT (c):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet för svaret på min fråga.

Anledningen till att jag ställde frågan var uppgifter som visade att man uppenbarligen avser att anslå en ganska blygsam del av den aktuella förstärkningen till länsstyrelsen i Stockholms län. Det tycker vi är ganska bekymmersamt, eftersom Stockholms län är ett ur miljösynpunkt mycket känsligt område.

När jag fick uppgiften drog jag slutsatsen att det inte var miljöhänsynen som hade fått avgöra hur fördelningen skedde, och det framgår också av svaret att det till betydande del har varit något slags administrativa överväganden som har avgjort var man har lagt resurserna.

Läget är bekymmersamt. Vi har haft anledning att i andra sammanhang diskutera länsstyrelsernas möjligheter att klara miljötillsynen. Länsstyrelsernas naturvårdsenheter har t. ex. utsatts för ganska tuffa tag under de gångna åren. I ett storstadslän har man dels ett stort tillsynsbehov eftersom det är en stor koncentration av företag och verksamheter, dels väldigt mycket människor som bor i länet och påverkas av miljön. Man bor tätt, det finns dåligt med gröna lungor mellan bostadsområdena osv.

Jag skulle gärna vilja höra hur regeringen är beredd att agera för att ge länsstyrelserna tillräckliga resurser inte minst i storstadslänet för att klara tillsynen. Anser regeringen att exempelvis länsstyrelsen i Stockholms län med den fördelning som gjorts kommer att ha de resurser som behövs för att bedriva en aktiv miljövård i länet?

Anf. 89 Civilminister BO HOLMBERG:

Herr talman! Det är litet svårt att pröva de behov som olika länsstyrelser har utifrån miljövårdssynpunkt. Vi har gjort en genomgång som visar att det i Stockholm finns 26 årsarbetartjänster för den aktuella tillsynsuppgiften, medan det i Malmö finns 17 och i Göteborgs och Bohus län finns 13. Genomgången visar också att kommunerna i Stockholms län i större

utsträckning än i landet i övrigt har tagit över tillsynsarbetet från länsstyrelsen. Länsstyrelsen i Stockholm omfattar en befolkning på 1,6 miljoner, och av dessa 1,6 miljoner har kommunerna tagit över uppgifter för 1,2 miljoner. En stor del av arbetet har alltså flyttats över från länsstyrelsen till kommunerna. Beträffande antalet prövningsärenden kan vi inte se att Stockholms län är det mest belastade.

När vi skulle fördela dessa 10 milj. kr. fann vi att vi behöver ett bättre beslutsunderlag sett utifrån hur miljösituationen ser ut. Därför förbereder vi ett arbete i civildepartementet som innebär att vi skall försöka få ett fördjupat beslutsunderlag för den omgång som gäller nästa budgetår, dvs. de ytterligare pengar som är signalerade, där beloppen är minst lika stora som för innevarande budgetår. Då hoppas vi att på ett bättre sätt kunna göra en bedömning med utgångspunkt från miljösituationen.

Till sist vill jag säga: Jag anser också att det är angeläget att se över på vilket sätt man i de olika länsstyrelserna prioriterar det här arbetet och hur arbetet leds. På den punkten gör vi ett arbete i civildepartementet i anslutning till att vi skall utfärda en ny länsstyrelseinstruktion, och på det sättet hoppas vi kunna underlätta en bra prioritering av miljövårdsarbetet i de olika länsstyrelserna, dvs. trimma den interna organisationen.

Anf. 90 PÄR GRANSTEDT (c):

Herr talman! Det låter alltid mycket imponerande när man i absoluta tal anger vilka resurser som finns i ett län som Stockholm. Men man måste också ta hänsyn till att här bor ungefär en femtedel av rikets befolkning, och befolkningsunderlaget här är nog ungefär dubbelt så stort som i de andra storstadslänen och naturligtvis flera gånger större än i de flesta andra län i landet. Då är det faktiskt rimligt att ta hänsyn till de resursbehov som skapas i ett så stort län.

Dessutom skulle jag vilja påstå att problemen sett ur just miljösynpunkt kanske har en tendens att accelerera ju mer man koncentrerar människor och verksamheter. Behovet av miljöinsatser och miljötillsyn är möjligen proportionellt sett större i ett sådant här län än på andra håll.

Jag fick ingen klarhet i om regeringen anser att Stockholms län har tillräckliga resurser. Men jag hoppas att omprövningsarbetet kan leda till en annan tingens ordning.

Anf. 91 Civilminister BO HOLMBERG:

Herr talman! Regeringens bedömning är att vare sig länsstyrelsen i Stockholms län eller länsstyrelserna i andra län har tillräckligt med resurser. Det är därför det blir ytterligare en omgång med pengar.

Som jag sade vill regeringen också ha ett fördjupat beslutsunderlag, så att vi kan göra en så rättvis bedömning som möjligt i fråga om fördelningen av de ytterligare resurserna med hänsyn till miljösituationen i de olika regionerna och länen.

Anf. 92 PÄR GRANSTEDT (c):

Herr talman! Jag tycker det är positivt att regeringen har kommit till slutsatsen att det behövs förstärkta resurser på länsstyrelserna generellt – så

Prot. 1987/88:128
27 maj 1988

*Om kommunalt stöd åt
de politiska ungdoms-
organisationerna*

är det naturligtvis. Från mitt parti har vi också påpekat detta vid många tillfällen.

Sedan tror jag det är viktigt att se till att det finns ett bra beslutsunderlag. Då får vi väl bara notera att vi bör ha goda förhoppningar om att kunna få en ordentlig förstärkning till Stockholms län, om inte den här gången så nästa gång. Vi får hoppas att inte allt för mycket miljö har hunnit förstöras under tiden.

Överläggningen var härmed avslutad.

22 § Svar på fråga 1987/88:531 om kommunalt stöd åt de politiska ungdomsorganisationerna

Anf. 93 Civilminister BO HOLMBERG:

Herr talman! Berit Oscarsson har frågat statsrådet Ulf Lönnqvist om han är beredd att vidta åtgärder så att landstingen även i fortsättningen kan ge stöd till de politiska ungdomsorganisationerna. Frågan är föranledd av ett par relativt nyligen avkunnade domar i förvaltningsdomstolarna.

Frågan har överlämnats till mig.

De politiska ungdomsorganisationerna utför ett synnerligen värdefullt samhällsarbete för ungdomens demokratiska fostran. Det är viktigt att detta arbete får stöd från samhällets sida.

Gällande lagstiftning är dock inte klargörande för kommunernas och landstingens beslut om bidrag. Jag har därför i annat sammanhang tagit upp behovet av att förtydliga lagstiftningen i dessa frågor. I direktiven till utredningen om ersättning för förlorad arbetsförtjänst åt kommunalt förtroendevalda, utformning av det kommunala partistödet m. m. (dir 1988:5) har regeringen uttalat att utredaren bör överväga om det ekonomiska stödet till de politiska ungdomsorganisationerna behöver få ett klarare lagstöd. Utredaren kommer att behandla frågan i den rapport som skall lämnas till regeringen i september månad.

Anf. 94 BERIT OSCARSSON (s):

Herr talman! Jag tackar civilministern för svaret.

Det är bra att denna fråga har uppmärksamats i den utredning som civilministern redogjorde för. Det är också bra att det i svaret klart och tydligt slås fast att de politiska ungdomsorganisationerna utför ett betydelsefullt arbete och att det därför är viktigt att samhällsstöd utgår till dessa organisationer.

Anledningen till att jag ställt denna fråga är emellertid att jag känner oro inför nästa års verksamhet för de politiska ungdomsorganisationerna. Den pågående utredningen kommer ju inte att vara klar inom en sådan tid att vi kan få till stånd en förändring och ett tydliggörande i den kommande lagstiftningen. Det kommer därför att uppstå ett glapp mellan detta tydliggörande och den i dag gällande lagstiftningen. Därför är det viktigt att landstingen och kommunerna får en fingervisning om hur man från samhällets sida ställer sig. Det vore katastrof för de politiska ungdomsorgani-

sationerna om de inte skulle få stöd för nästa års verksamhet, men det är väl inte heller meningen.

Den kanske allra viktigaste orsaken till att jag har velat ta upp denna fråga är att jag vill understryka vikten av att de politiska ungdomsorganisationerna när det gäller stödet från samhället skall betraktas efter villkor som är likvärdiga med dem som gäller för övriga ungdomsorganisationer. Av det beslut som har fattats av kammarrätten framgår att man diskriminerar de politiska ungdomsorganisationerna. Det är mycket viktigt att slå fast att de politiska ungdomsorganisationerna skall betraktas på samma sätt som övriga ungdomsorganisationer och därmed kan få det allmänna stöd som utgår.

Får jag till sist ställa ett par frågor: Vad kan göras i avvaktan på en förändring av lagstiftningen? Vad kan vi vidare göra för att slå fast att de politiska ungdomsorganisationerna skall betraktas som övriga ungdomsorganisationer?

Anf. 95 Civilminister BO HOLMBERG:

Herr talman! Det är riktigt, som Berit Oscarsson säger, att denna utredning visserligen hinner lägga fram sitt förslag men att riksdagen och regeringen däremot inte kan behandla frågan så, att det kan komma till stånd eventuella förändringar som skulle kunna påverka budgetarbetet i kommunerna och landstingen fr. o. m. nästa budgetår.

Tillsättandet av utredningar och regeringens direktiv till dessa brukar emellertid vara en fingervisning om vad som kan komma i form av riksdags- och regeringsbeslut, Berit Oscarsson. Jag hoppas att den rätt tydliga skrivningen beträffande de direktiv som regeringen har utarbetat för denna utredning, dvs. att vi vill ha ett klarare stöd i lagen för att samhällsstöd skall utgå, skall vara en tillräcklig signal som vägledning för kommuners och landstings behandling av denna fråga vid höstens budgetförhandlingar.

Anf. 96 BERIT OSCARSSON (s):

Herr talman! Visst kan utredningens direktiv vara en fingervisning. Men det är viktigt att det framkommer att det bara för att barnavårdslagen har ersatts av socialtjänstlagen inte finns någonting som säger att avsikten med denna ramlag – som socialtjänstlagen ju är – kan vara att kommuner och landsting skall berövas möjligheter till att ge stöd till de politiska ungdomsorganisationerna. Det har ju varit en praxis att kunna ge stöd till dessa organisationer, och det bör det vara även i fortsättningen.

Anf. 97 Civilminister BO HOLMBERG:

Herr talman! Beträffande övergången från den gamla lagen till den nya lagen är det riktigt att den typ av bestämmelse som fanns i barnavårdslagen inte finns i socialtjänstlagen. Men det har inte varit lagstiftarens mening att man med den nya lagen skulle ta bort de intentioner som fanns i den gamla lagen.

Den tidigare barnavårdslagens bestämmelser måste således också anses gälla i den nuvarande socialtjänstlagen.

Överläggningen var härmed avslutad.

Prot. 1987/88:128
27 maj 1988

*Om kommunalt stöd åt
de politiska ungdoms-
organisationerna*

*Om förbudet mot
export av skrot*

Anf. 98 Statsrådet ANITA GRADIN:

Herr talman! Kerstin Ekman har frågat mig om regeringen avser att bevilja licenser för export av aluminiumskrot, i avvaktan på att exportförbudet på allt skrot ändå inom kort måste tas upp till omprövning.

Förhandlingar mellan EFTA-länderna och EG om en avveckling av exportrestriktioner avses inledas inom kort. Det viktigaste området i detta sammanhang är skrot. Vi syftar för svensk del till en så långtgående ömsesidig avveckling som möjligt. En total liberalisering är emellertid inte helt given. Den blir beroende av om vi kan nå en balanserad uppgörelse, där också EG släpper de exportrestriktioner man har i dag.

Kerstin Ekman tar i sin fråga särskilt upp situationen på den svenska marknaden för aluminiumskrot. Hon hänvisar till en ökad koncentration på köparsidan genom ett företagsförvärv för något år sedan och till att prisnivån i Sverige är väsentligt lägre än i utlandet. Mot denna bakgrund undrar hon om exportlicenser för sådant skrot kommer att beviljas.

Fyra företag har till regeringen överklagat beslut av kommerskollegium att inte medge exportlicens för aluminiumskrot. Efter överläggningar nyligen på utrikesdepartementets handelsavdelning mellan dessa fyra och det dominerande företaget på köparsidan – Gotthard Aluminium AB – har emellertid företagen kommit överens om att till den 1 september försöka jämka samman sina ståndpunkter i prisfrågan. Överklagandena har därefter återkallats.

Parterna har alltså sommaren på sig att söka komma överens. Det är min förhoppning att de gör sådana ansträngningar att detta visar sig möjligt.

Om detta inte lyckas och regeringen får in nya överklaganden, får dessa prövas efter sedvanlig beredning. Jag är inte beredd att nu säga vilket beslut jag i så fall bör föreslå att regeringen fattar.

Anf. 99 KERSTIN EKMAN (fp):

Herr talman! Jag tackar statsrådet för svaret.

Frågan om förbud mot export av aluminiumskrot är en lång lidandes historia för de drabbade. Den har också behandlats här i riksdagen förut. I november förra året fick Lars De Geer svar på en interpellation. Den ljusning som Lars De Geer tyckte sig se i svaret har enligt min mening inte resulterat i någonting.

Av det svar jag har fått verkar det som om vissa ansträngningar i alla fall har gjorts. Att man kallar intressenterna till överläggningar visar att det finns en vilja att försöka nå resultat. Man kan däremot fundera över om viljan så att säga räcker ända fram.

För mig som liberal är den enda lösningen att man upphäver exportförbudet. Exportförbud skall man ha vid krig eller avspärrning – inte i en fungerande marknadsekonomi.

Även om jag kan acceptera vad statsrådet säger om de kommande överläggningarna anser jag att kravet måste vara att man under tiden beviljar exportlicenser. Detta är också den enda rimliga lösningen för dem som levererar aluminiumskrot.

Att, som det står i svaret, hoppas på att man skall komma överens om

priset med ett företag som är i monopolställning förefaller mig vara ett önsketänkande. Såvitt jag förstår är leverantörernas uppfattning att de vinster som monopolföretaget gör inte alls ligger på den nivå som det hävdas att de skulle befinna sig på.

Det återstår att se vad som kommer ut av de överläggningar som skall ske. Om något resultat inte uppnås, så börjar karusellen snurra igen. Medan vi väntar på höstens förhandlingar vill jag i alla fall ställa en fråga till statsrådet:

Kan statsrådet ge mig en rimlig förklaring till varför man på departementet tydligen känner så stort behov av att i detta fall skydda ett kapitalstarkt företag? Det sker på bekostnad av bl. a. de små skrotfirmor som genom sin verksamhet – bestående i att de samlar in aluminjumskrot – faktiskt också bidrar till en aktiv miljötjänst.

Anf. 100 Statsrådet ANITA GRADIN:

Herr talman! Jag delar Kerstin Ekmans uppfattning att detta exportförbud har en mindre lämplig konkurrensbegränsande effekt, men det är också på det sättet att situationen för skrothandeln i Sverige inte särskilt mycket skiljer sig från den i Västeuropa i övrigt. Våra handelspartner där har också restriktioner för export av skrot. Restriktionerna är då olika beroende på hur behovet av att tillgodose inhemska förbrukare ser ut i de enskilda länderna.

Det viktiga för Sveriges del är – eftersom vi har sagt i Europadebatten att man för att få en vettig lösning skall ha ett reciprokt, alltså ömsesidigt, åtagande – att arbeta för en samordnad avveckling av dessa exportbegränsningar i EFTA/EG-området. Denna strävan måste vi ha, eftersom det är först med den lösningen som vi kan få en vettig ordning på dessa förhållanden.

Anf. 101 KERSTIN EKMAN (fp):

Herr talman! Man kan säga att efter det här svaret är det samma ljusning som när Lars De Geer fick svar i november. Min fråga kvarstår ändå då det gäller exportlicenserna. Genom att inte bevilja dem skyddar man monopolföretaget.

Av de siffror som svänger runt i debatten framgår att man har uppfattningen att priset är ungefär 1:60 kr./kg lägre på den svenska marknaden. Låt oss anta, som ett experiment, att skillnaden i de priser man uppger vid förhandlingarna bara skulle vara 1 kr./kg! Med den volym det gäller skulle det, såvitt jag förstår, handla om ungefär 30 milj. kr. Man skyddar alltså ett enda företag oerhört mycket genom att inte bevilja exportlicenser. Men den frågan kommer ju upp igen i september efter överläggningarna.

Överläggningen var härmed avslutad.

Prot. 1987/88:128
27 maj 1988

*Om förbudet mot
export av skrot*

Anf. 102 Statsrådet ANITA GRADIN:

Herr talman! Bertil Måbrink har med åberopande av uppgifter i medborgarkommissionens rapport frågat utrikesministern varför regeringen 1975 lät Bofors sälja krigsmateriel till Grekland via Storbritannien i stället för att godkänna direkt försäljning till Grekland.

Arbetet inom regeringen är så fördelat att det är jag som skall svara på frågan.

På begäran av den brittiska regeringen medgav handelsministern i oktober 1975 att Bofors som underleverantör till det brittiska företaget Marconi via Storbritannien fick leverera viss krigsmateriel för renovering av luftförsvaret i den grekiska hamnstaden Pireus.

Under perioden 1967–1974, då militärjuntan härskade i Grekland, medgavs ingen krigsmaterielexport från Sverige. I juli 1974 föll militärjuntan och en civil regering under premiärminister Karamanlis tillträdde i Grekland. På grund av den fortsatta militära spänningen mellan Turkiet och Grekland tillämpades dock från svensk sida en restriktiv politik i fråga om krigsmaterielexport till dessa stater även efter 1974. Med hänsyn till omständigheterna medgavs vidareexporten av Boforsmateriel via Storbritannien 1975. Att affären planerades ske via Storbritannien berodde på att Marconi var systemsammanhållande.

Under detta anförande övertog förste vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 103 BERTIL MÅBRINK (vpk):

Fru talman! Jag tackar Anita Gradin för svaret. Jag beklagar att Anita Gradin nu som utrikeshandelsminister får försöka sopa rent efter vad tidigare ministrars försyndelser har åstadkommit.

Jag tolkar svaret som en bekräftelse på att medborgarkommissionen har rätt. Jag beklagar att medborgarkommissionen har gjort ett par fel, både namnfel och datumfel, men det försvagar inte dess kritik i den här saken.

”Med hänsyn till omständigheterna medgavs vidareexporten av Boforsmateriel via Storbritannien 1975”, säger Anita Gradin. Vilka omständigheter? ”Omständigheterna” var, Anita Gradin, att det då fortfarande rädde förbud att exportera vapen till Grekland. För att kringgå detta förbud gick alltså exporten via Storbritannien. Det betyder ju att man har vilselett de svenska tullmyndigheterna. Det är, såvitt jag förstår, en brottslig handling. Så får man inte göra.

Jag tackar för svaret, som jag tycker bekräftar att det har begåtts fel och att man har åsidosatt de bestämmelser som gäller för krigsmaterielexporten.

Anf. 104 Statsrådet ANITA GRADIN:

Fru talman! Efter det att den civila regeringen hade tillträtt i juli 1974 i Grekland tillämpades en restriktiv politik – det var alltså inte något förbud

mot export till Grekland. I dessa sammanhang är det ju aldrig förbud, utan regeringen har skyldighet att alltid pröva dessa ärenden i varje enskilt fall.

Prot. 1987/88:128

27 maj 1988

Anf. 105 BERTIL MÅBRINK (vpk):

Fru talman! Enligt de uppgifter jag har upphävdes förbudet först 1979. Det rådde alltså exportförbud enligt de uppgifter som jag har, men de kanske kan vara felaktiga.

Med tanke på att militärjuntan i Grekland hade fallit undrar jag varför man lät exporten gå via Storbritannien, om regeringen i varje enskilt fall kunde göra undantag. Spänningen var ju fortfarande stor i området, inte minst i Grekland på grund av Cypernfrågan och förhållandet till Turkiet. Cypernfrågan hade ju då "blommat upp" och var en verklig stridsfråga mellan dessa två länder. Enligt min mening borde exportförbudet fortfarande ha gällt. Men varför gick man via Storbritannien med den här exporten och inte direkt till Grekland, om nu regeringen hade gjort ett undantag?

Passusen i svaret om Marconi tycker jag är en liten undanflykt och en sidodetalj. Nu står alltså uppgift mot uppgift, och man försöker ignorera medborgarkommissionens uppgifter. Jag tycker att man skall offentliggöra de papper som finns kring den här affären. Det är bäst för alla parter.

Överläggningen var härmed avslutad.

25 § Svar på frågorna 1987/88:513, 518 och 527 om bakgrunden till bidrag åt Föreningen Rädda individen

Anf. 106 Statsrådet BENGT LINDQVIST:

Fru talman! Margareta Fogelberg har frågat mig vilka motiv som legat till grund för regeringens beslut att bevilja bidrag ur Allmänna arvsfonden till Föreningen Rädda individen, FRI.

Göran Ericsson har frågat mig vilka motiv som väglett regeringen när den beviljar anslag ur allmänna medel till en organisation, som dels på sitt program har verksamhet som innebär grovt mentalt övergrepp, dels misstänks på mycket starka skäl ha iscensatt ett människorov i vårt land.

Jan Jennehag har frågat mig vilka skäl regeringen haft att gå emot ett riksdagsbeslut angående bidrag till Föreningen Rädda individen.

I motion 1987/88:277 av Gunnel Jonäng hemställdes om bidrag till FRI för föreningens opinions- och rehabiliteringsverksamhet. Riksdagen avlog motionen den 10 maj 1988, på socialutskottets förslag, med hänvisning dels till att den i grundlagen förankrade religionsfriheten sätter gränser för samhällets möjligheter att påverka enskilda individers uppfattning i religiösa frågor, dels till att den som önskar vård eller behandling för psykologiska problem till följd av sin anslutning till religiös eller liknande organisation själv kan vända sig till samhällets hälso- och sjukvård.

FRI har den 22 januari 1988 hos Allmänna arvsfonden ansökt om medel med sammanlagt 335 573 kr. dels till informationsverksamhet, dels till försök med jourverksamhet.

FRI har den 21 april 1988 beviljats 225 000 kr. ur Allmänna arvsfonden för

*Om bakgrunden till bi-
drag åt Föreningen
Rädda individen*

Prot. 1987/88:128
27 maj 1988

*Om bakgrunden till bi-
drag åt Föreningen
Rädda individen*

försök med jourverksamhet som riktar sig till i första hand ungdomar som önskar, men har svårt att ta sig ur s. k. nyandliga sekter. I jouren arbetar ungdomar, som tidigare varit medlemmar i olika sekter. Denna jourverksamhet kan bli ett viktigt komplement till den vård och behandling som samhällets hälso- och sjukvård samt socialtjänst kan erbjuda. Bidrag till informationsverksamheten har däremot inte beviljats av samma skäl som angetts i socialutskottets betänkande.

Anf. 107 MARGARETA FOGELBERG (fp):

Fru talman! Jag ber att få tacka statsrådet för svaret. Jag har den allra största förståelse för att föräldrar reagerar kraftigt när deras barn väljer att gå andra vägar än de själva, särskilt om det rör sig om extrema politiska partier eller rörelser som är främmande för vår kultur.

Personligen berörs jag mycket illa av innehållet i en del s. k. nyandliga rörelser.

Jag kan likväl inte acceptera att ett demokratiskt land, som fäster stor vikt vid friheten att få tänka, säga och skriva vad man vill, sanktionerar en verksamhet som går ut på att tvinga vuxna människor att aysvåra sig vissa politiska eller religiösa uppfattningar.

Viljan är fri och man må ha lov att hysa vilka knäppa idéer som helst. Vem avgör vilka läror som är sanna resp. falska? Var går gränsen för vad som är tillåtet att företa sig mot dem som man anser sig behöva omvända?

Om regeringen anser att vissa rörelser är sådana avarter att deras verksamhet står i strid med svensk lag och mänskliga rättigheter och alltså skulle utgöra en fara för vårt samhälle, då måste ju regeringen börja bekämpa dem. Då behövs mer än en ideell förening.

Vi har länge uttalat vårt stöd för ideella föreningar som har en viktig uppgift att fylla där samhället inte räcker till, men i det här fallet är jag mycket tveksam till om föreningen FRI:s metoder är riktiga eller ens önskvärda.

Föreningens ordförande säger i en tidningsartikel att FRI värnar om all frihet, i synnerhet tankefriheten. I samma artikel skrivs litet längre fram att föreningen har fått en del ungdomar att lämna de nyandliga rörelserna med hjälp av s. k. avprogrammering som i några fall har byggt på tvång.

Jag anser det vara rätt att bekämpa tvivelaktiga sekter genom t. ex. opinionsbildning mot uppenbara missförhållanden, men vi får aldrig ifrågasätta vuxna människors rätt att själva välja vilket politiskt parti eller vilket religiöst samfund de vill tillhöra. Den rätten måste också gälla dem som ansluter sig till andra partier och rörelser än deras föräldrar. Om inte föreningen FRI klart deklarerar att den tar avstånd från sådant som i andra länder kallas kidnappning och hjärntvätt, då vill jag fråga om statsrådet anser det vara föreningen FRI:s ensak att välja behandlingsmetoder.

Anf. 108 GÖRAN ERICSSON (m):

Fru talman! I Göteborgs-Tidningen lördagen den 16 maj 1987 intervjuades en person vid namn Mark Blocksom. Han uppger i denna intervju att han räddar människor ur olika sekter och avprogrammerar dem. En avprogrammering kostar mellan 18 000 och 25 000 dollar, eller ca 110 000 till 150 000 kr., säger han. Två av hans räddade offer är svenskar.

Föreningen FRI organiserar anhöriga och dem som varit medlemmar i sekter. FRI bedriver därmed både rehabilitering och rådgivning, men denne Mark Blocksom har den 16 mars 1987 varit i Sverige och då inneboende hos en styrelsemedlem i föreningen FRI. FRI är därmed bundet till ett samarbete med denne avprogrammerare.

Nu säger regeringen att man skall stödja en jourverksamhet. Jag tycker det är mycket bra, men frågan som statsrådet Lindqvist måste svara på är: Hur skall man få personerna från dessa sekter till denna jourverksamhet? Föräldrar som jag har talat med i telefonen de senaste dagarna säger att deras barn är i fullständig avsaknad av möjlighet att ta emot argumentation. De lyssnar inte. Det finns en glasvägg mellan föräldrar och barn.

Fru talman! Frågan infinner sig osökt: Borde inte regeringen, med beaktande av en utveckling som ägt rum, fråga sig om inte samhället rimligen – och det säger en konservativ ledamot av kammaren – skulle ta ansvar för denna situation hellre än att ge pengar till en organisation som på frivillig basis skall sköta frågor som har med omhändertagande av människor att göra? Det är en allvarlig verksamhet. I svensk lagstiftning finns klart och distinkt reglerat hur omhändertaganden får ske och av vem.

Anf. 109 JAN JENNEHAG (vpk):

Fru talman! Jag tackar statsrådet för svaret. Tyvärr innehöll det ingenting som inte kunde läsas i regeringsbeslutet den 21 april.

I min fråga påstod jag att Föreningen Rädda individen har använt metoder vilkas laglighet kan diskuteras. Jag byggde detta på tidningsuppgifter. Efter att ha talat med medlemmar i organisationen både per telefon och vid personliga möten, efter att ha studerat stadgar och verksamhetsberättelser och efter att också ha träffat s. k. avhoppare har jag inte funnit annat än att FRI är en förening som har ett ärligt uppsåt att hjälpa människor. Någon grund för att FRI har använt olagliga metoder har jag inte hittat. Om enskilda personer har handlat tvivelaktigt, då är det en sak för sig som aldrig kan ligga till grund för huruvida en organisation skall få samhällsstöd eller inte. Jag vill att det skall vara helt klart vad jag anser när det gäller den delen av frågan.

Det är emellertid också helt klart att en myndig och i alla andra sammanhang beslutsför person har rätt att ansluta sig till och stanna kvar i en organisation, naturligtvis under förutsättning att det är medvetet och fritt val som inte bygger på någon form av otillbörlig påverkan. Att anhöriga kan tycka att valet är oklokt, tragiskt eller oacceptabelt saknar principiell betydelse.

Fru talman! Bengt Lindqvists svar har inte tillfört något nytt, det måste jag säga.

Anf. 110 Statsrådet BENGT LINDQVIST:

Fru talman! Det var inte många siffror som var rätt i Margareta Fogelbergs anförande, tycker jag. Det rör sig varken om vuxna eller om påverkan på religiösa uppfattningar eller om tvång, enligt min uppfattning. Det rör sig om barn och ungdomar som snärjts in i sådana situationer att de behöver hjälp för att ta sig ur dem. Om ungdomarna i framtiden vill behålla en religiös uppfattning eller inte måste – det håller jag verkligen med om – vara en fråga

som de själva skall avgöra. Man kan inte tvinga människor att hysa religiösa uppfattningar. Det får inte röra sig om tvång, utan måste vara hjälp att ta sig ur en situation. Det är på de grunderna som vi har fört resonemangen kring FRI:s verksamhet.

För mig är FRI en klientorganisation, eller har i varje fall mycket stora likheter med en sådan, därför att det är de som berörs – de som tidigare har varit med i olika sekter och de som har anhöriga som tillhör sådana sekter – som utgör organisationen. Den jourverksamhet som vi nu talar om och som vi har gett pengar till – vi har icke gett pengar till någon informationsverksamhet som skulle kunna angripas just från religionsfrihetssynpunkt – har slående likheter med en jourverksamhet som vi annars tillsammans brukar prisa högt, nämligen BRIS, Barnens rätt i samhället. Den organisationen fyller en mycket viktig funktion. Såvitt jag förstår, fru talman, samarbetar BRIS med FRI och hänvisar ungdomar i dessa speciella situationer just till FRI.

Anf. 111 MARGARETA FOGELBERG (fp):

Fru talman! Först vill jag säga till statsrådet att jag tycker att den jourverksamhet som föreningen har ansökt om pengar till låter som någonting fint, men man har själv sagt att man sysslar med tvångsmetoder, och så länge föreningen inte klart tar avstånd från sådana metoder tillåter jag mig att fortsätta att betvivla att verksamheten är riktig.

Till Jan Jennehag vill jag säga att lika väl som det hela är summan av sina delar, är en förening summan av sina medlemmar.

Anf. 112 GÖRAN ERICSSON (m):

Fru talman! Statsrådet Lindqvist går på något sätt runt ett hett grötfat och stoppar varken ansiktet eller tassarna i det.

Han säger att de här personerna behöver hjälp att ta sig ut. Ja, men då har jag ju inte fått någon dementi på att det är som jag sade, att de personer som är fångna i dessa udda religiösa sekter icke är kommunicerbara.

Frågan är: Hur skall vi i framtiden ta tag i dessa problem? Jag vädjar till statsrådet Lindqvist att verka för att regeringen skapar en politik för att ta tag i detta i framtiden – innan vi får över oss sekter som begår kollektivt självmord och liknande saker.

Anf. 113 Statsrådet BENGT LINDQVIST:

Fru talman! När jag hänvisar till organisationens karaktär av klientrörelse, ligger i detta att jag faktiskt tror att det finns en möjlighet utöver vad samhället kan erbjuda i just denna form och att alltså ungdomarna har lättare att vända sig till en funktion såsom en jourtjänst som bärs upp av människor med liknande erfarenheter som de själva har. Det är detta som utgör det tillägg och det komplement som jag talade om i svaret.

Sedan får jag säga att det ju är jag som inte går som katten kring het gröt, just genom att jag givit pengar till FRI. Om man tycker att verksamheten är bra men inte bra, och ändå vill stödja den, då går man som katten kring het gröt. Att ge en möjlighet att göra ett försök med jourverksamhet byggd på ungdomar med egen erfarenhet tycker jag är att handla i stället för att prata.

Slutligen kan jag gärna säga, Göran Ericsson, att det också för mig är självklart att samhället måste lära sig mer av detta och bli bättre på att hjälpa de här ungdomarna.

Prot. 1987/88:128
27 maj 1988

*Om bakgrunden till bi-
drag åt Föreningen
Rädda individen*

Anf. 114 GÖRAN ERICSSON (m):

Fru talman! Låt mig säga att den uppfattning jag har fått om människor som är fångna i religiösa sekter är den, att de icke söker sig därifrån. Detta är vårt bekymmer.

Det här är ingen kalvorganisation som ALRO, verdandi eller liknande organisationer, utan detta är en helt annan form av organisation. Vi måste från samhällets sida börja fundera över hur vi skall tackla dessa nya rörelser som kommer över oss.

Personligen tror jag som statsrådet Lindqvist att det visst är bra med jourverksamhet, men det är också en fråga om att få patienterna till denna jourverksamhet, och det är just överförandet från sekten till jouren som jag har försökt diskutera här i dag. Statsrådet Lindqvist har för säkerhets skull hållit sig till en diskussion om jourverksamheten. Om denna är vi överens, men det jag har försökt diskutera är själva förpassningen av den stackars patienten mellan sekten och jouren, och det är där vi inte har nått varandra. Jag hoppas att jag kan återkomma i ett annat sammanhang.

Överläggningen var härmed avslutad.

26 § Anmälades och bordlades

Finansutskottets betänkande

1987/88:26 om statlig lokalförsörjning och vissa anslag för budgetåret 1988/89 inom finansdepartementets verksamhetsområde (prop. 1987/88:100 bil. 2 och 9)

Skatteutskottets betänkanden

1987/88:37 om ändringar i lagen om skatt på omsättning av vissa värdepapper (prop. 1987/88:156)

1987/88:45 om höjning av tobaksskatten (prop. 1987/88:150 bil. 3)

Socialförsäkringsutskottets betänkande

1987/88:28 om ny organisation för statens invandrarverk (prop. 1987/88:158)

Kulturutskottets betänkande

1987/88:20 om anslag till idrott, rekreation och turism (prop. 1987/88:100 bil. 11)

Utbildningsutskottets betänkande

1987/88:32 om urval m. m. till högskoleutbildning (prop. 1987/88:109)

Trafikutskottets betänkande

1987/88:27 om vissa sjöfartspolitiska åtgärder (prop. 1987/88:50 bil. 1 och 1987/88:129)

Prot. 1987/88:128
27 maj 1988

Näringsutskottets betänkande

1987/88:39 om ny lagstiftning om brandfarliga och explosiva varor (prop. 1987/88:100 bil. 14 och 1987/88:101)

Bostadsutskottets betänkanden

1987/88:17 om fortsatt försöksverksamhet med samordnad länsförvaltning (prop. 1987/88:148)

1987/88:18 om anslag till länsstyrelserna m. m. (prop. 1987/88:100 bil. 15)

1987/88:21 om ändringar i lokalhyreslagstiftningen (prop. 1987/88:146)

1987/88:22 om hyran vid andrahandsupplåtelse av bostadslägenheter m. m. (prop. 1987/88:162)

27 § Kammaren åtskildes kl. 15.44.

In fidem

BENGT TÖRNELL

/Olof Marcusson

Förteckning över talare

(Siffrorna avser sida i protokollet)

Prot.

1987/88:128

Fredagen den 27 maj

Talmannen 3

Andersson, Sten, utrikesminister 66, 68

Backlund, Rune (c) 13, 28, 31, 36, 38, 40

Bodström, Lennart, utbildningsminister 34, 37, 39, 79, 80, 81

Bråkenhielm, Anita (m) 42, 55, 57, 64, 66

Edgren, Margitta (fp) 74, 75

Ekman, Kerstin (fp) 86, 87

Eliasson, Ingemar (fp) 45, 55, 58, 65

Ericson, Sture (s) 53, 56, 59

Ericsson, Göran (m) 90, 92, 93

Falkmer, Karin (m) 67

Fogelberg, Margareta (fp) 90, 92

Gradin, Anita, statsråd 60, 65, 66, 86, 87, 88

Granstedt, Pär (c) 48, 63, 82, 83

Gustafsson, Hans, bostadsminister 75, 76, 77

Hansson, Agne (c) 78

Holmberg, Bo, civilminister 82, 83, 84, 85

Ingvardsson, Margó (vpk) 16, 29, 31, 37, 39

Irhammar, Ingbritt (c) 76, 77

Jennehag, Jan (vpk) 91

Keen, Kerstin (fp) 79, 80, 81

Leijon, Anna-Greta, justitieminister 77, 78

Lindblad, Gullan (m) 8, 27, 32, 36, 38, 39, 71

Lindqvist, Bengt, statsråd 89, 91, 92

Måbrink, Bertil (vpk) 50, 56, 58, 63, 88, 89

Olsson, Karl Erik (c) 73

Oscarsson, Berit (s) 84, 85

Persson, Siw (fp) 70, 71

Sandberg, Barbro (fp) 11, 27

Sigurdson, Gertrud, socialminister 69, 71, 72, 73, 74, 75

Svensson, Alf (c) 69

Öhrsvik, Lena (s) 20, 30, 33

